

Maig 2021

UNIVERSITAT DE GIRONA
FUNDACIÓ DEL BARÇA

INFORME EXTENS

ESTUDI SOBRE LA SITUACIÓ DE LA JOVENTUT MIGRADA SENSE REFERENTS FAMILIARS A CATALUNYA

Grup de recerca Liberis (UdG)

Carme Montserrat
Edgar Iglesias
Cayetano Gómez
Judit Gallart
Zareth Bedoya
Joan Llosada

Estudi encarregat i finançat per

Autors:

Carme Montserrat, Edgar Iglesias, Cayetano Gómez, Judit Gallart, Zareth Bedoya i Joan Llosada, 2021.

Avís legal:

Aquesta obra està subjecta a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 4.0 Internacional de Creative Commons (CC BY-NC-ND 4.0)

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Per citar aquest document:

Montserrat, C., Iglesias, E., Gómez, C., Gallart, J., Bedoya, Z., & Llosada-Gistau, J. (2021). *Estudi sobre la situació de la joventut migrada sense referents familiars a Catalunya*. Universitat de Girona.

0. Apunt metodològic	3
1. Introducció: Dades oficials de Catalunya	4
1.1 Les arribades de joves migrats sols a Catalunya en els darrers anys	4
1.2 Principals perfils sociodemogràfics	5
1.3 Atenció per part del sistema de protecció	5
a) L'acollida	5
b) La situació actual	6
c) Disseny d'una estratègia per l'acollida i la inclusió de joves migrats sols	6
d) El carreró sense sortida: la llei d'estrangeria	7
2. El viatge: els infants i adolescents sols migrats arriben a Catalunya	8
2.1 Què ens diuen les dades i altres recerques?	8
a) Motius pel viatge	8
b) Característiques dels joves.....	10
c) Aspectes benestar i salut.....	14
d) El paper de les xarxes socials	16
2.2. Què diuen els i les joves?	17
a) El projecte migratori: consens familiar i suport econòmic	17
c) L'expectativa de millora i la influència de mitjans i altres joves.....	18
d) El projecte migratori és un procés llarg, planificat i, a vegades, solitari	19
e) Una experiència traumàtica: viatjar en pastera, amb vaixell o sota els eixos d'autobusos i camions	20
3. Els infants i adolescents a l'arribada: el xoc	23
3.1 Què ens diuen les dades i altres recerques?	23
a) Sobre els drets dels infants: marcs i vulneracions	23
b) Sobre l'arribada a Espanya.....	26
c) L'acollida: Semblances i diferències dins d'Europa	28
d) Educació	29
e) Treball	31
f) Salut i benestar.....	32
g) El racisme en els mitjans de comunicació.....	32
3.2 Què diuen els i les joves?	33
a) El trencament dels objectius i expectatives	33
b) El pas per diversos centres.....	33

c) La manca de documentació a l'arribada	34
d) Experiències laborals en origen	35
e) Suports en la presa de decisions.....	35
4. L'estada al país de destí mentre són menors d'edat: alternant construcció-deconstrucció	37
4.1. Què ens diuen les dades i altres recerques?	37
a) Sistemes de protecció: el cas del tutor voluntari a Itàlia	37
b) L'acollida al Regne Unit i Irlanda	38
c) Països Baixos i Suècia	40
d) Aspectes de l'acollida a Catalunya.....	41
e) Relacions amb la família i perspectiva intercultural	44
f) Salut i benestar.....	46
g) Resiliència i estratègies d'afrontament	50
h) La formació reglada i accés al mercat laboral	51
i) Activitats de temps lliure	54
j) Xarxa de suport i participació social	54
k) Racisme	56
4.2. Què diuen els i les joves?	57
a) Objectius a curt, mig i llarg termini.....	57
b) Els vincles familiars.....	58
c) Crítiques positives i negatives dels centres	58
d) La formació i el temps lliure.....	59
e) Obstacles, emocions i aprenentatges	60
f) Racisme.....	61
5. Als 18 anys: on queden els drets humans?	63
5.1. Què ens diuen les dades i altres recerques?	63
a) La transició a l'"edat adulta" en diversos països europeus	63
b) Fer 18 anys a Espanya	65
c) La dissonància entre els seus drets i la cerca d'opcions estables	66
d) Salut i benestar.....	67
5.2 Què diuen els i les joves?	68
a) Vulneració de drets i racisme.....	68
b) La relació dels joves amb l'origen	69
c) La xarxa de suport al final del trajecte.....	69
Referències	71

0. Apunt metodològic

Els resultats d'aquesta recerca s'emmarquen en l'encàrrec realitzat per la Fundació F.C. Barcelona¹ amb l'objectiu d'aportar dades i evidències sobre **la realitat de la joventut migrada sense referents familiars a Catalunya quan arriben sent menors d'edat**. Sobretot interessa aprendre com es pot propiciar un canvi de narrativa, per tal que es deixi d'estigmatitzar i criminalitzar aquest col·lectiu de joves. S'ha dut a terme a partir d'una **metodologia** amb un disseny mixt amb tractament de dades quantitatives i qualitatives² i s'ha concretat en tres fases:

1. Revisió de la **literatura existent**. Aquesta fase ha estat important per a contextualitzar l'estudi, per a no repetir i per tant construir a partir del que ja s'ha estudiat, així com per a ajudar a dissenyar les dues fases següents.
2. **Anàlisi secundària de les dades** proporcionades per la Direcció General d'Atenció a la Infància. S'han reanalitzat les dades obtingudes, tant quantitatives com qualitatives, que han contribuït a conèixer l'abast del fenomen a Catalunya en diversos àmbits.
3. **Entrevistes a informants clau**³, tant del sector públic com d'entitats del tercer sector, així com dels propis joves i activistes socials. Amb aquestes fonts de dades qualitatives s'ha aprofundit en el coneixement i la comprensió del fenomen i s'han tractat especialment els temes de la participació social i comunitària, l'ús del temps lliure i de les xarxes socials, en ser temàtiques no tractades en les dues fases anteriors.

Els resultats de la recerca es presenten en tres formats:

- a) Un informe extens (aquest de 74 pàgines) on hi consten els resultats de les fases 1 i 2. Les fonts consten tant a peu de pàgina com a l'apartat de referències. L'objectiu d'aquest informe és el de proporcionar una informació més detallada de la que consta en la síntesi.
- b) Un document de síntesi (20 pàgines) on s'han triangulat les dades de les tres fases, i per tant s'han incorporat els resultats de les entrevistes, però s'ha seguit citant les fonts que es poden trobar en el document extens.
- c) Un fulletó (1 pàgina) amb les principals idees a transmetre.

La presentació dels resultats en el present informe conté aquests 4 apartats amb les dues primeres preguntes a cada un d'ells. En canvi en el document de síntesi s'aporten les 5 qüestions.

El viatge	▪ Què ens diuen les dades i recerques?
L'arribada	▪ Què diuen els i les joves?
L'estada	▪ Què se'ns diu des de l'experiència?
La majoria d'edat	▪ Què concloem?
	▪ Què proposem?

¹ Contracte de col·laboració científica entre la Universitat de Girona (grup de recerca Liberi) i la Fundació privada Futbol Club Barcelona

² S'ha enviat al Comitè d'Ètica i Bioseguretat de la Recerca de la UdG.

³ **Llista d'entrevistes:**

- Joves migrats sols majors d'edat: entrevistes i grup de discussió
- AEIRaval
- Activista (Instagram) i educadora
- Activista i consultora de comunicacions
- Direcció d'un Centre de Primera Acollida de la DGAIA
- Espai antirracista de Salt
- Equip de Joves migrats sols de la DGAIA
- Programa Suport jurídic de Càrtias
- Professor-expert d'Universitat
- Servei d'atenció i suport als joves a l'àrea d'Ocupació Juvenil del SOC

1. Introducció: Dades oficials de Catalunya⁴

1.1 Les arribades de joves migrats sols a Catalunya en els darrers anys

L'arribada de joves migrats sols a Catalunya no és un fenomen nou que ha tingut lloc en els darrers 3 anys. L'arribada de nois i noies (majoritàriament nois) menors d'edat sols sense referents familiars a Catalunya és una circumstància que es remunta, almenys, a principis del segle XXI amb les grans onades migratòries de persones provinents d'altres països que viatjaven cap a Europa.

El que sí que és nou, però, és el volum d'arribades d'adolescents migrats sols menors d'edat que han arribat a Catalunya en els darrers anys, sobretot a partir de 2016, però especialment durant el 2018 amb més de 3.700 noves arribades en un any (Figura 1). A partir de 2019 comencen a reduir-se el nombre d'arribades malgrat que el nombre continua sent molt considerable (2.223) i durant el 2020, malgrat la pandèmia i el confinament domiciliari pràcticament a tot arreu, han continuat arribant a Catalunya joves migrats sols (820 nous joves migrats que supera amb escreix el nombre d'arribades de qualsevol dels anys anteriors a l'any 2017)

De fet, entre 2017 i 2020 han arribat a Catalunya més de 8.000 joves migrats sols menors d'edat que han estat acollits i atesos pel Sistema de protecció a la infància i l'adolescència a Catalunya.

Durant l'any 2021 aquest flux migratori continua actiu i podem indicar que entre gener i març ja han arribat a Catalunya 162 joves migrats sols nous, el que significa que tot i les circumstàncies actuals de pandèmia i estat d'alarma, han arribat de mitjana més de 50 nois nous a Catalunya.

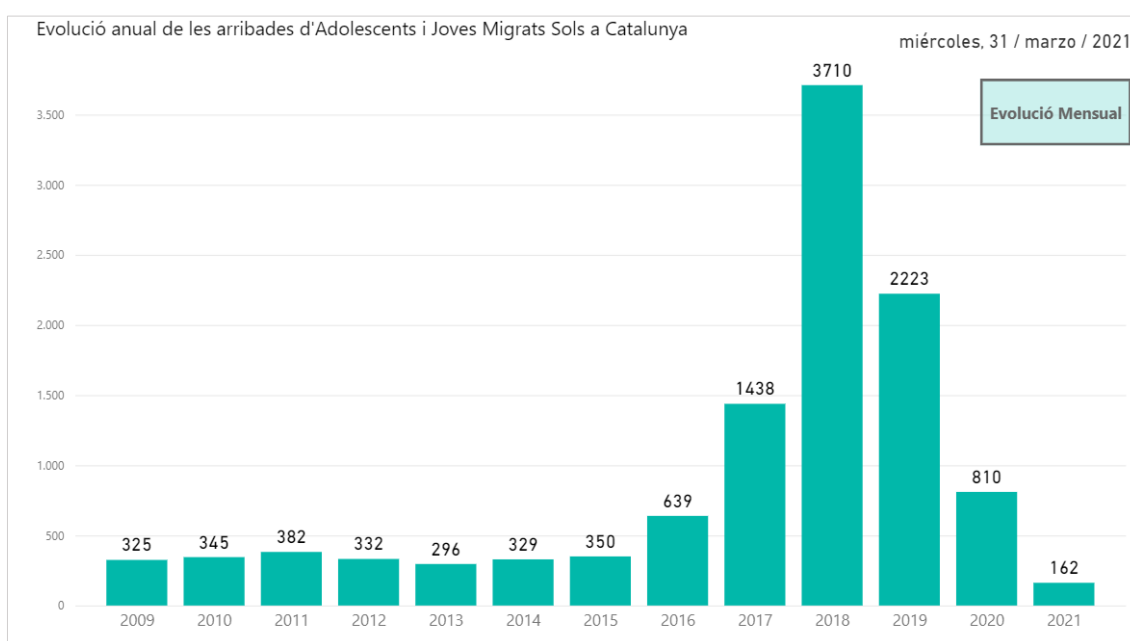

Figura 1. Evolució anual de les arribades de joves migrats sols menors d'edat a Catalunya 2009-2021 (Secretaria d'Infància, Adolescència i Joventut, 2021).

Un aspecte a tenir en compte en l'anàlisi d'aquest fenomen a casa nostra és que tan sols una minoria d'aquests nois i noies arriben a Catalunya directament (uns pocs o poques ho han fet en avió directament). La gran majoria arriben a Catalunya després d'un periple que els ha dut a arriscar la vida travessant amb pastera del continent africà a la península Ibèrica, han estat víctimes de màfies de tràfic de persones, i la majoria han tingut algun contacte amb centres de protecció d'altres comunitats autònomes, principalment d'Andalusia, abans d'arribar a

⁴ Les dades que consten a l'apartat de la introducció han estat facilitades per la Secretaria d'Infància, Adolescència i Joventut a 30 d'abril de 2021.

Catalunya. En aquest punt és també important remarcar que Catalunya és la segona comunitat amb un major nombre de joves migrats sols atesos després d'Andalusia i esdevé un dels principals destins dels nois i noies migrats sols que arriben a Espanya.

1.2 Principals perfils sociodemogràfics

El perfil principal dels joves migrats sols arribats a Catalunya és la d'un noi (més del 95%) entre 15 i 17 anys d'origen marroquí (més del 70%). Tanmateix, en els darrers mesos de 2020 i principis de 2021 s'observa que ha disminuït el pes dels joves d'origen marroquí i ha augmentat la proporció de joves procedents de països de l'Àfrica Subsahariana (al voltant del 18% de les arribades durant els anys 2017-2020 i situant-se en, pràcticament, la meitat de les arribades durant l'any 2021) (Figura 2).

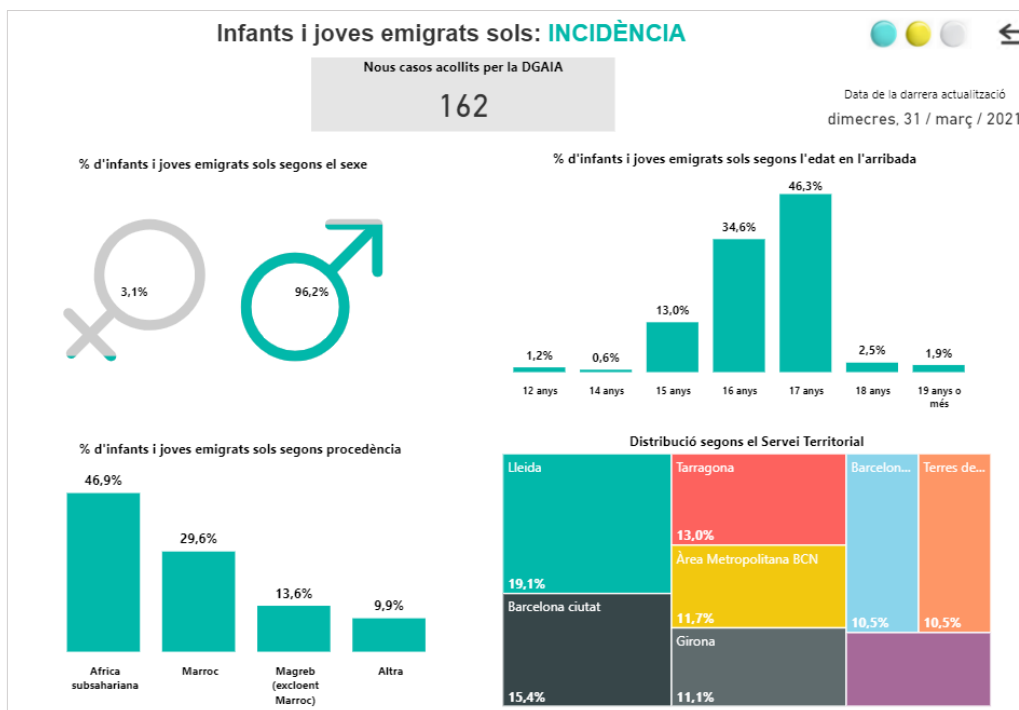

Figura 2. Perfil dels nous joves migrats sols arribats durant l'any 2021 (Secretaria d'Infància, Adolescència i Joventut, 2021).

1.3 Atenció per part del sistema de protecció

a) L'acollida

Aquesta arribada de més de 8.000 joves migrats sols menors d'edat a Catalunya en poc més de tres anys (2017-2019) va tensar molt el Sistema de protecció a la infància, ja que són nois i noies menors d'edat que es troben en situació de desemparament a Catalunya (estan sols) i necessiten ser protegits. El primer objectiu era garantir a aquests nois l'acollida i la protecció i per aquest motiu es van crear a la DGAIA durant aquest període més de 3.000 places residencials per poder-los acollir mitjançant diferents tipologies de recursos, per adequar-se a les seves necessitats. La creació d'aquestes més de 3.000 places residencials ha suposat pràcticament doblar el nombre de places residencials de què disposava la DGAIA abans de l'arribada d'aquests joves en un període molt curt de temps i la dificultat d'integrar-los en el sistema ordinari (excepte els de menys edat), i per tant s'han anat creant una sèrie de tipologies de recursos noves i ampliant i reforçant les existents, sobretot, aquells recursos pensats per fomentar l'autonomia dels joves.

Cal destacar la creació del Dispositiu d'Atenció Immediata (DAI), que no existia a inicis del 2018, un centre que serveix com a porta d'entrada per als joves abans de trobar-los un lloc definitiu dins el sistema de protecció. D'aquesta manera, els joves no han de dormir a comissaries com

va succeir a l'inici i poden passar un reconeixement mèdic i psicològic de la mà de la Creu Roja, que gestiona el servei. Al DAI els joves tenen accés a dutxa, menjar, un lloc per dormir i la possibilitat de trucar els seus familiars. Allà, els tècnics els entrevisten per saber les raons del seu viatge, si tenen algun tipus de plans de futur, disposen d'estudis o experiència laboral i saber si la família està assabentada de la seva migració. És l'espai on s'efectua un primer cribratge per oferir-los el millor servei possible dintre del sistema.

b) La situació actual

Al 2021, la majoria dels joves migrats sols arribats entre 2017 i 2020 a Catalunya ja han assolit la majoria d'edat dins del Sistema o l'assoliran en pocs mesos. Aquest fet planteja un gran repte dins del sistema d'atenció social: la protecció i l'acompanyament d'aquests joves més enllà de la majoria d'edat.

Dels més de 5.500 joves atesos pel Sistema actualment (prop del 70% del total de joves migrats arribats a Catalunya), més del 70% ja són majors d'edat i estan acollits per la DGAIA o bé mitjançant l'allargament de mesures assistencials (50% d'aquests) o bé en algun programa de l'ASJTET (l'altre 50% dels majors d'edat). A més a més, s'ha aprovat al Parlament l'allargament de la prestació econòmica per a joves extutelats fins als 23 anys i s'han flexibilitzat els requisits per poder ser-ne beneficiari (s'ha passat de requerir-se 3 anys de tutela a requerir-se un any de tutela). Aquells que no compleixen amb el requisit d'almenys d'un any de tutela poden optar a la prestació econòmica durant sis mesos.

Per poder donar aquest servei més enllà dels 18 anys la DGAIA ha ampliat de manera exponencial les places de pisos per a joves de 16 a 21 anys i les places de pisos per a majors d'edat. Actualment es disposa de 300 pisos amb més de 1700 places (entre pisos 16-18, pisos 16-21 i pisos per a majors d'edat) que tenen per objectiu fomentar i acompanyar per l'autonomia personal i la inclusió social dels joves.

c) Disseny d'una estratègia per l'acollida i la inclusió de joves migrats sols

L'arribada dels joves migrats sols a Catalunya, vist amb perspectiva, doncs, ha plantejat dos reptes majúsculs: en primer lloc l'acollida, i en segon lloc la inclusió d'aquests nois i noies a la societat d'acollida. És per poder fer front a aquests dos reptes que des de la Generalitat s'elabora l'Estratègia Catalana per l'acollida i la inclusió dels joves migrats sols a Catalunya (ECAI). Concretament l'ECAI formula 5 línies estratègiques per donar la millor resposta possible, garantint al màxim els drets dels joves migrats:

- Una estratègia pensada en els drets d'infants i joves. Atenció immediata i acollida dins del sistema de protecció.
- El repte d'aconseguir drets de ciutadania. Emancipació i acompanyament a majors de 18 anys.
- La clau de volta: foment de la governança compartida. Coordinació, participació i treball en xarxa.
- La millora del sistema d'atenció social com a punt de partida. Planificació, innovació, eficiència i sostenibilitat.
- Els i les joves emigrades soles: una oportunitat de país. Sensibilització i canvi de mirada en positiu.

Donat el seu caràcter recent, caldrà fer un seguiment del desplegament d'aquesta estratègia que en data de tancar aquest informe no ha estat encara possible.

d) El carreró sense sortida: la llei d'estrangeria

Les principals propostes de modificació proposades per la Generalitat⁵ són les següents (aquests punts són les principals demandes sol·licitades i que es van presentar en la darrera Taula Institucional de Joves Migrats Sols que es va realitzar el passat 12 de març de 2021)

- ✓ **Autorització automàtica per treballar per als menors d'edat tutelats a partir dels 16 anys renovable anualment**, eliminant el recurs al reconeixement de l'excepció de l'autorització de treball, que actualment no permet el trànsit al permís de residència i treball del règim general en complir els divuit anys.
- ✓ **Autorització automàtica per treballar dels joves tutelats que arribin a la majoria d'edat sense poder ser documentats per la DGAIA**. Es planteja una autorització temporal per circumstàncies excepcionals que permetrà als joves treballar sense cap altre tràmit administratiu.
- ✓ **Aprovar un règim transitori** que permeti als joves d'entre divuit i vint-i-un anys que, a causa de la normativa vigent, han perdut el permís de residència o bé no l'han tingut mai, acollir-se als permisos de residència temporals amb autorització automàtica per treballar.
- ✓ **Resoldre els dubtes interpretatius que es desprenen dels terminis per documentar els menors d'edat tutelats**. Proposem que sigui un termini màxim de nou mesos des que els menors d'edat passen a disposició de la DGAIA.
- ✓ **Valorar les dades consignades en els passaports vigents dels joves** sent d'aquesta manera innecessària la realització, per part de la policia, de les proves d'edat.

⁵ Durant l'any 2020 i 2021 des del govern de la Generalitat s'han efectuat reunions des de la SIMC, la DGAIA i des del propi DTASF amb la Secretaria de immigración y Secretaria de Asuntos Sociales per fer diferents propostes per la modificació del reglament de la llei d'estrangeria en benefici dels joves migrats sols.

2. El viatge: els infants i adolescents sols migrats arrisquen la vida

2.1 Què ens diuen les dades i altres recerques?

Segons l'European Union Agency for Fundamental Rights (2020)⁶, del total d'arribades a la Unió Europea, s'estima que un 15% són infants i adolescents que migren sols (Figura 3). A més:

- Corren el risc de morir o patir lesions quan intenten entrar a la UE per buscar protecció internacional o una vida millor. L'Organització Internacional per a la Migració estima que, el 2019, uns 80 nens van morir o van desaparèixer desapareguts mentre creuaven el mar cap a Europa (Figura 4). A més, des de 2015, almenys 34 nens se sap que han mort en intentar creuar les fronteres terrestres després de la seva arribada a Europa.
- El 2019, més de 780 infants van quedar encallats a bord d'embarcacions de rescat - sovint durant més d'una setmana amb mal temps i en males condicions de salut. Almenys 28 embarcacions de rescat no van poder atracar immediatament - més del doble que el 2018.
- L'ús de la violència contra els migrants, inclosos els infants, va persistir o fins i tot va augmentar durant l'any passat. Segons "Save the Children", almenys 1.230 infants van ser forçats a tornar enrere en la ruta dels Balcans Occidentals.

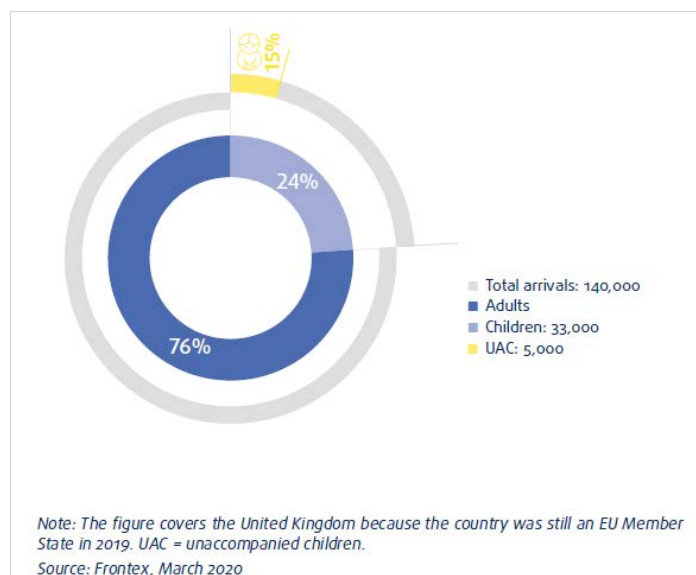

Figura 3. Arribades a Europa per terra i mar l'any 2019 (FRA, 2020).

Figura 4. Morts estimades al mar entre 2015-2019 (FRA, 2020).

a) Motius pel viatge

La motivació pel viatge tot i que sovint pot ser fruit de diversos factors, s'hi troben tres tipus de motius que sobresurten:

- per **decisió del jove** influenciat per les seves xarxes d'amics i informacions sobre països de destí,

⁶ FRA – European Union Agency for Fundamental Rights (2020). *Children in migration in 2019*. Publications Office of the EU.

- **decisió de la família** com un projecte comú per millorar la seva situació socioeconòmica, o
- per **circumstàncies lligades amb la necessitat de fugir** de situacions altament adverses pel jove: guerres, abusos, desemparament, situació al carrer, etc.

Per tant, la motivació per a emprendre **el viatge** al país de destí i el tipus de viatge ve molt determinat pel tipus de **vida que tenien en el seu país d'origen**.

Ardino i Di Benedetto (2018)⁷ ho detallen una mica més i exposen que els principals motius del viatge són els següents:

- Els que sol·liciten asil o protecció per por de ser perseguits, a un conflicte armat o a disturbis al seu propi país.
- Els que són víctimes del tràfic amb fins d'explotació sexual o d'un altre tipus.
- Els que han viatjat a Europa per escapar de condicions de greu privació o de violacions dels drets humans.
- Els que venen a la recerca de noves oportunitats o d'una vida millor.
- Els que busquen la reunificació familiar amb membres de la família ja presents.

Demurtas et al. (2018)⁸ des d'Itàlia exposen que les famílies dels infants no acompanyats tenen un paper decisiu en la decisió de marxar, o bé perquè organitzen la preparació del viatge i l'elecció del destí, o bé pel contrari, en exercir un rol negatiu (per acció o per omissió) que provoqui el desig d'escapar-se del jove.

Quan la migració **té per motiu un canvi socioeconòmic**, acostuma a ser una **migració més planificada**. La família veu la partida de **l'infant com una inversió**, assignant a un o varis membres el camí de la migració. Aquests autors sostenen que la decisió d'anar a Itàlia sol ser perquè és un pont que permet passar d'un continent a un altre, a més, existeix un gran **coneixement sobre les diferents rutes** i el cost es veu assumible per una part de les famílies. **L'elecció del destí queda també predeterminedada**.

En canvi, quan la migració és el resultat d'una **decisió per escapar d'una situació** concreta o d'una dificultat familiar, per fugir d'un perill real a la família o en l'esfera social, política o policial, esdevé una **migració forçada**. L'arribada al **país de destí sol ser fruit de les circumstàncies i no d'una decisió planificada**. En molts casos és una solució acceptada implícitament per la família, doncs pot ser vista com un alleugeriment als seus múltiples problemes. En aquest cas, el destí final es va delimitant durant el viatge, on serà decisiu el nombre de fronteres que es creuen, amb les quals van augmentant els perills, el risc de ser detingut i l'augment de cost del viatge. Els punts de creuament de fronteres fan que el jove sigui més vulnerable i estigui exposat a la violència, els abusos, robatoris, l'explotació i el tràfic de persones; tanmateix el viatge també està lligat a altres successos dramàtics com la mort de germans o altres companys de viatge. Per tant, **el tipus de viatge es preveu molt més perillós i de risc** en aquest segon supòsit.

A nivell de l'estat espanyol, Consola (2016)⁹ exposa que el procés migratori és un **viatge** amb altes expectatives que acaba sent frustrant pel resultat que troben en arribar. Les motivacions del procés migratori són: motivacions econòmiques, millorar les condicions socials, raons polítiques, fugida de situacions familiars conflictives i, per últim, viure una aventura fruit de l'edat d'adolescència. En perspectiva de gènere, la fugida de situacions difícils, matrimonis concertats no desitjats, maltractaments, entre d'altres són les causes de migració de les noies menors d'edat no acompanyades.

⁷ Ardino, V., & Di Benedetto, G. (2018) *Psychosocial care for unaccompanied minors in Europe: is there an economic case?* SISST and TDHIF.

⁸ Demurtas, P., Vitiello, M., Accorinti, M., Skoda, A., Perillo, C., & Emigrazione-Roma, F.C.S. (2018). In search of protection: Unaccompanied minors in Italy. *2018 International Migration Policy Report Perspectives on the Content and Implementation of the Global Compact for Safe, Orderly, and Regular Migration*, 27.

⁹ Consola, M (2016). L'atenció socioeducativa dels MENA. Una mirada vers les expectatives i les necessitats. *Educació Social. Revista d'intervenció socioeducativa*, 64, 43-58.

Bravo i Santos-González (2017)¹⁰ al seu article fan un estudi centrat en saber, en part, les motivacions i característiques del procés migratori d'un grup de joves (42 persones entrevistades en total) procedents del Marroc en la seva majoria (87,8%). Pel que fa a les motivacions pel viatge, els resultats apunten bàsicament a trobar un treball i assolir un millor nivell de vida a Europa.

b) Característiques dels joves

En els resultats de l'enquesta del 2019¹¹ (N=811) als joves que van arribar a Catalunya, s'observava que el perfil majoritari corresponia a:

- **Segons el sexe**, la gran majoria eren nois (98%) i tan sols un 2% eren noies.
- **Segons l'edat**, la majoria tenien 16 anys (47%), el 24% tenien 15 anys mentre que el 19% tenen 17 anys (Figura 5). Actualment tenen 18, 19 i 20 anys.

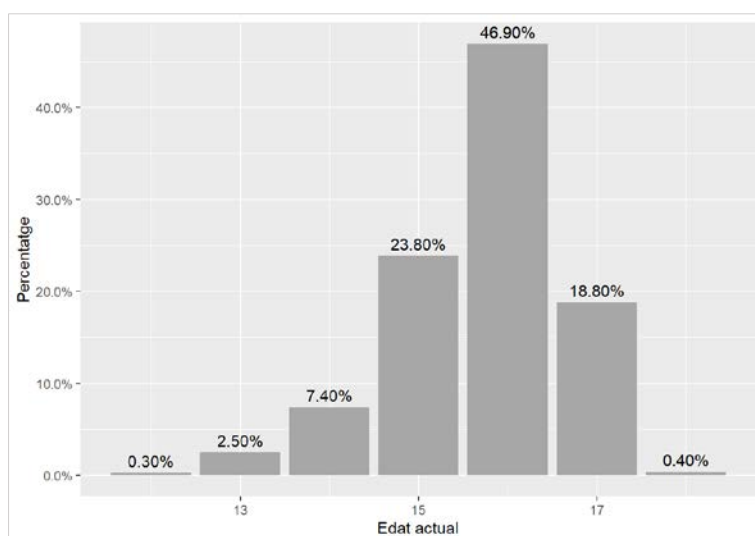

Figura 5. Edat dels joves migrats sols l'any 2019 a Catalunya (DGAIA, 2019).

- **Segons el país d'origen** s'observava que la gran majoria provenien del Marroc (74%) i una cinquena part de països subsaharians (Figura 6). Dels joves que provenen dels països subsaharians destacava Guinea Conakry (28%), seguit del Senegal (19%), Gàmbia (14%) i Ghana (11%). Ara bé, tal com s'ha exposat a la introducció, al 2021 s'ha observat un canvi de tendència, doncs han arribat més joves de l'Àfrica subsahariana (46,9%).

¹⁰ Bravo, A., & Santos-González, I. (2017). Menores extranjeros no acompañados en España: necesidades y modelos de intervención. *Psychosocial Intervention*, 26(1).

¹¹ Dades de DGAIA (2019):

https://treballiaferssocials.gencat.cat/ca/ambits_tematicos/infancia_i_adolescencia/estrategiacatalanaacolida/

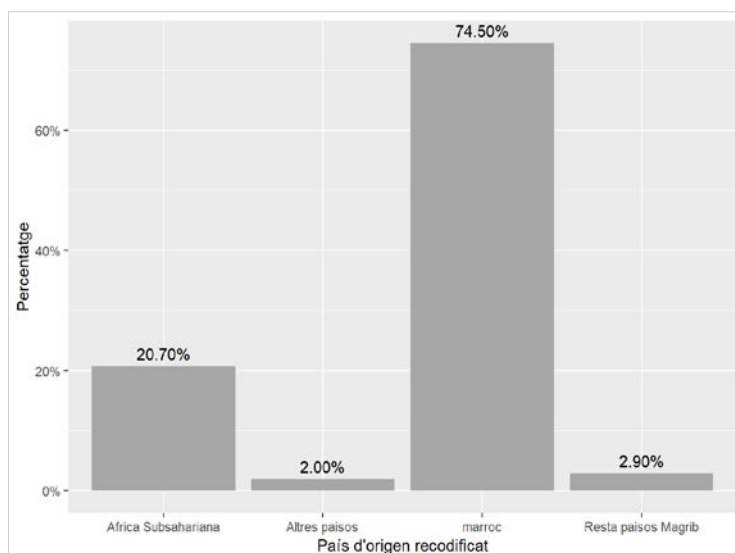

Figura 6. País d'origen dels joves migrats sols a Catalunya (DGAIA, 2019).

- Segons l'entorn d'origen de l'infant s'observava que la meitat **provenien d'un entorn urbà (52%)** mentre que l'altra meitat d'un entorn rural (48%). Comparant segons procedència, s'observava una lleugera proporció major de nois provinents de l'Àfrica Subsahariana d'entorns rurals (58%) mentre que entre els nois marroquins la proporció més gran era entre els provinents de zones urbanes (54%) (Figura 7).

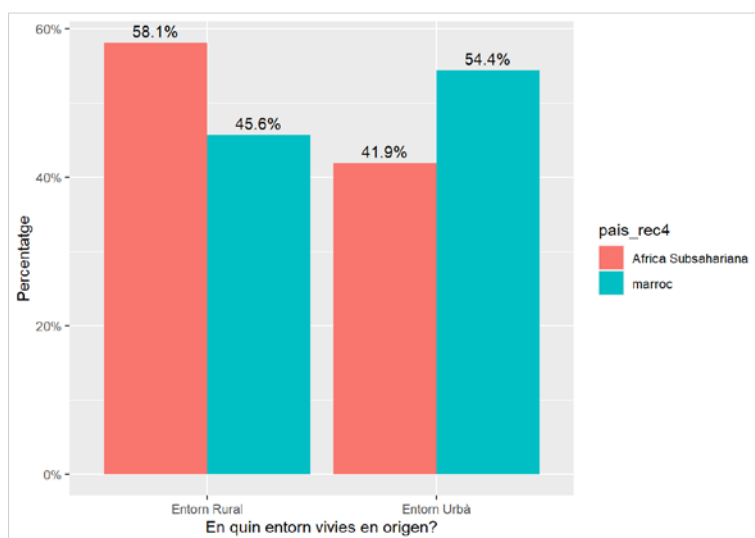

Figura 7. Entorn on vivien els joves migrats sols segons el seu origen (DGAIA, 2019).

- Els tres principals motius per emigrar havien estat: la falta d'expectatives en origen (59%), la situació de pobresa en origen (54,7%) i motius laborals (condicions, atur) (51%).

Així mateix, en l'enquesta del 2020¹² s'observa com el 45% dels joves provenen de **famílies nombroses** amb 4 germans/es o més. L'estudi de Quiroga i Sòria (2010)¹³ apuntava que les **migracions femenines** s'han invisibilitzat i quan s'han tractat, massa sovint s'ha fet des de les posicions de dependència, com a dones i/o filles dels immigrants.

¹² Montserrat et al. (2021). *Benestar i valoració de la pandèmia per part dels infants i adolescents en acolliment familiar i residencial*. UdG.

¹³ Quiroga, V., & Sòria, M. (2010). Els i les menors migrants no acompanyats/des: entre la indiferència i la invisibilitat. *Educació social. Revista d'intervenció socioeducativa*, 45, 13-35.

Continuant amb els resultats de l'enquesta¹⁴ (N=811) als joves que arriben a Catalunya, s'observen característiques ben diferenciades pel que fa al viatge entre marroquins i subsaharians menors d'edat:

- El 78% dels joves migrats sols arribats a Catalunya **han consensuat amb la seva família el seu projecte migratori**. Però s'observen diferències significatives segons l'origen dels nois: El 86% dels nois marroquins han consensuat amb la seva família el projecte migratori per tan sols el 47% dels nois provinents de l'Àfrica Subsahariana (Figura 8).

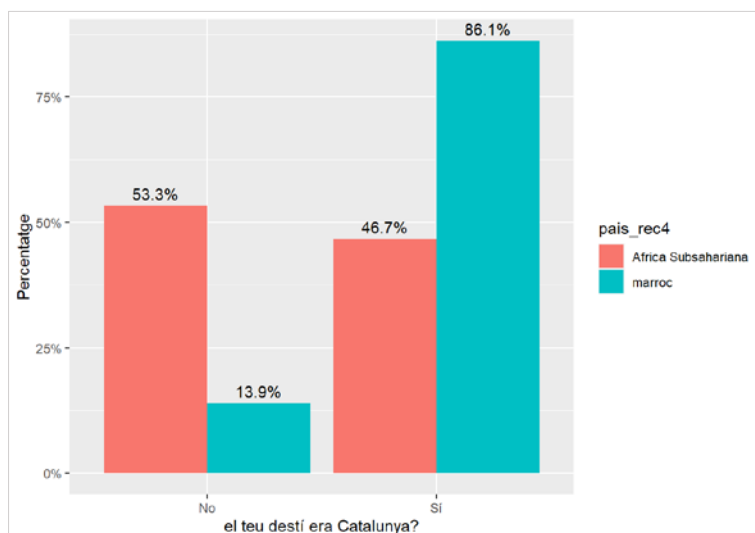

Figura 8. Consens familiar del projecte migratori segons l'origen dels joves (DGAIA, 2019).

- El 57% dels joves migrats sols arribats a Catalunya afirmen que ells i les seves famílies haver hagut de **pagar diners per poder fer el seu viatge migratori**, un 38% diuen que no i un 4% no ho saben. Segons l'origen dels joves s'observa que són els que provenen del Marroc els que en major mesura afirmen haver pagat diners per poder completar el seu viatge (Figura 9). La mitjana de diners pagats pel viatge és de **1.541 €** i la mediana se situa en els 1.400 € (això significa que la meitat dels nois que han indicat l'import diuen haver pagat 1.400 € o més).

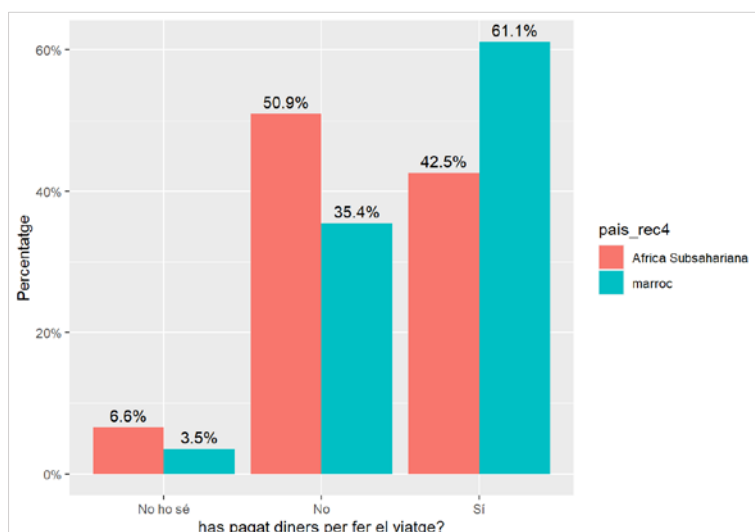

Figura 9. Pagament econòmic per l'execució del viatge migratori segons l'origen dels joves (DGAIA, 2019).

¹⁴ Dades de DGAIA (2019):

https://treballiaferssocials.gencat.cat/ca/ambits_tematicos/infancia_i_adolescencia/estrategiacatalanaaacolida/

- A l'enquesta, el 92% dels joves migrats sols arribats al nostre país afirmen que Catalunya és el **seu destí final** del seu projecte migratori (Figura 10). No s'observen diferències significatives segons l'origen dels nois (Àfrica Subsahariana - Marroc) ($p > 0,05$).

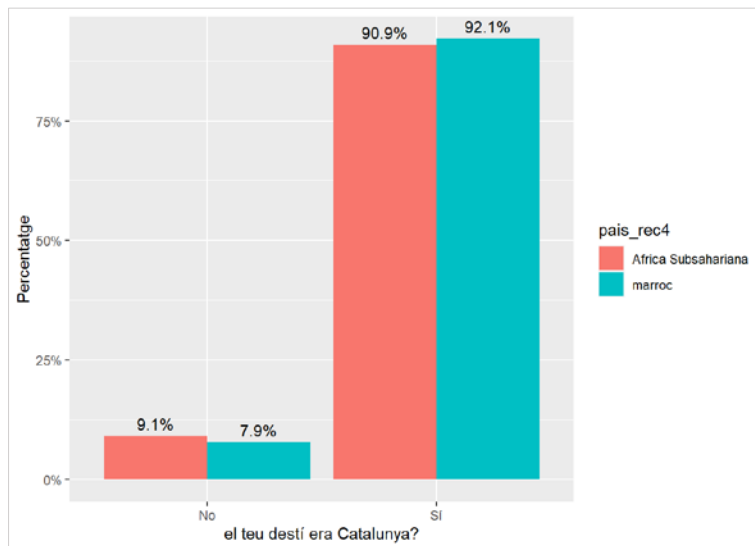

Figura 10. Catalunya com a destí pels joves migrats sols, segons el seu origen (DGAIA, 2019).

- El 37% dels infants i joves migrats sols afirmen **tenir vivint a Espanya un familiar o adult de referència** i un 63% diuen que no. Però s'observen diferències significatives segons l'origen dels nois (Figura 11): El 44% dels procedents del Marroc afirmen tenir un familiar o adult de referència vivint a Espanya per tan sols el **7% dels nois procedents dels països de l'Àfrica Subsahariana**. D'altra banda, el 75% dels familiars dels nois migrats sols que han indicat tenir un familiar vivint en destí, **aquest familiar viu a Catalunya**. Els parents dels nois que viuen a Catalunya més prevalents són els tiets.

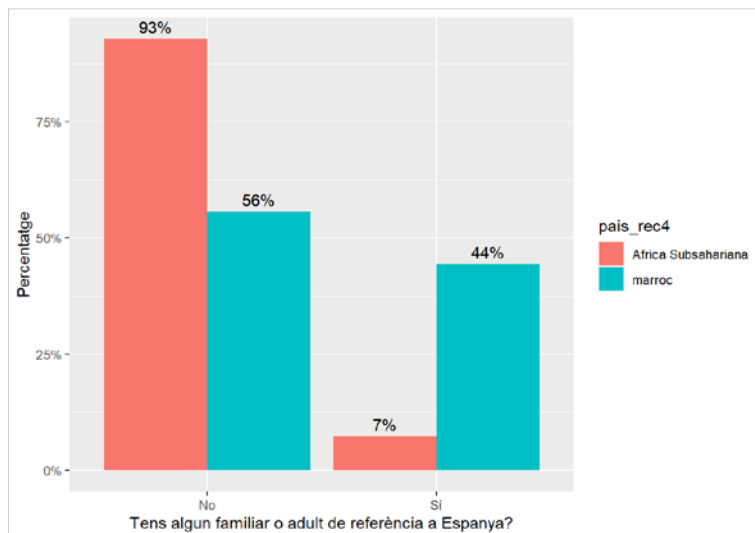

Figura 11. Presència de familiars o adults de referència a Espanya, segons l'origen dels joves (DGAIA, 2019).

c) Aspectes benestar i salut

Demurtas et al. (2018)¹⁵ exposen la migració com un procés que comporta inevitables **repercussions en el benestar** de les persones, sent:

- Un esdeveniment traumàtic i una font d'estres, i sobretot si el migrant és un infant. Els seus relats inclouen maltractaments, explotacions, vivències en llocs desconeguts amb persones amb qui no confiar, etc., mostrant la fragilitat socioestructural de la identitat.
- Es considera un procés amb una dinàmica similar al dol, on cal considerar factors ambientals i individuals.
- Es dóna molta importància a la dinàmica de la competència i l'autoeficàcia com a base de l'enfortiment de la resiliència per prosperar davant les adversitats.
- El racisme en la societat d'acollida pot influir negativament en la seva autoestima, i comporta efectes en la seva salut mental (depressió, retraïment social, delinqüència juvenil).
- Destaca la importància de la dimensió relacional, és a dir, la influència de l'entorn físic i social en el seu comportament i la interdependència entre els individus de les diverses comunitats. En aquest sentit, l'establiment d'una estabilitat relacional comporta canvis positius en la seva autopercepció a nivell d'eficàcia i competència.
- Cal incidir en l'empoderament de l'infant tot fent-lo partícip de la presa de decisions i les dinàmiques que afecten la seva vida.

Així mateix, Augelli et al. (2018)¹⁶, anomena amb quins **recursos fan front a les múltiples i diverses necessitats** que presenten. Els infants mostren un gran potencial i nombrosos recursos, tals com, recursos lingüístics, capacitat per fer front a situacions extremes, determinació, manteniment d'actituds positives malgrat les adversitats, flexibilitat mental i psicològica, gran capacitat d'adaptació, paciència, readaptació contínua, resiliència, gran capacitat de decisió, perseverança, etc.

Alguns estudis (Jakobsen, 2017)¹⁷ han demostrat que l'exposició a la violència i altres esdeveniments traumàtics viscuts **abans de la migració**, es corresponen amb elevats símptomes de malestar psicològic. En altres estudis també es descriuen els efectes negatius dels factors d'estrès relacionats amb l'exili. I, encara que existeixen diferents procediments d'asil en els diferents països, la majoria dels infants no acompanyats suporten molta incertesa abans que es defineixi el seu estatus legal.

Ardino i Di Benedetto (2018)¹⁸ exposen un mètode per fer una anàlisi cost-benefici de la intervenció psicosocial amb infants migrants sols a Europa.

¹⁵ Demurtas, P., Vitiello, M., Accorinti, M., Skoda, A., Perillo, C., & Emigrazione-Roma, F.C.S. (2018). In search of protection: Unaccompanied minors in Italy. *2018 International Migration Policy Report Perspectives on the Content and Implementation of the Global Compact for Safe, Orderly, and Regular Migration*, 27.

¹⁶ Augelli, A., Lombi, L., & Triani, P. (2018). Unaccompanied Minors: Exploring Needs and Resources to Plan Socio-educational Programs into School Settings. *Italian Journal of Sociology of Education*, 10(1), 43-61.

¹⁷ Jakobsen, M., DeMott, M. A. M., Wentzel-Larsen, T., & Heir, T. (2017). The impact of the asylum process on mental health: a longitudinal study of unaccompanied refugee minors in Norway. *BMJ open*, 7(6), e015157.

¹⁸ Ardino, V., & Di Benedetto, G. (2018) *Psychosocial care for unaccompanied minors in Europe: is there an economic case?* SISST and TDHIF.

RISK FACTORS	PROTECTIVE FACTORS
PRE-MIGRATION	PRE-MIGRATION
 Exposure to violence and trauma	 Socio-economic status
 Bereavement	 Faith
 Gender	 Traditional upbringing
 High education	POST-MIGRATION
 Unmet basic needs	 Younger age
 Displacement	 Socio-economic status
 Prosecution	 Foster care
POST-MIGRATION	 High education
 Younger age	 Peer relationships
 Restrictive detention	 Social support
 Bullying	 Connectedness to school and community
 Marginalisation	 Rapid solution of the asylum status
 Relocation	 Belief systems
 Uncertainty	 Coping strategies

Figura 12. Factors de risc i protecció pels problemes de salut mental dels infants refugiats (Ardino et al., 2018).

Els símptomes més presents segons diferents estudis recollits per Ardino i Di Benedetto (2018)¹⁹: aquests infants mostren una prevalença significativament major de TEPT (trastorn d'estres posttraumàtic), ansietat (Derluyn et al., 2009²⁰), trastorn depressiu, trastorn límit de la personalitat i psicosi (Pinto Wiese & Burhorst, 2007²¹) en comparació amb els que venen acompanyats per les seves famílies. El fet de no estar acompanyat en entrar al país d'acollida el posa en risc de patir trastorns psicològics. Solen experimentar un major nombre d'esdeveniments adversos que els que venen acompanyats. Els nens i adolescents que fugen de la persecució solen suportar grans reptes físics i mentals durant el viatge, i pateixen dificultats

¹⁹ Ardino, V., & Di Benedetto, G. (2018) *Psychosocial care for unaccompanied minors in Europe: is there an economic case?* SISST and TDHIF.

²⁰ Derluyn, I., Mels, C., & Broekaert, E. (2009). Mental health problems in separated refugee adolescents. *Journal of Adolescent Health, 44*(3), 291-297.

²¹ Pinto Wiese, E. B., & Burhorst, I. (2007). The mental health of asylum-seeking and refugee children and adolescents attending a clinic in the Netherlands. *Transcultural psychiatry, 44*(4), 596-613.

continues després de la seva arribada. Els esdeveniments adversos que van fer necessària la seva fugida solen ser només el començament d'un llarg període de turbulències i incertesa. Els joves poden viatjar durant setmanes o mesos en circumstàncies perilloses, i de vegades necessiten recórrer a traficants professionals per arribar al seu destí. Els infants amb una educació escolar interrompuda o mínima es veuen sobtadament immersos en un nou sistema educatiu. La discriminació racial i l'assetjament, exacerbats per les polítiques d'acollida en àrees empobrides estan molt estesos (Figura 12).

En l'àmbit espanyol, Achotegui (2011)²² diu que la part problemàtica de la migració s'anomena estrès o dol migratori. La migració no és en ella mateixa una causa de trastorn mental, sinó un factor de risc tan sols si es donen les següents situacions:

- Si existeix vulnerabilitat: l'emigrant no està sa o pateix discapacitats.
- Si el nivell d'estressadors és molt alt: el medi d'acollida és hostil.
- Si es donen ambdues condicions.

Emigrar en situacions límit (dol extrem), quan les condicions són tan difícils que no hi ha possibilitats d'elaborar el dol i la persona entra en una situació de crisi permanent; aquest tipus de dol migratori és el característic de la Síndrome d'Ulisses.

Els estressadors més rellevants des de la perspectiva de la salut mental, que són: la soledat per la separació forçada dels éssers estimats, el fracàs del projecte migratori, la lluita per la supervivència, així com el terror, la por i la indefensió.

Però és molt important assenyalar que hi ha una sèrie de factors que potencien la intensitat dels estressadors en la Síndrome d'Ulisses, factors tals com la multiplicitat, la cronicitat, la manca de control sobre la seva situació, la intensitat i rellevància dels estressadors, els forts dèficits en la xarxa de recolzament social i en el capital social.

d) El paper de les xarxes socials

En totes les entrevistes realitzades per la APDH (2019)²³ es veu com les xarxes socials influeixen en la visió que es té sobre la migració i sobre els projectes migratoris. A través d'aquestes diverses xarxes socials estableixen els contactes que els faciliten el seu projecte migratori: coneixen els centres on puguin ser acollits o contacten amb els seus familiars que ja han emigrat a altres zones de l'Estat espanyol.

Al treball de Torres (2019)²⁴ es destaca la importància de les xarxes socials en tant que són de molta utilitat per compartir experiències, ja que, els que han emprès el viatge anteriorment, comparteixen amb aquells que volen fer el viatge, informació sobre les polítiques d'acolliment, sobre les pràctiques dels centres de protecció, sobre com s'ha de procedir una vegada aconseguen arribar als països de destinació, així com sobre quina província o comunitat autònoma pot respondre millor als seus interessos.

²² Achotegui, J. (2011). Por i migració. El dol per la integritat física en la síndrome d'Ulisses. *Revista Catalana de Psicoanàlisi*, 28(2), 9-23.

²³ APDHA. (2019). *Infancia Migrante. Derechos Humanos en la frontera Sur 2019. Asociación Pro Derechos Humanos de Andalucía-APDHA*.

²⁴ Torres, J. O. (2019). De menor migrante a joven extutelado/a: los retos en el proceso de transición hacia la mayoría de edad. El caso de la comunidad autónoma de Andalucía. Tesis doctoral. Universitat de Granada, Universitat de Jaén i Universitat Pablo de Olavide.

2.2. Què diuen els i les joves?

a) El projecte migratori: consens familiar i suport econòmic

La majoria dels joves migrats sols han consensuat amb la seva família el projecte migratori. Segons les dades extretes dels grups de discussió amb joves acollits en centres de la DGAIÀ (2018)²⁵, sembla que **la decisió de migrar** majoritàriament queda en mans dels i les joves, no obstant això, sovint compten amb el suport i la comprensió de les seves famílies. En algunes ocasions, els joves han comentat que fou una decisió familiar, però aquestes comptaven amb la seva acceptació per emprendre el viatge.

“Al principio sí que era una decisión personal, una idea suya y... se había tomado la decisión de forma individual, pero la... su familia después como vio que estaba muy... digamos con la idea muy fija de abandonar el país pues...lo aceptó y... Bueno dice que su familia también piensa que... si se hubieran quedado en Marruecos a lo mejor se... se iban a perder porque dice que su familia sabe muy bien que no tendrá un futuro allí. Mejor que emigrar a ver si pueden tener un mejor futuro”. (Grup d’adolescents nois)

Altrament, més de la meitat de les famílies dels joves migrats han hagut de pagar diners pel projecte migratori dels seus fills. En l’informe de Càritas²⁶, s’esmenta com el viatge amb pastera suposa despeses elevades; tanmateix una de les vies més habituals per arribar del continent africà a l’uropeu és per mar. Les pasteres, amb tot el risc que comporten, s’han convertit en una de les modalitats més exposades i arriscades. A l’informe s’exposa com un dels joves menors d’edat marroquins entrevistats va poder viatjar en una d’aquestes pasteres. Ell no va haver de pagar res perquè era amic del germà d’una de les persones que estaven al darrere d’aquest negoci, un negoci lucratiu i amb riscos, atès que la major part de les persones que viatjaven amb ell, una setantena, pagaren entre 1.000 i 2.000 euros per persona, i alguns fins i tot més. Val a dir que en aquest viatge que començava en plena nit hi viatjaven uns 10 adolescents. La travessia durà dos dies i mig.

b) La situació precària al país d’origen com a motiu del projecte migratori

En els grups de discussió²⁵, els **motius que engloben la decisió de migrar** d’aquests joves sovint estan relacionats amb la precarietat dels seus respectius països i la necessitat de fugir de les injustícies, pobresa i marginalització en les quals es troben, per poder optar a la possibilitat d’un futur digne, així com de més oportunitats formatives i laborals. Tanmateix, s’esmenta el desig d’ajudar a les seves famílies que es troben al país d’origen.

“Dice que Marruecos cuesta vivir dignamente porque para tener una vida digna tienes que tener medios, dinero o pertenecer a una familia con poder, y...bueno, por eso que había dejado el país, pensando que aquí puede tener futuro mejor para buscarse un futuro mejor”. (Grup d’adolescents nois)

Per una banda, els joves subsaharians afegeixen a les anteriors raons, la voluntat de fer realitat el seu somni envers el futbol, el Barça i la ciutat de Barcelona. Per altra banda, l’anhel de poder gaudir d’una igualtat de gènere real i tenir els mateixos drets que els seus companys ha estat esmentat per les joves del Marroc.

Altrament²⁵, un dels denominadors del viatge migratori es focalitza, com és previsible, en el país d’origen, i més concretament, en el context familiar. Una de les tendències que s’apunta en aquestes entrevistes és que la situació de les famílies d’aquests joves que migren és més aviat inestable, amb recursos econòmics limitats i escassos, amb relacions delicades i a voltes conflictives entre els progenitors, amb diferents fills a càrrec, és a dir, amb tota una sèrie de

²⁵ Cites extretes dels grups de discussió de la DGAIÀ a finals del 2018.

²⁶ Cites extretes de l’Informe de Càritas.

components que afavoreixen la fugida d'aquells fills que no es conformen amb aquesta situació i que s'emmirallen en la promesa d'un futur millor en les societats de l'opulència.

"En Marruecos es todo al revés, sin agua y sin derechos".

"Algunas veces yo hablar con amigos que están en España y me dicen: 'Ven'. Es que no me gusta más Marruecos. Muchos problemas allí, no trabajar, no hay nada. Hay gente allí que estudia muchos años y al final no hay nada, es muy difícil, te lo juro".

"En Marruecos no hay nada, yo allí no estudiar nada".

Així mateix, es fa esment com les perspectives de millora al país d'origen es minimitzen segons qualitat escola i distància física. En aquest sentit, un altre factor a destacar del país d'origen, especialment d'aquells nois que viuen en les zones rurals, és el que en podríem denominar el hàndicap geogràfic, és a dir, la sensació d'aïllament que viuen aquests joves, per exemple, havent de fer llargues caminades diàries per anar a l'escola. Una escola, a més, que tant a la ruralia com a les ciutats és percebuda com a insuficient i ineficaç per obtenir els instruments necessaris per poder lluitar per un futur amb garanties en un país on, segons els informants, les perspectives de prosperar són molt difícils, especialment per aquells sectors socials més modestos.

c) L'expectativa de millora i la influència de mitjans i altres joves

L'expectativa de millorar la situació de pobresa al país d'origen i el desig de canviar de vida és molt present en el discurs dels joves.

En relació amb les **creences que tenien els i les joves del Marroc referents a Catalunya**²⁷, s'esmenten diverses millores, facilitats i avantatges en comparació amb el seu país envers els àmbits formatius, laborals, de salut, etc.

"Dice que nosotros menores en nuestro país somos muy marginados, les da igual que estudien, que tengan un futuro mejor les da igual... dice que por el contrario aquí en España... tenemos otra vida, tenemos derecho a estudiar, a encontrar trabajo, a ir al médico sin pagar... bueno, tenemos muchas ventajas dice aquí en España". (Grup d'adolescents noies)

Algunes cites referents a l'informe de Càritas²⁸ esmenten el desig dels joves per canviar de vida:

"quiero hacer de mi vida, el futuro sabes, todo. También quiero ayudar a mi familia, quiero arreglar mis cosas, quiero hacer mi vida como la gente, quiero ser otra persona".

"La vida en África no se puede preparar bien. Se tiene que salir y luego volver a África si quieres tener una buena vida. Entonces yo salí para Inglaterra a estudiar, volver y poder trabajar ahí bien para encontrar un trabajo bueno. Cuando tu estudias fuera de África tienes certificado de Europa o de Estados Unidos, te va mejor. Aquí quiero estudiar, quiero volver a África y trabajar".

Altrament²⁵²⁷, alguns d'ells ja coneixien l'existència dels centres de joves i el suport que ofereix el sistema de protecció de Catalunya als joves estrangers, el qual el consideren més avançat respecte del territori espanyol.

"Estando en Marruecos sí que se escuchaba decir aquí Cataluña, pues... se ayudaba a los jóvenes y... y digamos había más facilidades para poder conseguir cosas. (...) Se refieren que aquí el sistema de protección es un poco más...avanzado y pueden tener mejor asistencia que otros sitios de... de España". (Grup d'adolescents nois)

²⁷ Cites extretes dels grups de discussió de la DGAIA a finals del 2018.

²⁸ Cites extretes de l'Informe de Càritas.

De la mateixa manera, en l'informe de Càritas²⁹ s'esmenta com, en l'actualitat, la major part dels nois i noies que arriben al nostre país gaudeixen de certa informació amb relació al procés migratori que altres generacions de migrants no varen tenir el privilegi de poder-se'n servir, fet que és del tot evident si fem cas del que afirma un altre participant quan reconeix que *"sabía que iría en un centro porque mis amigos me hablan conmigo en WhatsApp y me dicen esto, que hay centros, hay pisos y me dicen que 'vengas', mis amigos, los que estaban aquí antes que yo, amigos de mi pueblo"*.

Aquestes expectatives es construeixen sovint a partir dels mitjans de comunicació, així com, de la influència d'altres joves que ja han realitzat un projecte migratori sols. Tal com s'observa en els grups de discussió³⁰, les **conviccions en relació amb el país destí van construir-se** a partir d'allò visionat a la televisió, segons els joves subsaharians, i mitjançant el testimoni d'altres joves que ja havien migrat o bé de les idees que s'escolten entre els veïns, amics i coneguts, segons els joves del Marroc.

"E: ¿Y quién explica allí que Catalunya está bien? ¿Cómo lo sabéis? J: Chicos otros vivían aquí... trabajar aquí... E: Y estos chicos que os han explicado esto, ¿ahora están viviendo en Marruecos o solo... viven aquí y van de vacaciones? J: Solo vacaciones...". (Grup d'adolescents nois)

En l'informe de Càritas²⁹ es parla, per una banda de la influència dels iguals com a contagi o resposta mimètica d'un entorn conegut i proper. Aquesta idea de l'emigració per contagi, és a dir, com a resposta mimètica d'un entorn conegut i proper que influeix poderosament, és reiterativa en les històries d'aquests joves migrants, com per exemple la d'un altre jove marroquí, que als 15 anys comença a constatar que s'està quedant sol al seu poble d'origen, *"porque ya no había nada de mis amigos, todos vienen aquí, ahora todos están aquí, en Barcelona, en Madrid. Además, yo quería hacer mi vida solo, allí en Marruecos no hay nada, solo hay ladrones y eso"*.

d) El projecte migratori és un procés llarg, planificat i, a vegades, solitari

En la major part dels casos de l'informe²⁹, coincideix el fet que el projecte d'aventura d'aquests joves es pot considerar, en certa manera, com un *modus vivendi*, és a dir, un plantejament de vida en què la planificació i l'execució de la partida es converteixen en una activitat principal que ocupa la major part del temps al país d'origen. Fugues temporals de la llar familiar i absències injustificades a l'escola s'entenen si es coneixen les veritables intencionalitats d'aquests joves. Per altra banda, es fa esment a la influència dels iguals com a procés d'aprenentatge:

"la idea de marchar viene poco a poco. Nosotros en el barrio, cuando vemos un camión en la carretera, nos colábamos, íbamos a otro barrio. Empiezas a aprender a irte del barrio, desaparecer todo el día, aparecer en otro sitio, recoger chatarra y venderla, llegar a la autovía e irte lejos, es cuando empiezas a creerte que puedes y eres capaz de hacer lo que quieras. También ves grupos de chicos del barrio, mayores, que por ejemplo de 10 suben cuatro a España, de otros grupos suben siete, y cuando les ves que suben y bajan y llegan con papeles, pues muchos queremos hacer lo mismo, pues hay una oportunidad de otra vida. Al llegar a otros sitios lejos del barrio vemos autobuses que vienen y son de España, buscamos donde meternos para que no nos busquen, no nos encuentren, y ya está. Vigilamos un autobús que baja desde España, estamos en el puerto, y sabemos al hotel que va en Tánger, y por la noche podemos meternos. Al día siguiente va al puerto para subirse a España. Otras veces hay que entrar al puerto, pero es difícil, porque hay policías, descubres sitios para entrar sin que te vean, pero son peligrosos. (...) Mis padres lo sabían. Mi madre me decía que tuviera cuidado, porque había muchos que se morían,

²⁹ Cites extretes de l'Informe de Càrtias.

³⁰ Cites extretes dels grups de discussió de la DGAIA a finals del 2018.

mi padre se preocupaba, a veces venía a buscarme al puerto, pero yo no quería volver. Yo le juraba a mi madre que algún día subiría". (Jove, amb 11 anys va començar a entrenar-se)

Altrament l'existència de situacions en les quals la preparació del viatge es fa en soledat també es fa palpable en el mateix informe. Doncs, aquest jove, per exemple, amb 15 anys, tenint en compte les perspectives de futur que albirava, i condicionat especialment per la situació econòmica familiar, *"vaig començar a veure les coses més difícils, cada vegada la pesca, pel motiu que sigui, era més escassa, no es pescava tant. Com que allà ens dedicàvem a això, sense aquesta sortida és difícil mantenir-se. Una altra activitat de treball que feia era al port, feines de càrrega i descàrrega, i amb 17 anys ja vaig decidir definitivament la idea de marxar, però: De quina manera? Amb quins diners?, I així em va venir la idea d'escapar-me dins d'un vaixell d'aquests que van a Europa o a Amèrica, i vaig començar a preparar-me sense dir-ho a ningú".*

"Un verano he viajado para Tánger, y con un amigo estoy trabajando. Allí he visto a mucha gente que viene aquí. En mi pueblo se habla de España, pero allí nunca tuve la idea de venir aquí. Volví con mis padres, pero viajé otra vez a Tánger, y esta segunda vez no se lo dije a mis padres. Allá me dedico a buscar como venir, que si con el camión, con el barco. Al final he venido debajo de un camión. Desde Tánger yo preguntaba mucho a la gente que ya estaban aquí, amigos en Barcelona y en Bilbao, me lo han dicho todo, por teléfono y por Facebook, me envían fotos y esas cosas, pero yo preguntaba por todo, sobre la escuela, el trabajo y los papeles para no venir aquí perdido".

En aquests casos, es tracta d'una aposta personal, individual, portada més aviat en secret, estudiada amb meticulositat, posada en pràctica superant múltiples dificultats, amb consciència de posar en risc la pròpia vida, és a dir, circumstàncies que converteixen a aquests nois i noies en veritables pioners i supervivents d'una veritable odissea.

e) Una experiència traumàtica: viatjar en pastera, amb vaixell o sota els eixos d'autobusos i camions

En els grups de discussió³¹, es comenta que és cert que no tots els joves van creuar el Mediterrani en una *pastera*, no obstant això, alguns d'ells han exposat les **experiències traumàtiques** que van viure a causa d'aquesta situació on es van veure evocats; tals com la por en descobrir la dimensió real de l'embarcació amb què havien de creuar la frontera, la pèrdua d'un amic durant aquest viatge i la forçosa situació de caure a l'aigua per evitar l'encarament amb la policia marítima. Amb tot això, s'ha fet menció de la necessitat de consumir substàncies tòxiques per poder passar per aquest tràngol o bé oblidar-lo.

"Yo pensaba que iba a Marruecos para jugar al fútbol, y el amigo que estaba allí y me dijo que me tenía que cambiar por la noche, me fui al borde del agua, vi el Zodiac, que es la pastera, tenía miedo, era de plástico y yo pensaba que era un barco, un barco grande, cuando vi eso dije que yo no quería subir y los marroquíes tenían machetes, si... dices que no quieres... que quieres marcharte te van a...por eso decidí, me cogieron y me metieron dentro. Vi el agua y estaba llorando, me dijeron que si lloraba me metían en el agua, y allí me callé y me... y me subí". (Grup d'adolescents nois)

També trobem exemples a l'informe de Càritas³², amb aquesta una cita relacionada amb les condicions viscudes durant el viatge en pastera: *"mucho miedo, todos quieren volver a la playa. Un día por la noche llovió, y otro día, por la noche, vi un pescado muy grande en el mar"*. La seva cara canvia d'expressió quan explica que en un altre viatge similar hi moriren un total de 40 persones. Un altre d'aquests nois viu una experiència similar. A la primera temptativa

³¹ Cites extretes dels grups de discussió de la DGAIA a finals del 2018.

³² Cites extretes de l'Informe de Càritas.

d'embarcament, també en plena nit, els sorprèn la policia. A la segona, uns dies més tard, les coses milloraren, foren dos dies i mig en una pastera amb un total de 42 persones, *"con muchas olas, miedo, mucha lluvia, sueño y frío. Cuando salí del mar tenía la cara toda blanca y los dientes..., no podía comer nada, me dolían mucho"*. Un tercer el protagonitzà, també, un jove marroquí en una pastera amb 15 persones. La travessia durà unes 10 hores. El destí, Almeria. Afortunadament en aquesta ocasió el viatge fou més tranquil, passaren les 10 hores dormint, fumant i alguns, fins i tot es banyaren. Un dels records més emotius en aquest viatge té lloc en plena nit, en plena navegació, quan el jove veu *"el pescado de la luz, ves la luz en el mar, la luz de los pescados. Hay pescados que tienen una luz, y durante el día vi delfines"*.

En el mateix informe, s'esmenta com el viatge amb vaixell es realitza sota condicions molt dures:

"vaig entrar a l'interior del vaixell, em vaig amagar a la part del darrere, al costat d'una rampa que només la baixen quan arriben al port, quan comencen a descarregar. És a dir, quan el vaixell va salpar, jo estava a la part exterior d'aquesta rampa, en un petit racó, un espai reduït on vaig passar 11 dies, tot sol, ben amagat, només d'uns metres, hi podia caminar, però poc tros, i amb la seguretat que mentre la rampa no baixés en arribar a port per allà ni hi podia passar ni em podia veure ningú. Jo ja ho tenia tot pensat. Varen ser 11 dies, des de Ghana a Vigo, això era durant els mesos de juny i juliol..., va ser difícil. Vaig arribar al port de Vigo, però inicialment jo no sabia ni a quin país ni a quina ciutat estava".

Algunes cites de l'informe³³ exposen com van jugar-se la vida durant el viatge sota els eixos d'autobusos i camions:

"érem en total tres nois, el gos de la policia ens veu i jo m'amago a sota d'un altre camió, que només li faltava passar l'últim control, i allà em vaig quedar, des de les cinc de la matinada fins passat l'endemà a la tarda, no sé ben bé fins a quina hora, no me'n recordo. El camió va entrar al vaixell, estava amagat tot sol, i un cop a dins m'he quedat ben adormit, i quan em desperto no veig llum, però podia sentir que estic al mar i el vaixell es movia. El vaixell va arribar al matí del dia després, no sé a quin lloc, passa els controls sense que em vegin, es queda una estona al port i després ha marxat, es posa en marxa i jo quiet. Passa la tarda i la segona nit, i fa un parell de parades i no em moc i a la tarda del segon dia en una altra parada que va fer vaig baixar. Estava a França. El conductor em va veure, em va preguntar què feia allà, jo anava ben brut. Ell era del Marroc. Jo tenia la idea de baixar a València, que hi tenia un oncle. Al final em va deixar amagar una altra vegada, va descarregar la mercaderia i en tornar vaig poder baixar a Figueres".

"Me metí dentro del autobús, debajo del chófer, donde hay el motor, detrás del agujero redondo de la gasolina, en medio de las ruedas delanteras. Ya había uno metido en el motor, me dejó subir, y yo fui a otros sitios más hondos, porque era más pequeño y sabía donde meterme".

Així mateix, durant el viatge **l'estat emocional** dels joves fou marcat per la solitud, la incertesa i la por. Un dels aspectes que expliquen és la por que els trobi la policia i el tracte que tindran i, sobretot, por que els retornin al país d'origen i que l'esforç no hagi valgut per res:

"cuando el barco llega en Tarifa, el autobús bajó para que lo vigilen los nacionales. Un chico se había subido en la tapadera de la rueda, la Policía Nacional vienen con una escoba, la metieron entre la rueda y la chapa, y si hay gente pesa. Lo encontraron, sacaron a ese, sacaron a otro, yo estaba en otro sitio, muy hondo, me pegaban con la escoba, pero yo no me muevo, pero ya me han visto. Luego abrieron otra chapa y me

³³ Cites extretes de l'Informe de Càrtias.

sacaron a mí, y yo ahí llorando: 'No, Marruecos no, Marruecos no', como era más pequeño yo les decía: 'Marruecos no, Marruecos no', yo solamente sabía eso, tenía 14 años y medio, con tres perros policía, nacionales, tres chicas, cuatro hombres. Me dijeron que no me volverían porque era pequeño, pero a uno de los que sacaron, que era mayor de edad, le volvieron. El otro y yo nos hemos quedado allí, llenos de grasa, la cara tapada de grasa. Los policías nos llevaron a la ducha, en la comisaria, me quitaban todo, me ducharon con jabón y tal, se echaban fotos conmigo, y yo les decía: 'Facebook, Facebook!'. Me dijeron que me llevarían en un centro, en Algeciras, y yo ya sabía que iría, es lo que quería, porque cualquiera que suba va primero a ese centro de Algeciras y luego lo comparten a otras ciudades. Me dieron de comer, me trajeron zumos, galletas, zapatos, ropa nueva y ya está. Cinco minutos en coche y ya estaba en Algeciras".

"Nos topamos con un control de la policía de la España. Ellos coger tres pateras y nos llevan a Algeciras. Los chicos de Ghana, Gambia y Senegal se quedan allá, en Algeciras, y los chicos otros, los del Marruecos, van a Sevilla".

3. Els infants i adolescents a l'arribada: el xoc

3.1 Què ens diuen les dades i altres recerques?

a) Sobre els drets dels infants: marcs i vulneracions

En l'àmbit internacional, primer cal fer esment als articles clau de la **Convenció dels drets dels infants (1989)**³⁴:

- Article 3: Interès superior de l'infant.
- Article 12: Opinió de l'infant en els assumptes que l'afecten.
- Article 20: Protecció dels infants privats del seu ambient familiar.
- Article 22: Infants refugiats.
- Article 32: Treball infantil.
- Article 34: Explotació sexual.
- Article 35: Tortura i privació de llibertat.
- Article 36: Venda i tràfic d'infants.
- Article 37: Altres formes d'explotació.

Demurtas et al. (2018)³⁵ recorden que cal garantir l'interès superior de l'infant per promoure el seu benestar i afavorir a un creixement i desenvolupament equilibrats, principi que emana de l'article 3 de la Convenció sobre els Drets de l'Infant (CDN, 1989) i vincula l'interès superior a la protecció i atenció, necessàries per al seu benestar, a càrrec de l'Estat fins a l'edat de 18 anys. Però, malgrat que les jurisdiccions europees van adoptar aquest principi, s'experimenten moltes dificultats a nivell de l'aplicació (en el document exposa 15 principis per garantir la protecció dels infants).

Així mateix, els **defensors de la infància i síndics de greuges de 23 països europeus** (ENOC, 2017)³⁶ van identificar els següents drets a protegir pel que fa als infants migrats sols:

- El dret a la no discriminació;
- El dret a tractar els seus millors interessos com a consideració principal en totes les accions i decisions que els afecten;
- El seu dret a expressar lliurement les seves opinions en totes les qüestions que els afecten i a tenir-les compte, d'acord amb la seva edat i maduresa;
- El seu dret a la supervivència i al desenvolupament;
- El dret a la protecció contra totes les formes de violència.

L'informe fa un llistat detallat de **drets a assolir** amb els apartats següents:

1. Protecció dels infants en arribar i en la fase d'acollida primerenca.
2. Acollida en etapes posteriors, accés als drets cap a la inclusió social.
 - a) Qüestions transversals
 - b) Protecció internacional - estatut jurídic
 - c) Instal·lacions d'allotjament i habitatge
 - d) Salut
 - e) Educació
 - f) Serveis socials
 - g) Assistència jurídica
 - h) Transició a l'edat adulta

³⁴ General Assembly resolution 44/25 of 20 November 1989, Convention on the Rights of the Child (1989), United Nations.

³⁵ Demurtas, P., Vitiello, M., Accorinti, M., Skoda, A., Perillo, C., & Emigrazione-Roma, F.C.S. (2018). In search of protection: Unaccompanied minors in Italy. *2018 International Migration Policy Report Perspectives on the Content and Implementation of the Global Compact for Safe, Orderly, and Regular Migration*, 27.

³⁶ European Network of Ombudspersons for Children (ENOC) (2017) Recommendations. Safeguarding and protecting the rights of children on the move: The challenge of social inclusion. Regional Meeting of European Children's Ombudspersons Athens, 13/11/2017. Council of Europe.

3. Mecanismes per a la salvaguarda dels drets dels infants i la promoció de la seva inclusió.
 - a) Mecanismes de control
 - b) Mecanismes de denúncia
 - c) Mecanismes de coordinació – cooperació

Altrament, l'European Union Agency for Fundamental Rights (2019)³⁷ aporta la figura 13 per il·lustrar els drets fonaments d'aquests infants:

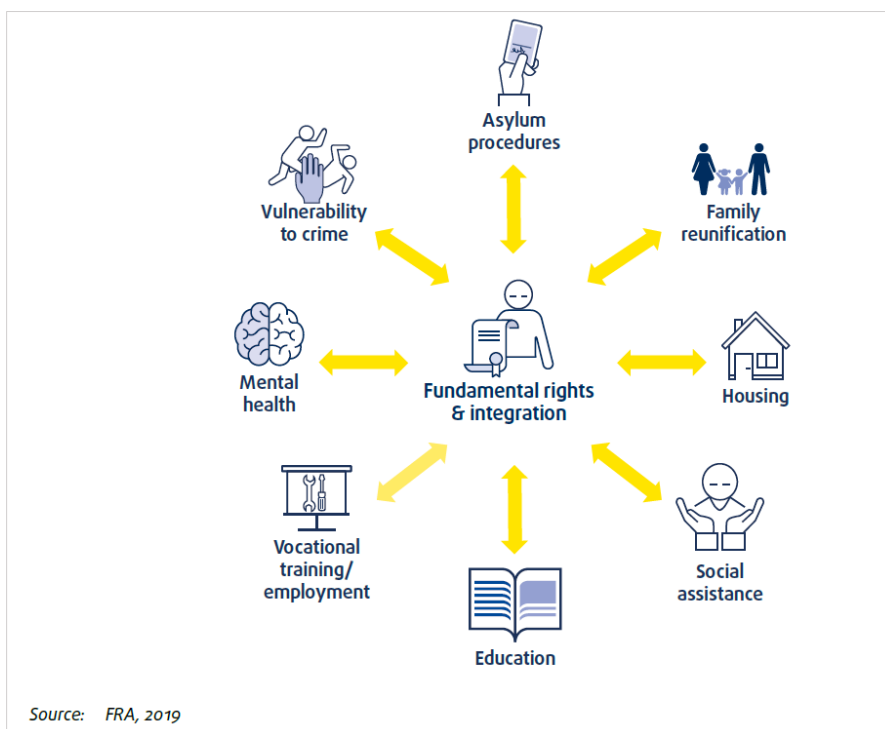

Figura 13. Interconnexió dels diferents factors per l'èxit de la integració de les persones refugiades (FRA, 2019).

Aquest mateix organisme³⁸ descriu en les seves principals conclusions la vulneració dels drets fonamentals dels infants migrants al 2019 durant **l'arribada i estada a la UE**.

Per una banda, en **l'arribada i estada a la UE**:

- La capacitat d'acollida per a tots els sol·licitants d'asil, en particular per als infants no acompanyats, va ser insuficient a Xipre, França, Grècia, Itàlia, Malta i Espanya.
- Les condicions d'higiene i sanejament dels infants eren deplorables en els punts calents operats a Grècia. Les condicions d'acollida ho eren també a Croàcia, Xipre, França, Hongria, Itàlia, Malta i Espanya.
- Les instal·lacions sovint no són apropiades per l'edat. Els infants migrants no estaven protegits eficaçment contra l'explotació sexual i laboral.

A més, s'enfronten a llargs procediments d'asil (Figura 14). Això pot ser degut als llargs procediments d'avaluació de l'edat o perquè es triga molt de temps en designar el tutor legal que presenta la sol·licitud en nom de l'infant. Malgrat els importants avenços en la reforma dels sistemes nacionals de tutela en els últims anys, a la pràctica segueixen existint llacunes.

Per altra banda, es produeix la **detenció i devolució d'aquests joves**:

- Des de 2015, s'ha detingut més infants migrants, principalment per fer el seu retorn. Les condicions de detenció van seguir sent deficientes o fins i tot es van deteriorar el 2019.

³⁷ FRA – European Union Agency for Fundamental Rights (2019). *Integration of young refugees in the EU: good practices and challenges*. Publications Office of the EU.

³⁸ FRA – European Union Agency for Fundamental Rights (2020). *Children in migration in 2019*. Publications Office of the EU.

- Croàcia, Finlàndia, els Països Baixos i Suècia permeten i porten a terme devolucions forçoses, tot i que consideren que són retorns voluntaris.
- En 2019, més de 140.000 migrants van ser detinguts després de creuar les fronteres exteriors terrestres o marítimes de la UE de forma no autoritzada. Entre ells, uns 33.000 van afirmar ser menors d'edat, inclosos més de 5.000 que no estaven acompanyats.
- En comparació amb 2018, la xifra va baixar d'uns 150.000 migrants detectats dels quals un de cada cinc afirmava ser menor de 18 anys. Alguns països, com Grècia, van rebre un nombre significativament major, el que subratlla la necessitat urgent d'un repartiment i de la solidaritat entre els Estats membres de la UE.

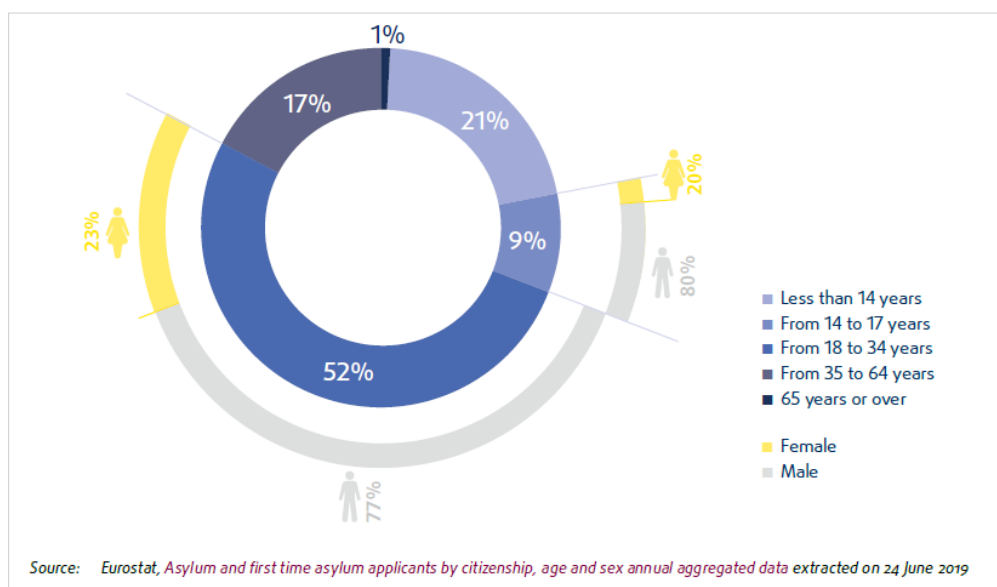

Figura 14. Sol·licituds d'asil al 2015 i 2016, desglossat per edat i sexe, als 28 Estats Membre de la UE (FRA, 2020).

Gimeno-Monterde et al. (2019)³⁹ plantegen que les diferències legislatives dels diferents estats europeus envers els fluxos migratoris, fan augmentar la vulnerabilitat dels joves (menors d'edat) migrants. D'aquesta manera, els autors aposten per una sincronització en l'àmbit macro per tal d'harmonitzar la legislació europea respecte a aquesta situació d'urgència. El que fan els autors és comparar les polítiques frontereres sobre el flux d'infants en dues regions europees per veure quina resposta donen. La conclusió és que les dues regions aborden la temàtica de maneres molt diferents.

Barrie i Mendes (2011)⁴⁰ exposen que la majoria dels infants no acompanyats sol·licitants d'asil al Regne Unit tenen un **estatus legal incert** (només l'11% se li ha concedit l'estatus de refugiat). El sistema d'immigració se centra per una banda en la protecció de les fronteres, i per l'altre en garantir l'interès superior de l'infant, recomanant anomenar-li un tutor legal. Tanmateix, mentre que alguns treballadors socials són actius en grups contra les polítiques d'immigració, aquests també es veuen forçats a determinar l'edat dels joves, fet que influirà en la seva situació a UK, i d'ajudar-los en la preparació per al **retorn forçat al país d'origen**.

Altrament, Zijlstra et al. (2017)⁴¹ exposa el marc legal i polític als Països Baixos. A la seva **arribada**, aquests infants han de personar-se davant les autoritats d'immigració i presentar una sol·licitud d'asil. Si tenen familiars en altres estats de la UE, seran traslladats per a la reagrupació, i si no presenten documentació es farà una avaluació de la seva edat. Després del procés de

³⁹ Gimeno-Monterde, C., & Gutiérrez-Sánchez, J. D. (2019). Fostering unaccompanied migrating minors. A cross-border comparison. *Children and Youth Services Review*, 99, 36-42.

⁴⁰ Barrie, L. & Mendes P. (2011). The experiences of unaccompanied asylum-seeking children in and leaving the out-of-home care system in the UK and Australia: A critical review of the literature. *International Social Work*, 54(4), 485-503.

⁴¹ Zijlstra, E., Rip, J., Beltman, D., van Os, C., Knorth, E. J., & Kalverboer, M. (2017). Unaccompanied minors in the Netherlands: Legislation, policy, and care. *Social Work & Society*, 15(2).

registre, l'infant entra en l'anomenat "**període de descans i preparació**", el qual dura un mínim de tres setmanes i fins a més d'un any. El procediment d'asil consta de dues vies possibles: el procediment d'asil general i "ràpid", que dura vuit dies i a partir del qual es tramiten la majoria de casos; i el procediment d'asil ampliat, que pot durar sis mesos. Després de la sol·licitud d'asil, s'entrevista a l'infant i després d'un temps es decideix concedir un permís de residència per motius d'asil o adoptar un projecte de decisió per a rebutjar la sol·licitud. **Només es concedeix l'asil si existeix un temor de persecució o un risc real** de tracte inhumà o degradant o de violència indiscriminada en situacions de conflicte armat al país d'origen. En cas que la sol·licitud de permís de residència sigui rebutjada i després d'esgotar tots els mitjans legals, l'estada del jove als Països Baixos passa a ser irregular. Si estan **disposats a tornar voluntàriament al país d'origen**, han de cooperar amb el Servei de Repatriació i Sortida dels Països Baixos. En els casos de falta de cooperació en el retorn voluntari, el servei de repatriació pot decidir obligar-lo a tornar al país d'origen; i en aquest cas, pot ser ingressat en un centre d'acolliment tancat per a evitar que escapin.

b) Sobre l'arribada a Espanya

A Espanya, la normativa d'immigració correspon a l'Estat mentre que les comunitats autònomes són competents en matèria de protecció a la infància. D'acord amb la **Llei d'Estrangeria**⁴², quan arriben indocumentat el Ministeri fiscal té la competència per instar a fer les proves mèdiques per determinar l'edat, a no ser que hi hagi un document públic que ho acrediti. Un cop valorada la seva condició de menor d'edat i de no acompanyat, la DGAIA els assigna una plaça en centre d'acollida⁴³. Donada la urgència, l'avaluació inicial i la presa de decisions es realitzen sota pressió, marcades per la confusió i el silenci dels joves i disponibilitat de plaça. Un cop al centre, cal ajudar-los a fer el tràmit de permís de residència (no permet treballar) mentre són menors d'edat.

En el marc de la Convenció sobre els Drets de l'infant en principi s'evita que els infants migrants puguin ser objecte d'una mesura d'expulsió. No obstant això, en la pràctica els drets dels joves migrants no són respectats, duent-se a terme expulsions sense les garanties establertes (Torres, 2019)⁴⁴. Save the children (2018)⁴⁵ fa també menció a la Llei Seguretat Ciutadana, que permet les anomenades "devolucions en calenta" o "expulsions sumàries", és a dir, el lliurament de les autoritats espanyoles a les marroquines de les persones estrangeres interceptades en territori espanyol sense respectar el procediment legalment establert i sense seguir les garanties processals necessàries. Amb aquesta llei, es pot expulsar a un jove abans de garantir els seus drets com a infant. El Síndic de Greuges de Catalunya (2018)⁴⁶ exposa que:

"des de la perspectiva del reconeixement dels drets dels infants estrangers no acompanyats, una de les principals febleses de l'ordenament jurídic té a veure amb la manca de garanties de protecció a la infància durant la fase inicial del circuit d'atenció, concretament en la determinació de l'edat i en la primera acollida, supeditades a certes restriccions previstes per la legislació en matèria d'estrangeria".

El problema es dona quan aquest circuit d'atenció està regulat per la legislació en matèria d'estrangeria en comptes de la legislació en matèria de protecció a la infància, i per tant, el dret com a infant passa a segon terme. Save the children (2018)⁴⁵ fa la petició de:

"adopció d'un protocol d'intervenció per a millorar el primer acolliment i assistència dels nens i nenes que arriben a les costes espanyoles, definint la coordinació dels diferents

⁴² L.O. 4 /2000, art, 35

⁴³ Regulat per la Directriu general d'actuació 6/2020

⁴⁴ Torres, J. O. (2019). De menor migrante a joven extutelado/a: los retos en el proceso de transición hacia la mayoría de edad. El caso de la comunidad autónoma de Andalucía. Tesis doctoral. Universitat de Granada, Universitat de Jaén i Universitat Pablo de Olavide.

⁴⁵ Save the children (2018). *Los más solos*. Save the children.

⁴⁶ Síndic de Greuges de Catalunya. (2018). *La situació dels infants migrats sense referents familiars a Catalunya*. Síndic de Greuges.

actors en les diferents fases: l'ajuda humanitària immediata, la detecció de vulnerabilitats, la provisió d'informació sobre la protecció internacional i l'assistència jurídica”.

També cal tenir en compte que a l'arribada, tal com exposa Consola (2016)⁴⁷ s'ha de distingir entre:

- **Els infants que s'identificaran.**
- **Els infants que passaran al marge de qualsevol registre oficial.** Entre aquests hi ha 3 categories: els que estaran **malvivint al carrer, mal acompanyats** per família extensa i **prostitució i altres xarxes d'exploació.**

L'estudi de Quiroga i Sòria (2010)⁴⁸, amb un enfocament amb perspectiva de gènere, evidencia que entre les noies s'identifica un fenomen molt concret: Les “Petit bonnes” és a dir, petites criades, referint-se a l'ús que fan de les noies per fer tasques domèstiques i possibilitat d'abús sexual. Sobre les treballadores del sexe: no hi han dades estadístiques fiables, atesa la il·legalitat i la no documentació en el context de la prostitució. Les procedències d'Europa de l'Est i d'Àfrica subsahariana són les majoritàries.

En principi, una vegada arriben al territori es valora la seva condició de menor d'edat i de no acompanyat i per tant, són ingressats en centres d'acollida. APDHA des d'Andalusia, exposa que malauradament hi ha un conflicte latent entre la legislació i la pràctica: la identitat d'estranger prioritza sobre la de menor d'edat, creant una **paradoxa entre la seva protecció i la intenció d'expulsió.**

“L'assistència jurídica i l'assessorament legal gratuït ha de quedar garantit en tots els processos institucionals i administratius que afecten els/les nens/es migrants, des de la identificació i primera acollida fins al cessament de la tutela, amb la finalitat de salvaguardar els seus interessos i drets. Especialment, important en procediments com la determinació d'edat, mecanismes de protecció o la informació i facilitació en la tramitació de les autoritzacions de residència” (APDHA, 2019)⁴⁹.

Segons l'enquesta⁵⁰, a l'arribada a Catalunya el 23% dels joves arriben “sense cap documentació” i el 77% “amb alguna **documentació**”. Comparant segons l'origen dels joves (Figura 15), s'observa que són els provinents de països subsaharians els que amb major proporció arriben a Catalunya sense cap tipus de documentació (38% els nois subsaharians per un 19% dels nois marroquins). Pel que fa a la documentació hi ha diferents tipologies, però bàsicament es tracta del certificat de naixement i/o el passaport o un document d'identitat del país d'origen.

⁴⁷ Consola, M (2016). L'atenció socioeducativa dels MENA. Una mirada vers les expectatives i les necessitats. *Educació Social. Revista d'intervenció socioeducativa*, 64, 43-58.

⁴⁸ Quiroga, V., & Sòria, M. (2010). Els i les menors migrants no acompanyats/des: entre la indiferència i la invisibilitat. *Educació social. Revista d'intervenció socioeducativa*, 45, 13-35.

⁴⁹ APDHA. (2019). *Infancia Migrante. Derechos Humanos en la frontera Sur 2019. Asociación Pro Derechos Humanos de Andalucía-APDHA.*

⁵⁰ Dades de DGAIA (2019):

https://treballiaferssocials.gencat.cat/ca/ambits_tematicos/infancia_i_adolescencia/estrategiacatalanaacolida/

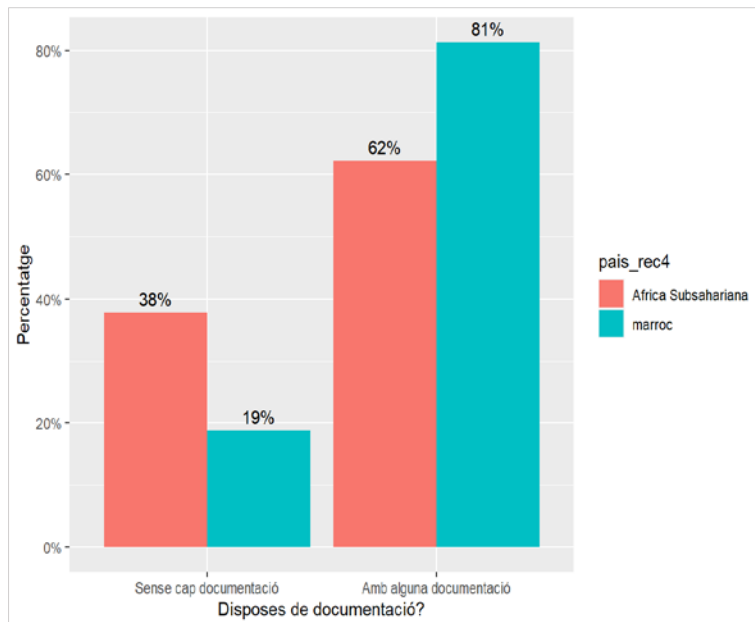

Figura 15. Disposició de documentació segons l'origen dels joves (DGAIA, 2019).

c) L'acollida: Semblances i diferències dins d'Europa

Demurtas et al. (2018)⁵¹ expliquen que el nombre d'infants no acompanyats per un adult que arriben a **Itàlia** va experimentar una gran creixença a partir del 2014. A l'arribada es diferencien entre els que demanen asil polític (sovint els que fugen de guerres i abusos) i els que no ho fan. El 2016 Itàlia fou el segon país de la UE amb més sol·licituds d'asil (6.020), després d'Alemanya (35.935). La gran majoria (93-95%) eren nois d'entre 16 i 17 anys i s'allotgen en centres del sistema de protecció de sol·licitants d'asil i protecció (SPRAR). Fins al 2018 no s'havia començat a avançar cap a un sistema únic d'acollida que no diferenciï entre els infants sol·licitants d'asil i els que no. Per altra banda, **els infants no acompanyats sense permís de residència ni sol·licitud d'asil són considerats irregulars** en la majoria d'estats de la UE, fet que explica la manca d'estadístiques oficials sobre aquests. A Itàlia se'ls proporciona la possibilitat d'entrar al sistema de protecció a la infància (aquests es compten a les estadístiques oficials), tot i que alguns no estan interessats a accedir-hi, i d'altres l'abandonen perquè no respon a les seves necessitats, o es dirigeixen a altres països europeus.

Els mateixos autors exposen els 4 principis que regeixen a Itàlia per la seva estada: (i) facilitar els **reagrupaments familiars** amb altres membres presents a la UE, (ii) adaptar els procediments nacionals per a l'**acollida**, (iii) augmentar la capacitat del SPRAR per garantir l'acollida tant als infants sol·licitants d'asil com els que no, i (iv) ampliar les seves **oportunitats educatives**. Però, anoten que malgrat els canvis produïts per la Llei 142/2015 i 47/2017, el procés d'acollida segueix sense estar totalment estructurat i recorren sovint a procediments d'emergència ineficaços. En part la dificultat per identificar un model d'intervenció únic radica en la contínua evolució del fenomen migratori actual. A més, tot i que els centres d'acollida ofereixen protecció als infants, els cobreixen les necessitats bàsiques i intenten donar-los una educació i una formació lingüística i professional, alguns d'ells prefereixen renunciar-hi i busca una font d'ingressos per poder ajudar econòmicament a les seves famílies, fet que provoca que acabin fent feines on són explotats. Els autors pensen que és necessari proposar mètodes més eficients d'intervenció, involucrant a tots els actors per activar procediments d'acollida adequats a les

⁵¹ Demurtas, P., Vitiello, M., Accorinti, M., Skoda, A., Perillo, C., & Emigrazione—Roma, F. C. S. (2018). In search of protection: Unaccompanied minors in Italy. *2018 International Migration Policy Report Perspectives on the Content and Implementation of the Global Compact for Safe, Orderly, and Regular Migration*, 27.

necessitats del col·lectiu i les seves vulnerabilitats (malestar psicològic, explotació i tràfic de persones).

Wade (2017)⁵² recorda que la legislació a **Anglaterra i Gal·les** de protecció dels infants ho ha de ser per a tots, i que els infants no acompanyats una vegada són acceptats com a tals, tenen els mateixos drets i prerrogatives de serveis de benestar social que els altres infants. En aquest context, els infants que són acollits per famílies són els més jovenets, i en pisos assistits resten els joves de més edat (16-17 anys), que són la majoria. Una característica d'aquests infants migrants és que arriben a les autoritats locals en circumstàncies urgents, i requereixen una plaça el mateix dia; per tant, **l'avaluació inicial i la presa de decisions es realitzen sovint sota pressió**, a més marcada per la confusió i el silenci dels joves. Els treballadors socials tendeixen a centrar-se en la recopilació d'informació bàsica sobre els joves.

Zijlstra et al. (2017)⁵³ dona una visió del marc legal i de les polítiques i pràctiques d'acolliment relatives a aquests infants als **Països Baixos**. A finals del 2015, es va registrar 6.099 infants no acompanyats als Països Baixos; durant els últims anys, s'ha produït un gran augment del número d'aquests infants que entren al país, la qual cosa ha fet que es quadruplicuin les sol·licituds d'asil. La majoria d'ells són homes d'entre setze i disset anys, i els principals països d'on provenen són Síria, Eritrea i l'Afganistan.

d) Educació

A l'enquesta de Catalunya⁵⁴, el 90% dels joves migrants sols afirmen haver estat **escolaritzats en el seu país d'origen**. Tanmateix, s'observen diferències importants segons el lloc de procedència (Figura 16): el 95% dels que provenen del Marroc van estar escolaritzats per un 72% dels que provenen de països subsaharians.

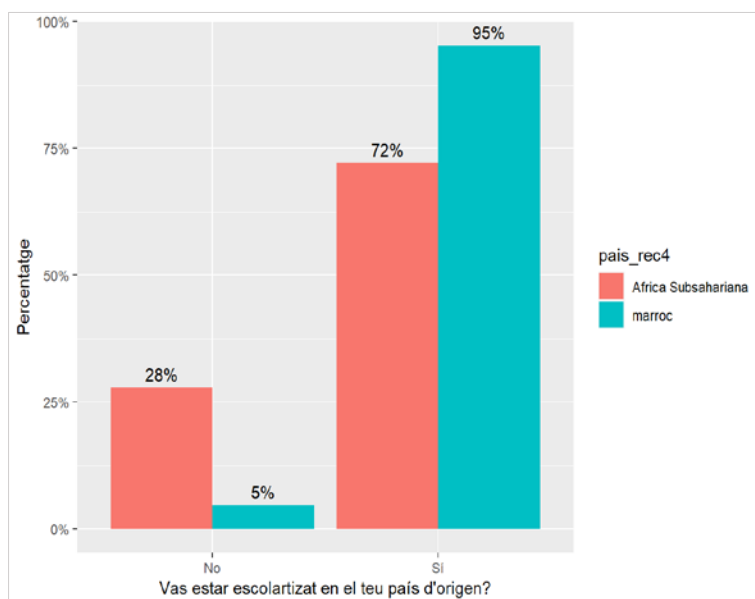

Figura 16. Escolarització al país d'origen, segons l'origen dels joves (DGAIA, 2019).

El 41% dels joves migrants sols arribats a Catalunya afirmen **haver cursat** (estiguin acabats o no) estudis secundaris (inclou la formació professional). A la inversa, pràcticament el 30% afirmen no tenir estudis o no haver finalitzat l'educació primària (Figura 17).

⁵² Wade, J. (2017). Pathways through care and after: Unaccompanied minors in England. *Social Work & Society*, 15(2).

⁵³ Zijlstra, E., Rip, J., Beltman, D., van Os, C., Knorth, E. J., & Kalverboer, M. (2017). Unaccompanied minors in the Netherlands: Legislation, policy, and care. *Social Work & Society*, 15(2).

⁵⁴ Dades de DGAIA (2019):

https://treballiafessocials.gencat.cat/ca/ambits_tematicos/infancia_i_adolescencia/estrategiacatalanaacolida/

Segons l'origen dels joves, s'observen diferències significatives: el 53% dels nois provinents de l'Àfrica subsahariana indiquen no tenir estudis o no haver acabat la primària pel 22% dels que provenen del Marroc (Figura 18).

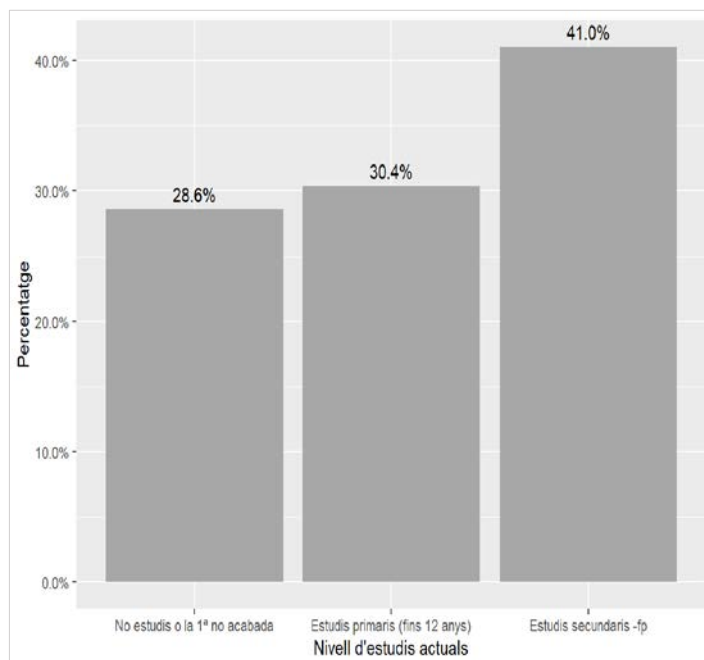

Figura 17. Nivell d'estudis actuals dels joves migrats sols (DGAIA, 2019).

A més, els joves que provenen de **zones rurals** són els que en major mesura no han estat escolaritzats o no han finalitzat la primària (37% dels provinents de l'entorn rural per un 22% dels provinents d'un entorn urbà).

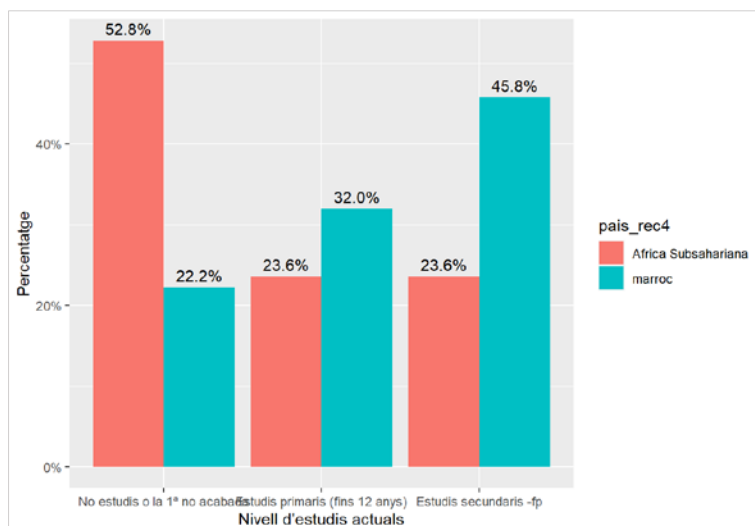

Figura 18. Nivell d'estudis actuals segons l'origen dels joves (DGAIA, 2019).

La meitat dels joves migrats sols (49,3%) indiquen que **entenen el castellà**. Segons l'origen s'observa que el **80% dels joves provinents de l'Àfrica Subsahariana no entenen el castellà** per un 44% dels Marroquins que diuen que tampoc l'entenen (Figura 19). A més, també s'observa que mentre que, d'entre els que fa menys de 3 mesos que es troben a Catalunya, el 71% diuen que no entenen el castellà, el 68% dels que **porten 6 mesos o més** a Catalunya, sí que diuen entendre el castellà.

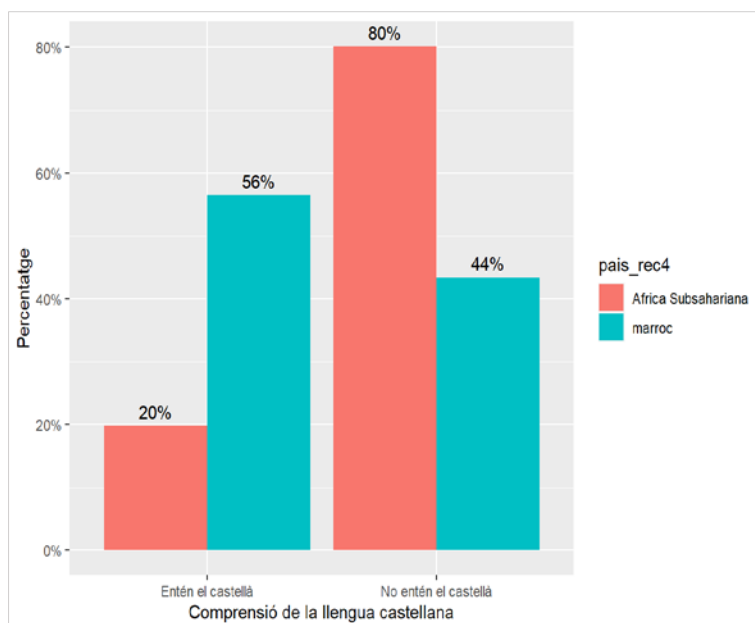

Figura 19. Comprensió de la llengua castellana segons l'origen dels joves (DGAIA, 2019).

e) Treball

A l'enquesta⁵⁵, el 63% dels joves migrats sols afirmen tenir almenys una **experiència laboral en origen**. S'observen diferències significatives segons l'origen, doncs el 72% dels nois procedents del Marroc afirmen haver treballat en origen pel 34% dels nois procedents de l'Àfrica Subsahariana que també ho afirmen (Figura 20). Els principals àmbits laborals on han desenvolupat les feines els joves són: comerç i serveis, agricultura, mecànica de cotxes i motos, indústria (tèxtil, metall, etc.), construcció i ramaderia.

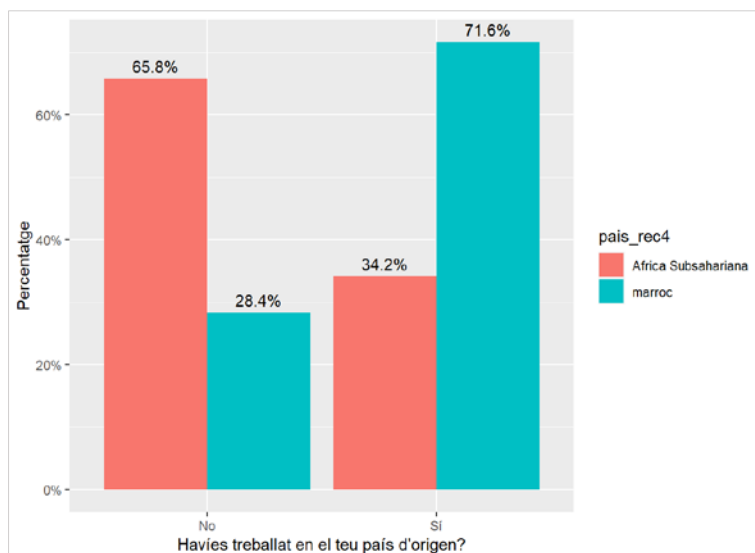

Figura 20. Experiència laboral al país de procedència, segons l'origen dels joves (DGAIA, 2019).

⁵⁵ Dades de DGAIA (2019):

https://treballiaferssocials.gencat.cat/ca/ambits_tematicos/infancia_i_adolescencia/estrategiacatalanaacolida/

f) Salut i benestar

Pel que fa a l'àmbit internacional, Augelli et al. (2018)⁵⁶, avaluant un programa escolar, va identificar el **tipus de necessitats i les dificultats per expressar-les**. Presenten molta desorientació emocional i cognitiva deguda a l'experiència traumàtica del viatge i la pèrdua de la xarxa familiar i comunitària, i que es veu agreujada per la falta de coneixement de la llengua del país d'arribada. Aquestes dificultats lingüístiques posen en risc el fet de poder expressar les pròpies **necessitats, que en un primer moment són**: la cerca de fonts de finançament, la salut (mental, emocional i física) i l'adquisició de la llengua.

Barrie i Mendes (2011)⁵⁷ exposen que pel que fa a la **salut emocional i benestar** d'aquells joves que arriben no acompanyats al **Regne Unit**, la sensació de pèrdua, dolor i desarrelament pot agreujar-se, així com els nivells de trauma previ a l'arribada, i posteriorment l'experimentació de nivells molt més alts de símptomes d'estrès posttraumàtic (més de la meitat en risc de patir aquest trastorn).

Jakobsen (2017)⁵⁸ mostra un estudi per examinar la salut mental dels infants refugiats no acompanyats a **Noruega** de manera prospectiva durant el procés de sol·licitud d'asil, centrant-se en etapes específiques del procés d'asil, com l'avaluació de l'edat, l'acolliment en un centre de suport o no, i la decisió final sobre les sol·licituds d'asil. Els resultats mostren que els joves sol·licitants d'asil van informar d'alts nivells de malestar psicològic a la seva arribada, els quals es van mantenir relativament sense canvis al llarg del temps.

En l'àmbit espanyol, Bravo i Santos-González (2017)⁵⁹ conclouen que l'impacte generat per l'arribada i el primer contacte amb l'autoritat provoca, sense cap mena de dubte, un xoc emocional per aquests joves que arriben al nou país.

g) El racisme en els mitjans de comunicació

La Asociación Pro Derechos Humanos de Andalucía en el seu document sobre infància migrant del 2019⁶⁰ destaquen que els mitjans de comunicació fan un ús predominant de paraules com "allau" "massiva" "onada" en referència a les **arribades** de joves migrants. Els mitjans de comunicació segueixen una tendència a l'homogeneïtzació, parlen d'aquests nens i nenes com a MENAS com un sinònim de menors d'edat en situació de carrer, amb actituds violentes, que no acaten les normes i amb tendència a les politoxicomanies.

"Les notícies relacionades únicament amb l'augment de les partides econòmiques per a tal fi augmenten el racisme i la xenofòbia de la població davant un context de crisi econòmica i pèrdua de drets contínua" (APDHA, 2019).

⁵⁶ Augelli, A., Lombi, L., & Triani, P. (2018). Unaccompanied Minors: Exploring Needs and Resources to Plan Socio-educational Programs into School Settings. *Italian Journal of Sociology of Education*, 10(1), 43-61.

⁵⁷ Barrie, L. & Mendes P. (2011). The experiences of unaccompanied asylum-seeking children in and leaving the out-of-home care system in the UK and Australia: A critical review of the literature. *International Social Work*, 54(4):485-503.

⁵⁸ Jakobsen, M., DeMott, M. A. M., Wentzel-Larsen, T., & Heir, T. (2017). The impact of the asylum process on mental health: a longitudinal study of unaccompanied refugee minors in Norway. *BMJ open*, 7(6), e015157.

⁵⁹ Bravo, A., & Santos-González, I. (2017). Menores extranjeros no acompañados en España: necesidades y modelos de intervención. *Psychosocial Intervention*, 26(1).

⁶⁰ APDHA. (2019). *Infancia Migrante. Derechos Humanos en la frontera Sur 2019. Asociación Pro Derechos Humanos de Andalucía-APDHA*.

3.2 Què diuen els i les joves?

a) El trencament dels objectius i expectatives

La realitat i fets evidencien vivències contràries i negatives a les expectatives que els joves tenien prèviament. Algunes cites de l'informe de Càritas⁶¹ comenten com: *“no ha pasado lo mismo que pensaba, ha pasado todo lo contrario, bueno, todo no. Tenía ideas que me iban a coger en un centro, hacer los papeles, que iba a estudiar”, “jo he tingut la idea i he vingut, però de trobar-me el que volia, no, no ho he trobat”,* o bé quan hi ha qui diu que *“no m’havia imaginat que en arribar aquí la situació seria així, pensava que seria inclús encara millor. M’ha sorprès que les coses no fossin tan fàcils”,* o bé que *“yo pensaba que cuando venías vas a trabajar rápido, y por el tema de los papeles también. Cuando llegué yo mire, ya, es difícil todo”.*

En els grups de discussió⁶², un cop establerts a Catalunya, l'educació d'aquests joves sol centrar-se bàsicament en l'**aprenentatge de la llengua**, català i castellà com a pas previ per accedir a l'educació regular i continuar amb els seus estudis. De nou, es fa esment de la incongruència entre l'interès superior d'aquests joves en relació amb l'educació i la realitat amb què es troben aquí.

“E:¿Pero ahora estáis estudiando? J: Sí. Están estudiando el idioma, están aprendiendo el idioma. E:¿Pero no van a la escuela...? J: No...no, no, no pueden si no saben...”. (Grup d'adolescents noies)

“Dice que los que vuelven a Marruecos no vuelven de forma voluntaria, sino que les repatrián, bueno, en caso de tener problemas, complicaciones, y dice que a los que repatrián allí acaban con problemas mentales y... porque es una presión enorme y un fracaso enorme y... y pueden tener hasta problemas de salud y esto por eso”. (Grup d'adolescents nois)

En general⁶³, sembla que l'arribada a Catalunya i l'entrada al sistema de protecció dels diversos joves fou a través de Mossos d'Esquadra, doncs aquests els acaben trobant al carrer o bé alguna persona de la via pública els hi porta per ajudar-los, atès que sovint en l'inici es troben perduts, amb dificultats lingüístiques i sense saber a qui recórrer.

“Dicen que también hay la barrera idiomática que... que muchos chicos no saben hablar, entonces no saben a dónde dirigirse, con quien hablar... se quedan un poco perdidos por la calle unos días hasta que la policía los para y al final acaban en la fiscalía de menores y... después bueno derivados en un centro”. (Grup d'adolescents nois)

“Vale dicen que la mayoría, normal que los chicos... no se comportaban muy bien con la policía... faltaban de respeto y todo, pues es normal que... pero en cambio a las chicas no. Dice que sí... no es culpa de la policía, es culpa de los chicos, que se comportan muy mal, entonces es normal que la policía actúe de otra manera con los chicos”. (Grup d'adolescents noies)

b) El pas per diversos centres

Així mateix, els joves mostren una alta mobilitat a partir del pas per diferents centres de protecció fet que provoca manca d'estabilitat i dificultats per l'arrelament. En els grups de discussió⁶³, expliquen que durant el viatge fins aquí, tots **els joves han passat per diversos centres arreu d'Espanya**, dels quals han anat fugint per les males condicions en què es trobaven i/o poder seguir el seu camí fins a Catalunya.

“Nos mandaron a un pueblo, a Sevilla, Guillena, estuvo un mes allí, un mes y algunas semanas. Cuando vi que las condiciones eran complicadas porque éramos muchos,

⁶¹ Cites extretes de l'Informe de Càritas.

⁶² Cites extretes dels grups de discussió de la DGAIA a finals del 2018.

estábamos mezclados con los marroquí, era un poco complicado, había peleas, insultos, peleas... me robaron el móvil, decidí dejar el centro y venirme aquí a Barcelona". (Grup d'adolescents nois)

En l'informe de Càritas⁶³ s'esmenta com els joves coneixen el sistema, però no poden imaginar-se en què es trobaran realment. De totes maneres, si bé els que varen venir fa uns anys estaven poc informats del que es podien trobar en arribar al país d'acollida, aquest extrem està canviant, és a dir, en l'actualitat molts dels joves que venen saben què es trobaran, la major part d'ells estan informats que ingressaran en un centre o en dos, però una de les coses que potser acaben descobrint és que, degut a la quantitat de joves que van arribant en els darrers anys, molts d'ells acabaran passant, en un període que pot oscil·lar entre un any i un any i mig, per un total de fins a set centres. Aquesta dinàmica itinerant d'entrades i sortides en centres i/o pisos assistits no ajuda a fer que aquests nois i noies s'encarrilin de manera estable en una activitat de caràcter continu educativa. L'estabilitat a un centre milloraria l'aprenentatge de la llengua i altres qüestions. Si a aquesta dinàmica itinerant i a la dispersió en relació amb l'activitat formativa hi afegim la tendència que els joves que arriben actualment solen tenir entre 16 i 17 anys o més i que, per tant, estan a les portes de la majoria d'edat, no és fàcil que aquests joves assoleixin, almenys, uns coneixements pel que fa a l'idioma del país d'acollida que els permetin comunicar-se amb solvència i naturalitat; tanmateix, aquesta circumstància hauria de ser un argument de pes per apostar per un plantejament en què el període d'estada a un únic centre sigui concebut com a més integral, amb una major exigència a nivell formatiu i amb expectatives de poder treballar.

"Llegamos a la playa. La gente mayor ha escapado corriendo. Los menores somos 11, todos chicos, nos quedamos en la playa y luego fuimos al pueblo. Yo tenía algún euro que había llevado de Marruecos y entramos en un bar a comprar algo, pero no sabíamos hablar, yo pedí solo algo de comer y ya está. Había un chico que hablaba un poco francés y nos ayudó. Me han dado un paquete de caramelos y eso, gratis. Empezamos a dar vueltas en Cádiz, y la gente cuando nos mira se va, se escapa, y al final ha venido la policía. Estuvimos dando vueltas unas tres horas, hasta que nos encuentra la policía y nos lleva a comisaría. Han dado la comida y la ropa, las zapatillas, estas cosas. Estamos unas cinco horas en comisaría, des de la seis de la tarde hasta las 11 de la noche, y luego nos llevan cada uno a su centro. Yo y dos o tres más fuimos en un centro en Jerez de la Frontera. Pero estamos poco, cuatro o cinco días y nos llevaron en otro centro, en Algeciras".

c) La manca de documentació a l'arribada

A l'arribada un nombre considerable de joves es troben indocumentats, i els joves expliquen com l'obtenció del permís de residència se sol tramitar des del centre mentre hi fan estada. A l'informe de Càritas⁶⁴ hi trobem diversos exemples on expliquen que no tenien documents perquè al pis d'origen tampoc els tenien, i com la família els ha d'ajudar i enviar-los:

"yo sufrí un poco por esto, porque para hacer mi NIE no es fácil, me han hecho el pasaporte en el consulado, y cuando fui en Banyoles (cinquè centre) me hicieron la residencia. Lo recogí cuando estaba en Olot (sisè centre) cuatro meses después. Ahora ya ha caducado, lo tengo, falta un mes para ir a policía y recoger el renovado, residencia por dos años".

⁶³ Cites extretes de l'Informe de Càritas.

“Yo vine sin ningún tipo de documentación. En Marruecos no tenía, porque era muy menor, era menor y ahí no se da importancia de hacer el DNI y el pasaporte, no le damos importancia, porque no nos sirve”.

“Si quieres que te hagamos los papeles nos tienes que traer fecha de nacimiento, del cole, familiar, donde naciste’, bueno, mi madre se encargó y me lo envió en el centro”.

“Perquè no en tenia. Hi ha gent que en té, però jo no tenia res, res de res. Em varen enviar tots els papers des d’allà, els pares, i vam haver d’anar al consolat, això mentre estava al primer centre”.

d) Experiències laborals en origen

Molts dels joves ja han treballat als seus països d’origen, en feines precàries. En els grups de discussió⁶⁴, es fa referència sobretot a les poques oportunitats laborals i a les precàries i **dures condicions de feina que es trobaven als seus països d’origen**, malgrat que es disposi d’estudis. També a l’informe de Càritas⁶⁵, hi ha dos fragments d’històries de vida que s’hi refereixen:

“en Marruecos trabajé mucho, sobre todo cuando no tenía escuela y durante el verano, hice de paleta, de cocinero, de camarero, solo ayudo, eran trabajos sin contrato, mal pagados, ganabas un poquito para ayudar a los padres. Allí yo nunca he tenido un tiempo libre, hay que estudiar, hay trabajo para el cole y hay trabajo en casa, en el huerto”.

“Jo als 13 anys ja vaig començar a treballar. Pensa que allà un nen de 13 anys ja treballa, a 12 o 13 anys ja s’espavilen. Jo sóc de Ghana, de la part de la costa, allà ens dedicàvem al peix, a anar de pesca i aquestes coses. Jo de petit ja pujava al vaixell i tot, hi anava amb un oncle i altres nois. No paràvem, era ‘non-stop’. Allà la gent que acaba la secundària són aquells que tenen mitjans econòmics, va en funció del que pots pagar, són uns estudis que tenen un cost econòmic. Com et deia, jo vaig treballar dels 13 als 19 anys, que va ser quan vaig venir aquí, treballant amb el tema de la pesca, sempre, sempre treballant”.

Altament⁶⁵, alguns nois esmenten les **experiències laborals d’altres joves migrats un cop arribats al país de destí**, en les quals destaquen l’evident explotació laboral que pateixen per la seva situació administrativa irregular:

“les llega información a través de otros chicos que han sido menores y ahora tienen sus permisos de trabajo que... se enfrentan a situación de explotación, que trabajando cobra... no cobran las horas que trabajan. (...) Un poco de explotación, es decir, si quiere una oportunidad tiene que ser una verdadera oportunidad, no explotación, o alguien que se aproveche de su situación de necesidad”. (Grup d’adolescents nois)

e) Suports en la presa de decisions

Durant la transició entre el viatge i l’arribada els joves compten amb suports dins la comunitat musulmana. En els grups de discussió⁶⁴, majoritàriament els joves han fet menció de **diverses figures que els van acompanyar o donar suport en els diferents moments del seu trajecte** dins del país fins a arribar a Catalunya. En particular, es descriuen suports en termes d’orientació i econòmics per part de la comunitat musulmana i de la resta de ciutadania, sobretot de persones d’origen marroquí per l’evident barrera lingüística; així com el suport mutu dels seus iguals que també realitzaven el seu propi viatge migratori.

⁶⁴ Cites extretes dels grups de discussió de la DGAIA a finals del 2018.

⁶⁵ Cites extretes de l’Informe de Càritas.

“Nos iban a mandar a Almería, en un centro de menores allí, pero mis hermanos dijeron que no se podían quedar allí porque sus sueños eran venir a Barcelona. Si es así y decides ir a Barcelona, vamos a pagar el billete, pero llegar allí y nosotros conocemos, y mis hermanos dijeron... ellos podían pagar el billete para ir hasta Barcelona y van a venir, aunque tengan que dormir en la calle”. (Grup d’adolescents nois)

4. L'estada al país de destí mentre són menors d'edat: alternant construcció-deconstrucció

4.1. Què ens diuen les dades i altres recerques?

a) Sistemes de protecció: el cas del tutor voluntari a Itàlia

Segons Demurtas et al. (2018)⁶⁶, la gran majoria dels joves que es trobaven en **centres italians** el 2017 eren nois d'entre 16 i 17 anys (83-93%). Encara que la minoria són noies, bona part d'aquestes provenen de Nigèria i sovint han patit explotació sexual.

Continuant amb Itàlia, Rania et al. (2018)⁶⁷ exposen els canvis en la legislació a partir de la llei italiana 47/2017 (coneguda com a Llei Zampa), la qual volia unificar accions, normalitzar el sistema d'acolliment i afavorir la millora de les condicions de permanència en el territori italià, donant així sostenibilitat al projecte migratori i contribuir a la inclusió dels migrants en el context social. Exposa 3 models d'intervenció durant la seva estada: (i) Safeguard-Elfo a través del qual es promou el nomenament immediat i la qualificació dels **tutors dels infants** migrants no acompanyats (safeguard- **tutori voluntari**) així com els serveis de tutela qualificada i el suport a les **famílies d'acolliment** per als infants migrants mitjançant la realització de cursos de formació (Elfo). L'enfortiment de les capacitats dels membres de la societat civil, com els tutors i les famílies d'acollida, que actuen de manera independent i en l'interès superior de l'infant, vol ser un element clau per a prevenir la violència i l'abús d'aquests infants. (ii) **Pisos d'autonomia**, mitjançant els quals es combina la protecció amb el suport a l'adquisició d'autonomia social i relacional. En aquests pisos es fomenta el desenvolupament de les habilitats necessàries per a fer front a les responsabilitats formatives, laborals i de gestió en els seus entorns de vida i de relació. (iii) **Ampliació de la xarxa** als 18 anys, mitjançant itineraris d'acompanyament per als joves, potenciant els processos d'inclusió social en el territori a través de la promoció dels recursos personals, familiars, socials i econòmics. En termes de comparació, el programa de pisos assistits és capaç de respondre a més quantitat de joves, no obstant això, els infants en acolliment familiar són els que millor evolucionen i els que tenen una opinió més positiva sobre el lloc on estan establerts. Tots tres són models pilot que constitueixen una àrea d'innovació que té com a objectiu **reduir l'estereotipació intergrup**al, però que encara es desenvolupa en condicions d'emergència i extrema fluïdesa.

En el document de Save the children (2018)⁶⁸ s'exposa com la Llei 47/2017 va introduir - sobre la base de bones pràctiques anteriors generalitzades en algunes parts del territori italià - **la figura del tutor voluntari**, que demana als ciutadans particulars que compleixin aquesta funció d'una manera més directa i eficaç (un màxim de tres joves per tutor). Al 2018 hi havia uns 3000 tutors per a 19.000 infants, 93,2% nois majoritàriament de 16 i 17 anys. A part s'estima que hi ha 5000 infants més dels quals no se'n pot seguir la traça.

El tutor/a voluntari és cridat a ser el nou punt de referència per als infants estrangers no acompanyats, facilitant el seu creixement a la societat d'acollida i supervisant la protecció dels seus drets. Pot ser qualsevol ciutadà amb residència a Itàlia, major de 25 anys, sense antecedents penals. Caldrà que passi un curs de formació obligatori. Durant el curs de formació s'impartiran temes relacionats amb aspectes fenomenològics i el dret de la immigració, les necessitats dels infants, la conducta que cal tenir amb ells i com comportar-vos en cas que presenti dificultats. Un cop finalitzat el curs, el jutjat de menors podrà designar-los com a tutor voluntari d'un infant estranger no acompanyat.

⁶⁶ Demurtas, P., Vitiello, M., Accorinti, M., Skoda, A., Perillo, C., & Emigrazione—Roma, F. C. S. (2018). In search of protection: Unaccompanied minors in Italy. *2018 International Migration Policy Report Perspectives on the Content and Implementation of the Global Compact for Safe, Orderly, and Regular Migration*, 27.

⁶⁷ Rania, N., Migliorini, L., & Fagnini, L. (2018). Unaccompanied migrant minors: A comparison of new Italian interventions models. *Children and Youth Services Review*, 92, 98-104.

⁶⁸ Save the children (2018). *Los más solos*. Save the children.

La llei exigeix que el tutor voluntari faci la seva tasca de forma gratuïta. Algunes regions han proporcionat formes de suport en qüestions concretes, com ara la pòlissa d'assegurança de responsabilitat civil i el reemborsament de despeses. Entre els objectius i les responsabilitats principals i més importants del tutor voluntari hi ha el de garantir la protecció dels seus drets i garantir que es respectin. Se'l cridarà a exercir la representació legal de l'infant que li ha estat confiat en tots els procediments que l'interessin i l'involucrin. Els infants tenen el dret de participar activament en tots els procediments que els afectin, expressant directament la seva voluntat i necessitats, i haurà de garantir que es respecti aquest dret. També s'haurà de coordinar amb els professionals del centre on està l'infant i els serveis socials. Cal recordar que els infants tenen dret de romandre en un centre residencial i el tutor voluntari comprovarà que està en un centre adequat a la seva situació. El centre li ha de garantir la roba, productes d'higiene personal, menjar i els diners de butxaca que se solen proporcionar setmanalment. A més, ha de garantir el curs per a l'aprenentatge de la llengua italiana i l'assistència jurídica i psicològica.

Tots tenen dret a accedir a l'educació independentment de la regularitat de la seva posició. De fet, estan subjectes a l'ensenyament obligatori igual que els infants italians. El tutor voluntari li proporcionarà la matrícula escolar en qualsevol moment del curs escolar, en principi a la classe corresponent a l'edat. Com a tutor, se'ls consultarà sobre l'ensenyament de la religió catòlica i el consentiment per als viatges de classe a l'estranger. Tindrà targeta sanitària i la persona tutora voluntària podrà tenir accés als registres mèdics de l'infant, i donarà el consentiment informat en el context de les opcions de salut: cirurgia rellevant, vacunacions, visites a especialistes. També l'acompanyarà a fer els tràmits de permís de residència en previsió de la majoria d'edat. El document també exposa recomanacions de com comportar-se amb aquests infants per part de les persones tutores.

En un altre document, s'explica un programa de suport mutu entre tutors voluntaris a Catània i Palerm el 2019⁶⁹. Els beneficis que els tutors van trobar al final del programa van ser a (i) nivell individual, on han obtingut aclariments sobre com dur a terme la seva tasca amb més eficàcia, comprenent millor els límits i els recursos disponibles i identificant noves estratègies per fer front a l'estrès; (ii) la percepció de pertànyer a un grup, saber que no estan sols, i poder compartir experiències amb els altres i formular expectatives i propostes, (iii) i finalment a nivell relacional, els tutors van poder explorar i ser més conscients de la complexa relació entre el tutor i l'infant, reforçant la necessitat d'escoltar. El document fa propostes de millora del programa del tutor voluntari a partir d'aquesta experiència pilot.

b) L'acollida al Regne Unit i Irlanda

Al **Regne Unit**, Barrie i Mendes (2011)⁷⁰ ressalten que les decisions d'on allotjar-los durant la seva estada sovint poden estar basades en els recursos més que en les necessitats dels infants. Intenten adequar-se a la legislació, edat i pràctiques culturals, però al cap i a la fi són considerats infants en tant que menors d'edat, i això pot contrastar fortament amb les experiències d'aquests joves que provenen de països on la transició a l'edat adulta es produeix molt abans.

Al Regne Unit l'**acolliment familiar** els proporciona més nivell de suport individual; tenen més probabilitats de tenir una participació sostinguda en l'educació, i de tenir xarxes socials de suport més fortes; experimenten menys nivells d'estrès i dificultats psicològiques. Ara bé, per alguns, les normes i els límits de l'acolliment familiar els poden resultar més difícil i menys apropiades que un pis assistit amb suport. Poden tenir dificultats perquè s'adaptin a un entorn familiar més restrictiu del que podien estar acostumats, així com tractar de pertànyer-hi.

⁶⁹ Supporto tra tutori volontari per minori stranieri non accompagnati: il peer to peer. Documentazione della sperimentazione svolta a Catania e Palermo tra giugno e ottobre 2019.

⁷⁰ Barrie, L. & Mendes P. (2011). The experiences of unaccompanied asylum-seeking children in and leaving the out-of-home care system in the UK and Australia: A critical review of the literature. *International Social Work*, 54(4):485-503.

Aquests autors esmenten que també és important tenir en compte les **consideracions culturals** a l'hora de decidir el tipus d'acolliment. Es reconeix la importància de buscar llocs que satisfacin les necessitats culturals, religioses i lingüístiques dels joves i si hi ha dificultats per a trobar llocs que les satisfacin totes, l'adequació cultural pot tenir prioritat sobre altres necessitats que pugui tenir el jove (per exemple, que finalment vagi a un lloc sobreocupat per aconseguir una adequació cultural). Ara bé, mentre que alguns prefereixen ser acollits per persones de la seva pròpia cultura, uns altres prefereixen acollidors britànics blancs (bé per evitar que es transmeti informació al seu país, bé per l'oportunitat d'integrar-se en la comunitat).

En l'estudi de Roberts et al. (2017)⁷¹ s'observa que a vegades tenen assenyalen **la paradoxa que estan envoltats d'adults que els donen suport, però cap assumeix la globalitat de la intervenció**, encara que reconeixen el paper vital que exerceixen els acollidors, els professionals de la salut i serveis socials i els amics amb els qui poden confiar. Van descriure la importància de tenir un professional clau en el qual poguessin confiar, encara que de vegades aquesta disponibilitat d'atenció personal és limitada.

Segons Wade (2017)⁷², una característica d'aquests infants migrants a l'arribada és que arriben a les autoritats locals en circumstàncies urgents, i requereixen una plaça el mateix dia; per tant, **l'avaluació inicial i la presa de decisions es realitzen sovint sota pressió**, a més marcada per la confusió i el silenci dels joves. Els treballadors socials tendeixen a centrar-se en la recopilació d'informació bàsica sobre els joves, i les preguntes més difícils (les seves famílies, les experiències passades, les raons de l'exili i les conseqüències emocionals) tendeixen a retardar-se fins que els joves estan més establerts. L'avaluació ha de ser un procés continu que es revisa amb el temps a mesura que els joves se senten més còmodes i confiats.

L'autor exposa que malgrat que l'acolliment familiar és la mesura per la majoria dels infants, és poc utilitzada pels joves migrants sols. Així i tot, pels que hi han pogut anar, les seves experiències d'acolliment han sigut positives i els acollidors han anat adaptant les seves pràctiques familiars a les necessitats i costums dels joves. En canvi els que han anat a entorns residencials han experimentat més inestabilitat i menys oportunitats educatives i laborals, problemes d'accés a l'habitatge i de construcció de xarxes socials de suport, tot i que entre aquest col·lectiu destaquen clars exemples de resiliència. Per tant, buscar entorns amb major suport pot protegir el benestar mental dels joves (menys estrès i ansietat).

Sirriyeh i Raghallaigh (2018)⁷³ examinen el paper de l'acolliment familiar en el suport en la transició dels joves migrants a l'edat adulta, a **Anglaterra i Irlanda** mitjançant la teoria del reconeixement (Honneth, 2012⁷⁴), la qual identifica el reconeixement emocional, social i legal en les relacions humanes com a fonamental per a desenvolupar i mantenir el benestar de les persones. Mentre que les polítiques d'asil excloents a Anglaterra i Irlanda continuen plantejant greus obstacles per als joves, les relacions establertes entre els joves i els acollidors exerceixen un paper important per a contrarestar els problemes als quals s'enfronten a la seva arribada, quan s'estableixen, i quan surten del sistema de protecció. Els joves necessiten el reconeixement per a formar i mantenir identitats sanes, que depenen de l'obtenció i el manteniment de la confiança en si mateix, el respecte a si mateix i l'autoestima. L'acolliment familiar pot exercir un paper potencialment important en el suport a la transició a l'edat adulta dels infants, facilitant i proporcionant:

- El **reconeixement emocional** com a provisió d'afecte constant i fiable. Les famílies d'acollida ofereixen oportunitats per a recuperar, o construir, una vida familiar rutinària

⁷¹ Roberts, H. M., Bradbury, H., Ingold, A., Manzotti, G., Reeves, D., & Liabo, K. (2017). Moving on: Multiple transitions of unaccompanied child migrants leaving care in England and Sweden. *Int'l J. Soc. Sci. Stud.*, 5, 25.

⁷² Wade, J. (2017). Pathways through care and after: Unaccompanied minors in England. *Social Work & Society*, 15(2).

⁷³ Sirriyeh, A., & Raghallaigh, M. N. (2018). Foster care, recognition and transitions to adulthood for unaccompanied asylum seeking young people in England and Ireland. *Children and Youth Services Review*, 92, 89-97.

⁷⁴ Honneth, A. (2012). *The I in We: Studies in the Theory of Recognition*. Polity.

i ordinària, estima i atenció, suport per l'estudi i fins i tot seguir vivint amb ells més enllà dels 18 anys, ja sense les ajudes estatals.

- El **reconeixement legal** implica el reconeixement en termes de drets, havent-hi molts exemples d'acollidors que defensaven l'accés dels joves als serveis, l'accés a l'educació, o la defensa de sistemes de suport. Pels joves, aquest tipus d'experiències de reconeixement legal eren un "punt d'inflexió" clau per al desenvolupament de relacions de confiança i la creació de condicions per al reconeixement emocional. Alguns exemples d'aquesta mena de reconeixement també serien el suport per a aconseguir el permís de permanència o el dret a la seva privacitat, respectant el seu silenci en relació amb el seu passat.
- El **reconeixement social**, és a dir, quan els acollidors valoren les seves competències i contribucions, i fa augmentar l'autoestima (competències relacionades amb l'escolaritat, les tasques domèstiques, la transició a l'edat adulta, etc.), fent esforços per a mostrar als joves que les seves habilitats i contribucions són importants i valuoses, veient-los com a infants de manera holística, i no sols com a sol·licitants d'asil.

A més, en l'estat d'espera en el qual es troben els joves per obtenir els drets dels ciutadans legals adults, molts acollidors proporcionen les condicions necessàries per a donar suport al reconeixement emocional, legal i social; en aquestes circumstàncies obtenir un tipus de respecte compensatori és cabdal, i ajudarà a garantir un important sentit d'autoestima, mantenir el respecte per si mateixos, en un context on s'enfronten a l'estigma i a les barreres per a accedir als seus drets. Sovint, atès que l'accés a l'ocupació i a l'educació és un problema per a molts quan assoleixen la majoria d'edat, tenir aficions i interessos i una xarxa d'amics és particularment important per a aquest grup en la seva transició a l'edat adulta.

c) Països Baixos i Suècia

En l'estudi de Zijlstra et al. (2017)⁷⁵ s'exposa que existeix "the Nidos Foundation", una organització que s'encarrega de gestionar la seva estada al país amb les funcions de fins als 18 anys d'actuar en el seu interès superior, crear un entorn segur i de suport i estimular el desenvolupament d'una sòlida xarxa social als **Països Baixos**. Existeixen **diferents modalitats d'atenció en funció de l'edat, la fase i el resultat del seu procediment d'asil, les seves necessitats i la seva vulnerabilitat**. Romanen amb famílies d'acolliment, i alguns d'altres en petits centres d'atenció o en grans centres residencials. A vegades, són acollits en centres d'acolliment per a adults; i una petita fracció s'allotja en centres d'acolliment protegits per a víctimes del tràfic d'éssers humans. Al voltant d'un terç romanen en famílies d'acolliment amb el mateix origen cultural per a proporcionar un acolliment adequat i la seva seguretat. És important recalcar que no hi ha escassetat de famílies d'acolliment per a la recepció d'aquests infants. Sovint van primer al Process Reception Location (POL), un gran centre d'acolliment amb una supervisió de 24 hores. Durant la seva estada (una mitjana de tres mesos), es determinarà quin lloc s'ajustarà a les seves necessitats durant l'estada. També hi ha petits centres d'acollida per a joves d'entre 14 i 16 anys que són més autònoms: un petit grup de convivència que allotja de dotze a vint nens (amb permís de residència), i on es treballa l'autonomia perquè puguin passar al següent tipus; una unitat de convivència petita, on conviuen amb tres o quatre joves i hi ha menys supervisió; i els que estan sense permís de residència que s'allotgen en petits centres amb un màxim de vint infants. També existeixen els Campus amb apartaments que acullen a una mitjana de 100 joves, els quals es consideren adolescents amb un alt nivell d'autoconfiança i autonomia, i que poden cuidar de si mateixos. Finalment estan els albergs protegits per a víctimes del tràfic de persones, a causa del risc de desaparicions i segrestos.

⁷⁵ Zijlstra, E., Rip, J., Beltman, D., van Os, C., Knorth, E. J., & Kalverboer, M. (2017). Unaccompanied minors in the Netherlands: Legislation, policy, and care. *Social Work & Society*, 15(2).

En relació amb les experiències en aquestes modalitats, diversos estudis neerlandesos mostren que els que romanen en centres d'acolliment més restrictius i grans tenen **majors taxes de problemes de salut mental** en comparació amb els que romanen en altres modalitats d'acolliment. Els infants que viuen en famílies d'acollida són els més **satisfets** amb el seu entorn vital i els que se senten més integrats en la societat holandesa, d'altra banda els infants allotjats en grans centres d'acolliment són els menys satisfets. Altrament, els que es troben allotjats en campus han de cuidar-se a si mateixos, no tenen recursos suficients per al menjar, manquen d'afecte i suport, consideren que l'ambient als campus és negatiu per l'ús indegut d'alcohol i drogues, i consideren que els apartaments són petits, bruts i sorollosos.

Söderqvist et al. (2015)⁷⁶ aporten un enfocament interessant a tenir en compte en **el treball que fan els professionals de preparació** d'aquests joves a partir dels 18 anys a **Suècia**. Per posar en context, ja l'any 2014 van rebre 7000 infants migrants que sol·licitaven asil, i una quarta part d'ells eren dones. Són atesos per un **servei específic, sovint amb objectius ambigus** i amb metes contradictòries difícils de complir, estretament vinculat a un context específic establert per normes i reglaments aplicats a nivell nacional. Així mateix, els seus usuaris depenen en major o menor mesura de la bona voluntat dels professionals, cosa que significa que l'usuari és la part vulnerable d'aquesta relació. En el treball diari es treballa perquè assoleixin la seva independència. Les dificultats d'aquest objectiu consisteix a trobar un equilibri entre proporcionar suport i estabilitat i, preparar als joves per a una vida en la qual es valguin per si mateixos sense el suport dels centres. No obstant això, per a alguns d'ells la sortida del centre també ha d'entendre's com el retorn al seu país d'origen degut a la denegació de la sol·licitud d'asil. Tot i que els professionals consideren que la **independència està estretament relacionada amb una integració exitosa**, la responsabilitat recau en els propis joves quan els mateixos professionals afirmen que l'èxit de la integració depèn en gran mesura de la seva pròpia actitud i comportament. Malgrat aquesta opinió, els professionals semblen estar d'acord que no és una tasca fàcil per als joves, ja que la societat no sempre facilita les possibilitats de fer nous vincles. En el marc de l'estudi també discuteixen la importància de **ser actiu quant a la participació en alguns esports o altres activitats organitzades per altres organitzacions, estretament relacionades amb una part de l'èxit de la integració**. Els joves són sovint tractats en funció de com actuen i fa que se centrin en l'individu abans que amb el col·lectiu. Per una banda, treballar la transició a la vida independent de forma individual facilita centrar-se en les necessitats d'aquesta persona concreta. Per contra, quan es treballa de forma més col·lectiva, els problemes relacionats amb una vinculació excessiva entre joves i professionals són més fàcils d'evitar. El distanciament progressiu dels professionals amb els joves té el propòsit de protegir-los i facilitar la seva transició fora del centre d'acolliment, a més de protegir el personal contra el risc que s'impliqui massa emocionalment.

En aquest estudi els professionals van fer visibles almenys dues maneres diferents de relacionar-se amb els joves que pertanyen a minories ètniques. D'una banda, es va parlar de l'experiència del personal, on la "**competència cultural**" es va considerar una cosa important. D'altra banda, van reflexionar sobre la continuïtat de les **tradicions musulmanes**, tema que va semblar ser tractat amb respecte i considerat important. Pel que fa a aquest últim, altres professionals es van esforçar per trobar un equilibri entre dues coses que consideraven importants per a la vida futura dels joves a Suècia: les antigues tradicions i les activitats quotidianes organitzades.

d) Aspectes de l'acollida a Catalunya

A l'estudi de Consola (2016)⁷⁷ es diu que, en general s'ha optat per l'ús de l'atenció residencial, ja que l'acolliment familiar encara no és una mesura consolidada. En el cas dels centres amb

⁷⁶ Söderqvist, Å., Bülow, P. H., & Sjöblom, Y. (2015). "In Sweden work is more important than the culture, actually!" The care leaving process for unaccompanied youths from the perspective of social workers. *Transnational Social Review*, 5(3), 241-257.

⁷⁷ Consola, M (2016). L'atenció socioeducativa dels MENA. Una mirada vers les expectatives i les necessitats. *Educació Social. Revista d'intervenció socioeducativa*, 64, 43-58.

moltes places, el seguiment personalitzat és molt difícil. Una de les mancances d'aquests centres és la falta de vinculació amb alguns dels objectius i necessitats dels adolescents.

A Catalunya⁷⁸ el 73,3% estan en **centres d'acollida**, el 15,6% en **pisos assistits** i el 10,6% en CRAE. El 30% viuen en centres de més de 20 places, amb habitacions compartides. La majoria arriben amb 16 anys i la seva estada dins el sistema de protecció és relativament curta, sovint amb mobilitat per diferents centres, provocant manca d'estabilitat i dificultats per l'arrelament. La meitat dels joves afirmen que estan contents de viure en el centre o pis i que s'hi senten segurs, valoren positivament els suports rebuts per part dels equips educatius, però es queixen de la normativa i la manca de formació i llibertat. El 70,7% afirmen que quan tenen un problema greu l'acostumen a parlar amb l'educador/a i un 63,9% amb la mare, esdevenint les persones més rellevants; no obstant això, un 34,7% dels joves no comparteix els seus problemes amb ningú.

A l'enquesta⁷⁹ se'ls preguntava el temps que duien dins del sistema de protecció a la infància (Figura 21). La majoria portaven menys d'un any al Sistema, això és, eren nous i aquest aspecte és important tenir-lo en compte a l'hora d'analitzar totes les dades posteriors. D'altra banda, comparant entre llocs d'origen (Figura 22), s'observa que hi ha una proporció més gran de nois del Marroc que porten més temps al sistema de protecció.

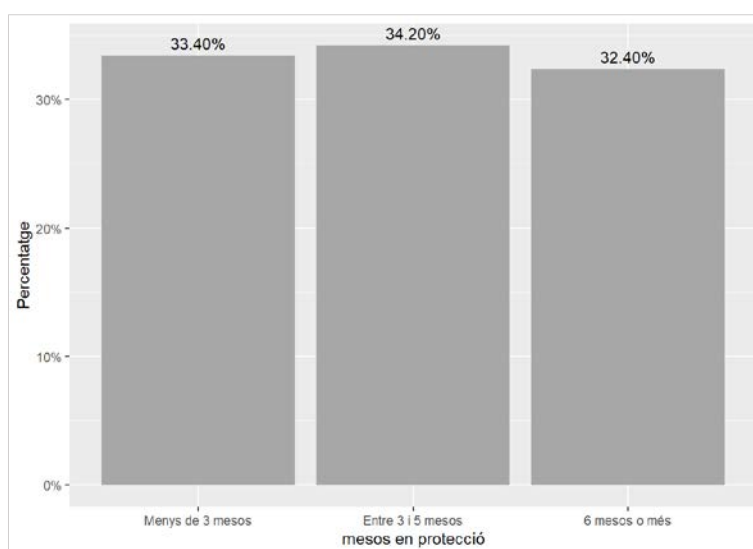

Figura 21. Temps d'estada (en mesos) al sistema de protecció a la infància (DGAIA, 2019).

⁷⁸ Montserrat et al. (2021). *Benestar i valoració de la pandèmia per part dels infants i adolescents en acolliment familiar i residencial*. UdG.

⁷⁹ Dades de DGAIA (2019):

https://treballiaferssocials.gencat.cat/ca/ambits_tematics/infancia_i_adolescencia/estrategiacatalanaacolida/

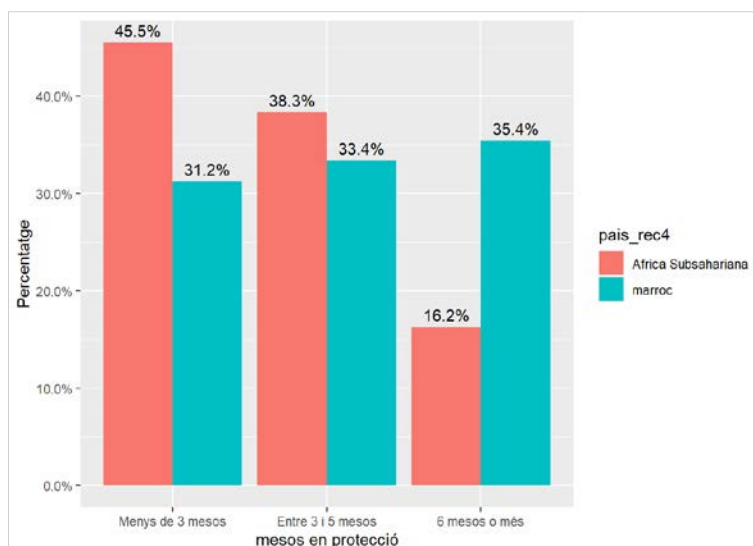

Figura 22. Temps d'estada al sistema de protecció a la infància (en mesos), segons l'origen dels joves (DGAIA, 2019).

Segons els seus educadors/es, el 93% dels joves migrats sols **no tenien cap requeriment policial ni judicial**. Tanmateix, s'observen diferències significatives segons l'origen (Figura 23): No hi ha cap noi subsaharià que tingui un requeriment policial o judicial en el moment de respondre l'enquesta per un 8% dels nois procedents del Marroc.

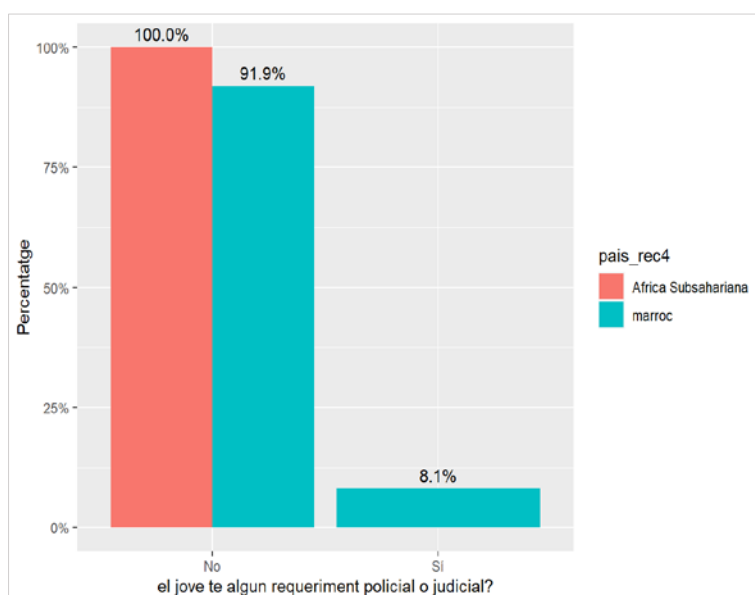

Figura 23. Requeriments policials o judicials segons l'origen dels joves (DGAIA, 2019).

També, els educadors⁸⁰ valoraven que el 82% dels joves migrats sols enquestats tenen un **grau de convivència en el centre** on estan acollits valorat com alt o molt alt (Figura 24). Però s'observen diferències significatives segons l'origen dels joves (Figura 25): el 72% dels nois provinents de països de l'Àfrica subsahariana tenen, segons els propis educadors i educadores, un grau de convivència en el centre molt alt per un 47% dels que provenen del Marroc.

⁸⁰ Dades de DGAIA (2019):

https://treballiaferssocials.gencat.cat/ca/ambits_tematicos/infancia_i_adolescencia/estrategiacatalanaacolida/

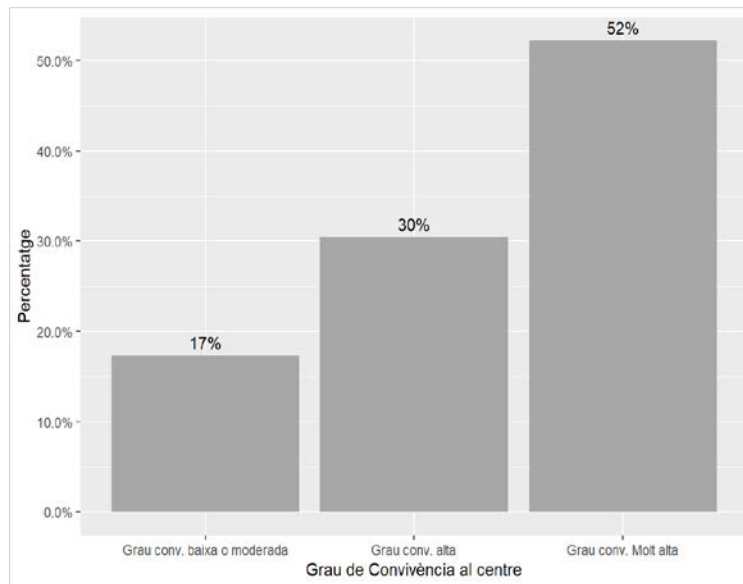

Figura 24. Grau de convivència dels joves al centre (DGAIA, 2019).

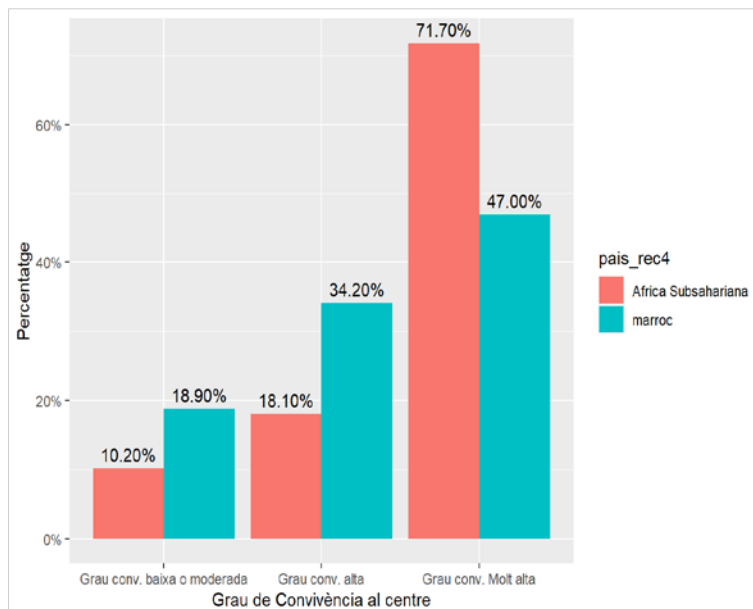

Figura 25. Grau de convivència al centre segons l'origen dels joves (DGAIA, 2019).

e) Relacions amb la família i perspectiva intercultural

A l'enquesta del 2019⁸¹, el 94% dels joves migrats sols afirmen que **els seus pares i mares coneixen la seva situació a Catalunya**, és a dir, els hi han explicat, estan en contacte amb ells. S'observen **diferències segons l'origen dels joves**: els que provenen del Marroc són els que, amb major freqüència, afirmen que els seus pares i mares coneixen la seva situació a Catalunya (Figura 26).

⁸¹ Dades de DGAIA (2019):

https://treballiaferssocials.gencat.cat/ca/ambits_tematicos/infancia_i_adolescencia/estrategiacatalanaacolvida/

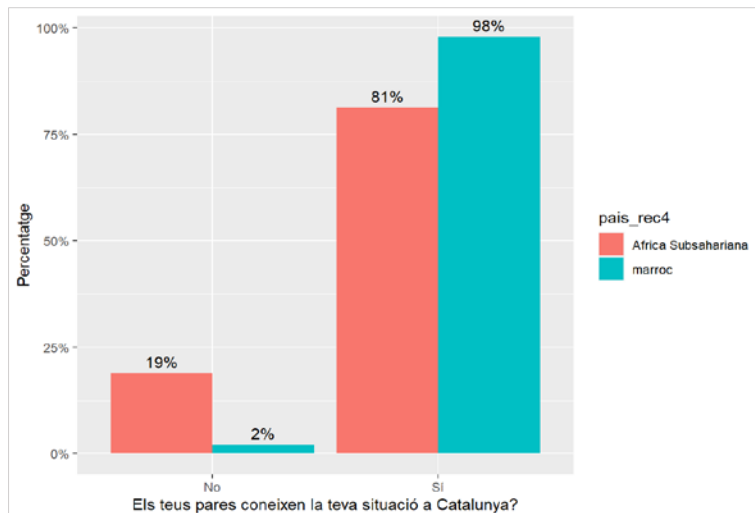

Figura 26. Coneixement parental de la seva situació a Catalunya segons l'origen dels joves (DGAIA, 2019).

El 55% dels joves de la mostra afirmen que **els seus pares no acceptarien el seu retorn a casa** sense haver acomplert els seus objectius del projecte migratori. És interessant observar que en aquest cas no hi ha diferències segons l'origen dels joves (Figura 27).

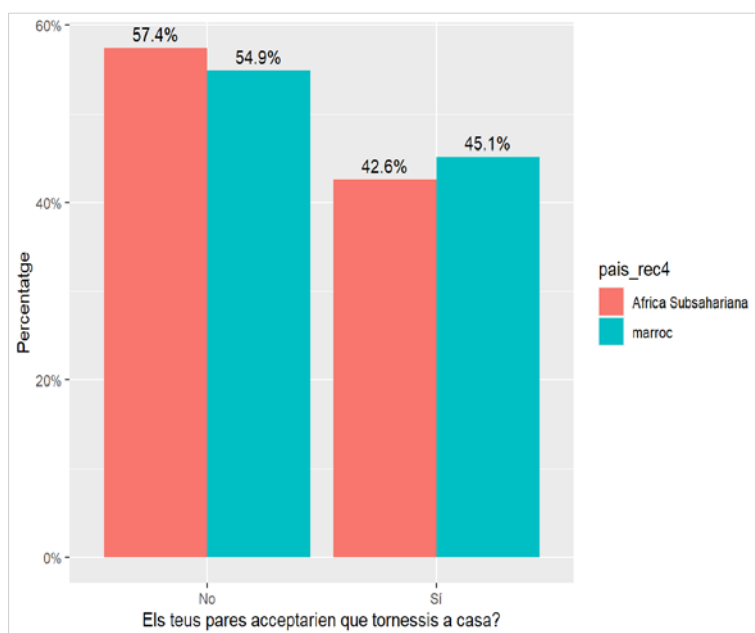

Figura 27. L'acceptació del retorn per part dels pares/mares, segons l'origen dels joves (DGAIA, 2019).

A l'enquesta del 2020, a Catalunya⁸² el 90% dels marroquins i el 75,7% dels subsaharians mantenen **relació amb la mare**; el 79,6% i el 48,6% respectivament ho fan amb el pare i el 87,2% i el 71,4% amb els germans/es.

Ramos Espejo (2019) posa en valor la necessitat de la figura de mediadors interculturals i més en concret, amb el desenvolupament d'una mediació transnacional per a la gestió del dol migratori, ja que, és de gran suport afavorir els vincles familiars i filials per tal de potenciar la seva autoestima, però el que acaba passant majoritàriament, és que el contacte amb les seves famílies en moltes ocasions es redueix a trucades telefòniques puntuals de l'infant a la seva família, sense que això es complementi amb **un treball d'acompanyament psicològic** i que ajudi

⁸² Montserrat et al. (2021). *Benestar i valoració de la pandèmia per part dels infants i adolescents en acolliment familiar i residencial*. UdG

l'infant a reubicar-se en la seva nova situació familiar marcada per la distància, i ni tan sols d'un contacte més fluid dels professionals que atenen l'infant amb la seva família d'origen.

Bravo i Santos-González⁸³ reflecteixen la por i els problemes per entendre la informació que se'ls proporciona a destí:

“además del miedo que lleva a muchos adolescentes a no querer compartir información sobre su historia, familia y sentimientos, la mayoría de los adolescentes entrevistados expresaron no entender la información que reciben” (Bravo et al., 2017:60).

És per aquest motiu que l'aposta de les autores se centra en:

“la importancia de formar mediadores culturales o apoyar la formación de los educadores, donde no solo importe el dominio del lenguaje, sino también el manejo de claves culturales que faciliten la comunicación” (Bravo et al., 2017:60).

Seguint amb aquesta proposta, a Fuentes (2014)⁸⁴ veiem com és fonamental conèixer bé la situació de cada adolescent per poder ajudar-los de la millor manera possible. L'autora apunta que l'ideal seria que:

“los profesionales que intervienen en el Plan de Caso conozcan no solo los factores de migración en general del Colectivo MENA, sino también poder llegar a saber los costes del viaje que cada MENA ha vivido (las situaciones duras de supervivencia, abusos y agresiones sexuales, sobre todo a niñas, la exposición a que caigan en las redes de organizaciones criminales de trata de personas y las situaciones de estrés y crisis por las que pasan), necesario para entender las pautas de conducta de cada MENA”.

Tal com hem vist a Bravo et al. (2017), és fonamental formar a mediadors culturals que recolzin la formació d'educadors per poder gestionar millor les claus culturals que facilitin la comunicació (i per tant l'intercanvi d'informació) amb els joves.

f) Salut i benestar

Zijlstra et al. (2017)⁸⁵ des dels Països Baixos exposa que aquests infants han viscut molts esdeveniments vitals estressants, amb les reaccions d'estrès traumàtic; i en conseqüència necessiten en major mesura gaudir de l'atenció de salut mental; no obstant això gairebé la meitat d'ells senten que les seves necessitats en salut mental no estan cobertes.

Barrie i Mendes (2011)⁸⁶ esmenten que aquells als quals se'ls va proporcionar **un acolliment amb més suport** (famílies d'acollida vs. albergs) van experimentar **nivells més baixos d'estrès** i menys dificultats psicològiques. A banda de les seves vulnerabilitats, la recerca identifica la capacitat de recuperació d'aquests joves i la seva determinació per l'èxit.

Així mateix, segons Jakobsen (2017)⁸⁷, un nivell de suport baix durant el procés d'asil i un resultat negatiu de la sol·licitud es van associar amb majors nivells de **malestar psicològic**. A més es va observar com els habitatges amb més suport estaven associats amb nivells més baixos de símptomes psicològics. El resultat de les sol·licituds d'asil individuals és comunicat entre 1 i 2 anys després de l'arribada, i l'impacte negatiu de la denegació va ser l'esperat, associat a una sèrie de problemes psicològics, i en canvi amb efectes positius per a la salut en rebre la residència permanent, i la consegüent millora de les condicions de vida. Es posa en relleu la

⁸³ Bravo, A., & Santos-González, I. (2017). Menores extranjeros no acompañados en España: necesidades y modelos de intervención. *Psychosocial Intervention*, 26(1).

⁸⁴ Fuentes, R. (2014). Menores extranjeros no acompañados. Azarbe. *Revista Internacional de Trabajo Social y Bienestar*, 3, 105-111.

⁸⁵ Zijlstra, E., Rip, J., Beltman, D., van Os, C., Knorth, E. J., & Kalverboer, M. (2017). Unaccompanied minors in the Netherlands: Legislation, policy, and care. *Social Work & Society*, 15(2).

⁸⁶ Barrie, L. & Mendes P. (2011). The experiences of unaccompanied asylum-seeking children in and leaving the out-of-home care system in the UK and Australia: A critical review of the literature. *International Social Work*, 54(4):485-503.

⁸⁷ Jakobsen, M., DeMott, M. A. M., Wentzel-Larsen, T., & Heir, T. (2017). The impact of the asylum process on mental health: a longitudinal study of unaccompanied refugee minors in Norway. *BMJ open*, 7(6), e015157.

importància de poder gaudir d'un entorn de suport per a tots els refugiats amb **experiències premigratòries** caracteritzades per traumes greus i violacions dels drets humans.

Kohli i Kaukko (2018)⁸⁸, des de Finlàndia, exposen un treball que examina com les **nenes** sol·licitants d'asil acol·lides en un centre residencial durant la seva estada construeixen la seva vida quotidiana mentre esperen els resultats de l'asil. Aquestes noies de diversos països africans experimenten **l'espera com una cosa debilitant i productiva alhora**.

En els contextos de cerca d'asil, el temps d'espera es mesura només en referència al futur, i s'observa com el temor i l'esperança es combinen creant incertesa. En aquest cas, un resultat de permanència al país d'asil o una negativa que presagia noves migracions forçades, porten a molts infants sol·licitants d'asil a **assumir que porten "vides a mig fer"**, incapaços de trobar un lloc on arrelar-se i créixer. No obstant això, durant aquest temps no tot és ombrívol, i es posa en valor les relacions que les nenes sol·licitants d'asil desenvolupen amb si mateixes i amb les altres en enfrontar-se als temps de quietud i moviment mentre esperen que els arribin les decisions.

El temps d'espera: Encara que les experiències dels cicles d'espera, fugida i arribada són diverses, el temps d'espera sol assenyalar-se com a llarg i buit. La infància aporta capes addicionals a l'espera, doncs els infants estan esperant a convertir-se en adults, a madurar, a ser competents, a obtenir capacitats, a adquirir drets, a ser útils, a tenir veu i vot, a compartir recursos, etc. Per als nens/es no acompanyats, l'espera és angoixant i provoca ansietat, i això **influeix en el seu benestar**. Així mateix, l'ambigüitat de l'espera, juntament amb les precàries condicions de vida en les quals solen esperar, els situa en "cap lloc" i com "ningú". A més, el fet d'estar atrapat en el temps i en el lloc degut a la situació d'asil, pot donar lloc a un "estancament" en el seu desenvolupament, és a dir, a la incapacitat de fer la transició de la dependència infantil a la independència adulta. Suportar el no saber és un repte, i el que resultava encara més difícil, és que no sols es desconeix el resultat, sinó també la durada de l'espera. No obstant això, l'espera pot ser també activa, ja que els joves sol·licitants d'asil comencen a recuperar-se de les experiències passades construint una vida quotidiana digna de ser viscuda (per exemple, creant rutines). Les nenes d'aquest estudi van donar molta importància al suport pràctic diari dels professionals, perquè els ensenyaven habilitats quotidianes i els aplanaven el camí cap a la "vida real" com a dones joves independents. No obstant això, algunes tenien dificultats per a dirigir-se als adults quan necessitaven una mica més que suport pràctic. En aquest sentit, les noies van demostrar que, en un context en el qual no pertanyien a ningú i ningú els pertanyia, portaven amb tranquil·litat i cura la seva tristesa mentre esperaven. Altrament, algunes de les noies consideraven que la forma en què eren tractades com a menors d'edat no acompanyades contradeia les seves experiències passades, **doncs sentien que estaven esperant l'edat adulta i la independència que ja havien aconseguit al seu país d'origen**. Així mateix, les noies van trobar alleugeriments temporals de la seva espera en forma de viatges organitzats fora del centre i celebracions, que contrarestaven la letargia imposada, aportant una mica d'estructura a la vida quotidiana i fent que el temps d'espera fos més fàcil de gestionar.

Els va sorgir **l'esperança durant l'espera**, es va veure com hi havia esperança en la forma en què les noies reconstruïen els ritmes i patrons de la vida quotidiana amb altres persones que esperaven. Negociaven rols i tasques per a construir una comunitat funcional en un grup transitori, buscant un ritme que els convingués a totes i recuperant una certa independència en les seves vides. En definitiva, les noies volien utilitzar les seves habilitats per a ser actives en la seva situació, en lloc de quedar atrapades. Per a algunes, una forma persistent de mantenir els **rituals religiosos** i altres hàbits familiars els va reconfortar durant l'espera. Al mateix temps, altres van descartar a propòsit elements que volien deixar enrere, o van acceptar que ja no podien aferrar-se a ells. Així doncs, mentre les noies descobrien hàbits, costums i ritmes de vida

⁸⁸ Kohli, RKS., & Kaukko, M. (2018). The management of time and waiting by unaccompanied asylum-seeking girls in Finland. *Journal of Refugee Studies* 31 (4), 488-506.

comuns, també negociaven entre la integració i la desintegració. D'altra banda, part de l'**ansietat** de les nenes es va alleujar gradualment mitjançant l'augment de la confiança recíproca cap a les altres i els adults que les envoltaven. Les nenes van començar a creure que es tenia en compte el seu interès superior, i que els adults eren allà per a ajudar. També hi havia esperança en la forma en què les nenes es preparaven per al futur, perquè tenien ambicions, però eren plenament conscients que la seva realització portaria temps.

A tall de recapitulació, en circumstàncies en les quals el passat estava oclòs i el futur era incert, les noies d'aquest projecte no volien limitar-se a esperar que comencés la "vida real". Després d'haver experimentat la mort al seu país d'origen i al viatge, van intentar ser regeneratives diàriament, encara que els seus començaments fossin fràgils. A mesura que creixien, les nenes es negaven a rendir-se a l'avorriment i insistien a mantenir la seva energia i vivacitat durant el temps d'espera, fins i tot quan es posava a prova la seva capacitat per a seguir endavant.

Pel que fa a l'àmbit espanyol, Achotegui (2011)⁸⁹ exposa que el sistema sanitari i assistencial sovint no atén de forma adient:

- Perquè hi ha professionals que banalitzen aquesta problemàtica (ja sigui per desconeixement, per insensibilitat... o fins i tot per racisme).
- Perquè no es diagnostica de forma adequada aquest quadre com un quadre reactiu d'estrès i es tracta aquests immigrants com a malalts depressius, psicòtics, malalts somàtics... actuant així el sistema sanitari com un nou estressador per als joves.

A partir d'un estudi de cas (SOS RACISMO) a Gipuzkoa, Manzani i Arnoso (2014)⁹⁰ estudien la realitat dels joves migrants a través dels impactes psicosocials en el seu benestar. La voluntat de l'article és, en la mesura del possible, ajudar a prevenir l'exclusió i el malestar que es pot generar quan aquest col·lectiu es troben en situacions de risc, tant en el seu país d'origen com el d'acollida. Una de les conclusions d'aquest article, en referència a la protecció, benestar i justícia, és la següent:

“si el bienestar psicosocial responde a un conjunto de factores individuales, sociales, familiares y comunitarios, hay que asumir que somos muchos los actores que formamos parte, participamos y somos responsables de acompañarles en este recorrido. La experiencia de SOS Racismo con este colectivo confirma la necesidad de una mirada holística vs. territorial sobre los factores que ponen en riesgo su bienestar” (Manzani i Arnoso, 2014:43).

Com veiem, els factors de risc que posen en compromís el benestar mental dels joves migrants s'ha de considerar com quelcom transversal en la seva vida i el seu procés migratori. Aquests autors reflexionen sobre els impactes psicosocials en la salut dels joves migrants i conclouen que:

“en aquellos casos en los que se detectan alteraciones específicas sobre la salud mental, es imprescindible que los agentes sanitarios realicen valoraciones médicas culturalmente competentes, que estas se realicen independientemente de la situación administrativa de los sujetos mediante diagnósticos que incorporen la globalidad de la experiencia migratoria y formulen necesidades de tratamiento que incluyan un marco residencial adecuado para su sostenibilidad” (Manzani i Arnoso, 2014:43).

D'aquesta manera, tenir en compte el procés migratori dels joves en la seva salut física i emocional és fonamental per poder ajudar-los a incrementar el seu benestar. Així mateix,

⁸⁹ Achotegui, J. (2011). Por i migració. El dol per la integritat física en la síndrome d'Ulisses. *Revista Catalana de Psicoanàlisi*, 28(2), 9-23.

⁹⁰ Manzani, L., & Arnoso, M. (2014). Bienestar psicosocial en menores y jóvenes extranjeros sin referente familiar adulto: factores de riesgo y protección. *Norte de salud mental*, 12(49).

Etxeberria et al. (2012)⁹¹ diu que tot i que per qüestions culturals tenen un major grau de maduresa del que correspon al seu nivell evolutiu, és freqüent que aquests joves mostrin por al futur i ansietat pel desarrelament afectiu, familiar i social que pateixen durant el procés migratori.

A l'article de Bravo i Santos-González (2017)⁹² veiem com el procés migratori afecta el benestar d'aquests joves i la valoració que feien els adolescents parlava d'avorriment i sentiments de desesperança. Aquestes autores assenyalen com el procés migratori dels joves entrevistats afecta significativament a la seva salut:

“casi la totalidad de los adolescentes manifestaron que en algún momento se sentían sin fuerzas para seguir adelante, y estos sentimientos solían venir acompañados de pérdida de apetito y problemas de sueño (92.9%)” (Bravo et al., 2017:59).

Seguint en aquesta línia (Figura 28),

“el 93% de los adolescentes entrevistados expresaron malestar psicológico, si bien todos ellos eran reacios a recibir terapia. Nuestros datos y la investigación internacional corroboran las necesidades emocionales de esta población” (Bravo et al., 2017:60).

Tabla 3
Resultados de las entrevistas a MENA

MENA (entrevista individual, n = 42)	%
<i>Proyecto migratorio (n = 40)</i>	
Llegaron solos a nuestro país	57.5
Acompañados por otros menores de edad	32.5
Acompañados por familiares	5.0
Otros	5.0
<i>Figura de referencia a la llegada (n = 39)</i>	
Sí	46.2
Familiares	66.7
Amigos	22.2
Otros extranjeros conocidos	5.6
No sabe/no contesta	5.6
No	53.8
<i>Principal motivo de la migración (n = 38)</i>	
Lograr un trabajo y alcanzar una mejor vida	63.2
Deseo de viajar y aventura	2.6
Reagrupación familiar	2.6
Otros motivos	23.7
No saben responder	7.9
<i>Estado de salud</i>	
Manifiestan malestar psicológico	92.9
Manifiestan dolencias físicas	52.4
<i>Apoyo social</i>	
Tienen amigos de su misma procedencia y del país de acogida	71.4
Tienen solo amigos de su misma procedencia	14.3
Tienen solo amigos de su país de acogida	7.1
No tiene amigos	7.1
<i>Valoración de la relación con los educadores sociales (n = 40)</i>	
Buena o muy buena relación	37.5
Relación regular	52.2
Mala relación	10.0
<i>Expectativas respecto al proceso de transición (n = 27)</i>	
Traslado a un piso de emancipación	48.1
Búsqueda de otras alternativas con amigos o conocidos	22.2
No sabían qué iba a suceder	29.6
<i>Aspectos mejor valorados de los hogares residenciales (n = 37)</i>	
Conformidad con las normas	45.9
Buena relación con los educadores sociales	32.4
Buen ambiente en el hogar	18.9
Cobertura de necesidades básicas	8.1
Presencia de amigos	8.1
Tiempo libre	5.4

Figura 28. Resultats d'entrevistes realitzades a joves migrats acollits a Espanya sobre diversos aspectes del seu projecte migratori (Bravo et al., 2017).

⁹¹ Etxeberria, F., Murua, H., Garmendia, J., & Arrieta, E. (2012). Menores inmigrantes no acompañados en Euskadi y Aquitania: elaboración y puesta en marcha de un Plan de Formación para Educadores/as y Responsables. *RESI*, 15, 1-28.

⁹² Bravo, A., & Santos-González, I. (2017). Menores extranjeros no acompañados en España: necesidades y modelos de intervención. *Psychosocial Intervention*, 26(1).

Des de l'APDHA (2019)⁹³ s'argumenta la necessitat d'un tractament psicològic individualitzat que tingui en compte les circumstàncies específiques dels/les joves migrants i així, treballar les emocions que es produeixen en aquest procés: expectatives, frustracions, incerteses, relacions personals, vinculacions afectives, etc.

Segons l'enquesta de DGAIA⁹⁴, el 87% dels infants i joves migrats sols a Catalunya **no han consumit cap tòxic** exceptuant el tabac (*el 31% diuen ser fumadors de tabac*). **Segons l'origen dels joves veiem diferències** (Figura 29): el 99% dels joves subsaharians afirmen no consumir pel 84% dels joves marroquins. Entre el 16% dels joves marroquins que afirmen haver consumit tòxics s'inclou l'alcohol, cànnabis, inhalants i altres substàncies. Dintre del col·lectiu marroquí s'observen diferències en el fet de consumir tòxics segons l'**origen rural o urbà** dels joves, essent aquests darrers els que indiquen consumir amb major proporció (el 22% dels que provenen de zones urbanes per un 9% dels que provenen de zones rurals).

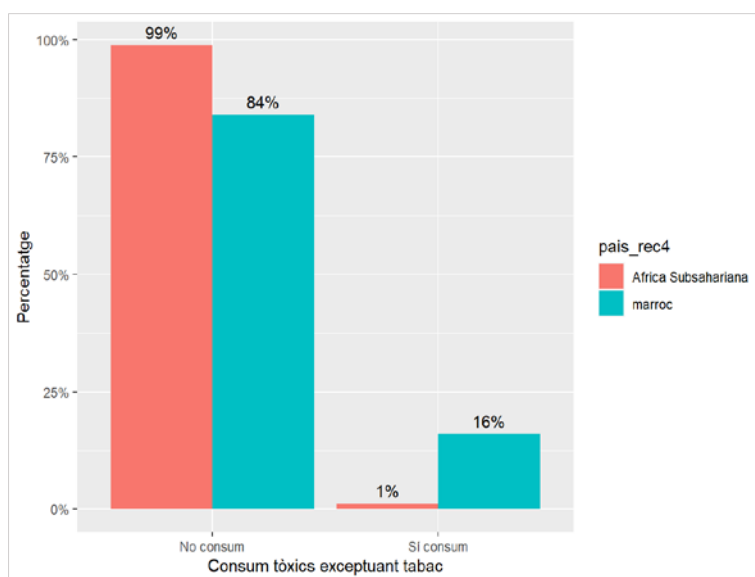

Figura 29. Consum de tòxics (excepte tabac) segons l'origen dels joves (DGAIA, 2019).

Pel que fa a la satisfacció vital expressada segons les enquestes realitzades el 2020 a Catalunya⁹⁵, la satisfacció que expressen amb la seva salut (mitjana de 8,1) i amb el propi cos (7,9) assoleixen mitjanes altes. La satisfacció expressada amb la vida en general era de 7,4 sobre 10 per part dels marroquins (igual que la dels altres adolescents no migrants en centres residencials) i més alta la mitjana expressada pels subsaharians (8).

g) Resiliència i estratègies d'afrontament

Raghallaigh i Gilligan (2010)⁹⁶ des d'Irlanda, exposen que els joves migrants no acompanyats s'enfronten a múltiples reptes en les seves vides: dificultats relacionades amb les seves experiències prèvies a la sortida, la seva fugida de casa i la seva vida a l'exili. I encara que alguns continuen sent psicològicament vulnerables, la majoria sembla fer front a les múltiples tensions que experimenten i emergeixen com a "**supervivents actius**" en lloc de "**víctimes passives**" (resiliència). En concret, aquests autors se centren en la seva **capacitat de resiliència i les seves estratègies d'afrontament** (amb un paper fonamental de la religió) per a adaptar-se a un nou país. En el context general d'haver crescut en societats religioses, d'enfrontar-se a múltiples

⁹³ APDHA. (2019). *Infancia Migrante. Derechos Humanos en la frontera Sur 2019*. Asociación Pro Derechos Humanos de Andalucía

⁹⁴ Dades de DGAIA (2019):

https://treballiaferssocials.gencat.cat/ca/ambits_tematicos/infancia_i_adolescencia/estrategiacatalanaacollida/

⁹⁵ Montserrat et al. (2021). *Benestar i valoració de la pandèmia per part dels infants i adolescents en acolliment familiar i residencial*. UdG

⁹⁶ Raghallaigh, M., & Gilligan, R. (2010). Active survival in the lives of unaccompanied minors: coping strategies, resilience, and the relevance of religion. *Child and Family Social Work*, 15, 226-237.

reptes derivats de les seves circumstàncies passades i presents, i de manca de relacions estretes amb els qui els envoltaven, la **religió pot servir com a recurs d'afrontament relativament disponible i convincent**. Múltiples estratègies per a l'afrontament:

- **Mantenir la continuïtat en un context canviant:** La continuïtat és un aspecte important de la identitat, doncs tenir una sensació de similitud entre el passat i el present facilita la formació d'un sentit continu del jo. Entre altres coses, la continuïtat també els ve proporcionada per la **fe religiosa**. Així mateix, **la cultura i l'ètnia** semblen ser aspectes importants de la identitat dels joves, atès que quan s'aferren a elements de la seva cultura la seva sensació d'amenaça pel canvi i la pèrdua sembla disminuir. En aquest sentit, les persones de la seva pròpia cultura que es troben al país d'acollida poden ser importants per a facilitar-ho.
- **Adaptar-se aprenent i canviant:** Encara que la majoria dels joves desitgen conservar elements de les seves cultures d'origen, també volen adaptar-se al seu nou entorn, i a través de la interacció amb amics i professionals, van aprenent aspectes pràctics i culturals del nou país. Així, per a alguns canviar les seves pràctiques religioses representa una manera d'adaptar-se. En general, a partir d'aquestes dues estratègies, els joves van adoptant selectivament aspectes de totes dues cultures, amb una "**estratègia d'aculturació d'integració**" i una "**identitat bicultural**".
- **Adoptar una perspectiva positiva:** Molts dels joves semblen enfrontar-se a la situació centrant-se en els aspectes positius d'aquesta, expressant amb freqüència el seu agraïment per les coses bones de la seva vida i la seva esperança en el futur. En molts casos, l'esperança sorgeix de la desesperança, i de nou per alguns té un paper la influència de la fe religiosa.
- **Suprimir les emocions i buscar la distracció:** Els joves en la seva vida diària sovint desitgen guardar silenci sobre les seves circumstàncies passades i presents i volen suprimir els pensaments i emocions difícils. No obstant això, aquest patró d'afrontament encara que és adaptatiu en situacions traumàtiques, pot ser problemàtic a llarg termini. Intentar estar sempre en companyia d'altres i tractar de mantenir-se ocupats els ajuda a suprimir les seves emocions i els deixa menys temps per a preocupar-se de les dificultats que experimenten en relació amb les seves vides passades o presents.
- **Actuar de forma independent:** Els nois es perceben a si mateixos com bastant autosuficients, fet que sembla capacitar-los per a enfrontar-se més adequadament a les seves circumstàncies. I encara que les relacions amb els companys i professionals són importants per a ells, no es mostren dependents d'aquestes relacions. Tanmateix, l'estratègia de no dependre d'altres persones i d'enfrontar-se als seus propis problemes pot anar unida a la creença i a la tendència a acudir al seu déu per buscar suport.
- **Desconfiança:** La majoria dels joves sovint només confien en certes persones o en certa manera. Atribueixen la seva desconfiança a experiències passades i sembla que aquestes interactuen amb les seves dificultats actuals i incerteses futures i creen una situació en la qual confiar en els altres es converteix en un problema i un repte, tot i que poden pensar que la desconfiança pot ser funcional en les seves circumstàncies immediates.

h) La formació reglada i accés al mercat laboral

En l'àmbit internacional, Augelli et al. (2018)⁹⁷ exposen que l'entorn escolar ofereix un context especialment significatiu per a la inclusió d'infants no acompanyats mitjançant una avaluació de

⁹⁷ Augelli, A., Lombi, L., & Triani, P. (2018). Unaccompanied Minors: Exploring Needs and Resources to Plan Socio-educational Programs into School Settings. *Italian Journal of Sociology of Education*, 10(1), 43-61.

les necessitats dels infants i dels projectes educatius que s'han posat en marxa en escoles italianes. Els resultats es divideixen en:

- Objectius i estratègies: es troben 3 àmbits predominants en les activitats, que són l'expressiu (música, teatre, etc.), pràctic-operatiu (cuina, etc.) i lingüístic (alfabetització de l'italià). Aquest últim fou considerat essencial per a garantir una integració en la nova comunitat. Els projectes inclouen la possibilitat que els infants sol·licitin assistència específica (psicòlegs, mediadors, etc.) o actors clau (refugiat polític, etc.).
- La visió dels adults experts que participen en els projectes: Falta d'aliança entre els professors i els tutors adults estrangers dels infants no acompanyats, bona coordinació i treball en xarxa entre els diversos professionals de les escoles, vincles dèbils entre el professorat i altres institucions dins la comunitat, en general del tercer sector. Les escoles van valorar com a positius els resultats relacionats amb l'enfortiment de les habilitats socials, relacionals, personals i lingüístiques dels infants. Tanmateix, s'esmenten un conjunt de crítiques dels projectes socioeducatius per tal d'assolir millores.
- Una interpretació acurada de les necessitats de l'infant (educatives, formatives, emocionals i relacionals) és una condició prèvia indispensable per al disseny d'itineraris d'estudi i projectes de vida individualitzats per a cada alumne.
- Finalment, s'esmenten 4 punts essencials en el marc educatiu per a la integració dels infants: a) potenciar i consolidar els dispositius existents, b) especificitat educativa pels infants no acompanyats a causa de la multiplicitat de necessitats educatives que presenten vinculades a la història personal, c) aquesta complexitat de les necessitats educatives fa que el sistema escolar hagi d'estructurar les intervencions en 4 línies - personalització, socialització, orientació i integració escola-territori -, i finalment d) importància de la reflexivitat.

Zijlstra et al. (2017)⁹⁸ als **Països Baixos**, exposa que aquests infants, independentment de la seva situació de residència, tenen dret a rebre una educació. En general, comencen en classes d'idiomes específiques on aprenen neerlandès i d'aquí passen a l'educació regular. En el cas de l'ensenyament secundari, comencen en una "Internationale Schakel Klas" abans de l'educació regular. No obstant això, la qualitat de l'educació dels infants sol·licitants d'asil és motiu de preocupació.

En l'àmbit espanyol, Consola (2016)⁹⁹ parla sobre les necessitats socioeducatives en tant que, existeix una manca d'escolarització, dificultat d'integració als programes educatius, desconeixement lingüístic, la baixa qualificació professional i problemes emocionals.

A l'inici del segle XXI, Setién i Barceló (2008)¹⁰⁰ ja expressaven que hi havia moltes dificultats en l'escolarització i resposta educativa a les necessitats lingüístiques i de qualificació professional d'aquests infants. Per deficiència en la pròpia escolarització en origen, per incorporació tardana al curs escolar, per falta de destreses bàsiques en les llengües de comunicació habituals al país d'acolliment, etc. El sistema educatiu, amb freqüència, no s'implica en l'escolarització d'aquests alumnes o no té respostes adequades a les seves necessitats de formació.

També des de l'associació andalusa (APDHA, 2019)¹⁰¹ s'esmenta que existeix una falta de recursos i organització del sistema educatiu per contemplar les necessitats específiques dels joves migrants. Els plans d'estudis no corresponen, moltes vegades, als coneixements o

⁹⁸ Zijlstra, E., Rip, J., Beltman, D., van Os, C., Knorth, E. J., & Kalverboer, M. (2017). Unaccompanied minors in the Netherlands: Legislation, policy, and care. *Social Work & Society*, 15(2).

⁹⁹ Consola, M (2016). L'atenció socioeducativa dels MENA. Una mirada vers les expectatives i les necessitats. *Educació Social. Revista d'intervenció socioeducativa*, 64, 43-58.

¹⁰⁰ Setién, ML., & Barceló, F. (2008). La atención a los menores extranjeros no acompañados en el País Vasco: modelos de intervención y luces y sombras del sistema de acogida. *Emigrinter*, 2, 78-88.

¹⁰¹ APDHA. (2019). *Infancia Migrante. Derechos Humanos en la frontera Sur 2019. Asociación Pro Derechos Humanos de Andalucía-APDHA*.

habilitats dels nens/es, i no hi ha suport suficient; com a conseqüència, els joves experimenten frustració, cansament i abandonen els estudis. També, destaquen la preocupació dels adolescents majors de 16 anys, els quals es troben amb el fet que l'educació no és obligatòria però sí que és un dret. S'hauria de donar respostes que facilitin el desenvolupament i continuïtat dels estudis i/o la inserció laboral.

Torres (2019)¹⁰² extreu de les entrevistes del seu treball que el canvi de centre d'acolliment comporta gairebé sempre un canvi de centre escolar, ja que normalment els recursos d'acolliment entre els quals es produeix el seu trasllat solen trobar-se en diferents localitats, la qual cosa dificulta romandre en el mateix centre escolar quan es canvia de centre d'acolliment. Aquest fet entorpeix i dificulta molt l'adaptació en el sistema educatiu.

Finalment, en l'enquesta a Catalunya del 2020¹⁰³, la meitat estava fent cursos fora del sistema reglat, un 19,4% estava cursant l'ESO, un 6,1% cicles formatius, 1% batxillerat, i un 18,4 no cursava cap tipus d'estudi. Els que van a l'institut, sembla que estan satisfets amb els aprenentatges realitzats (mitjana de 7,47), i amb la seva vida d'estudiants en general (mitjana de 7,26), però no tant amb la resta de nois i noies de la seva classe (mitjana de 6,73). Així mateix, més de la meitat dels joves se sent segur a l'entorn escolar, considera que és escoltat i tingut en consideració pels professors, i que aquests l'ajudarien si tingués un problema.

En la majoria dels països, com explica Pandolfi (2019)¹⁰⁴ a Itàlia, les **aspiracions futures** dels joves són quedar-se a Itàlia a llarg termini, treballant, estudiant, formant família, etc. A Catalunya ¹⁰⁵, un cop arribats a destí, la majoria aspirava a trobar una feina, a formar-se i aconseguir la documentació (Figura 30). Veuen en aquesta migració l'oportunitat de col·laborar amb l'economia familiar o de la comunitat i deixar de ser una "càrrega" (APDHA, 2019)¹⁰⁶.

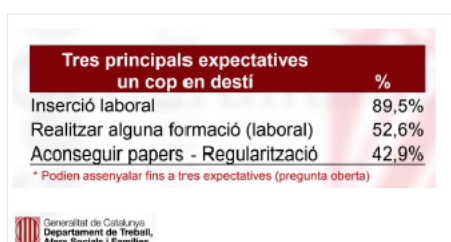

Figura 30. Principals expectatives dels joves un cop al destí (DTASF, 2019).

Les expectatives de les noies són les mateixes que la dels nois; aconseguir el permís de treball, tenir una vida autònoma i digna i anar a visitar la seva família al Marroc, però el procés que han de viure per intentar assolir els seus objectius és molt més difícil tenent els rols de gènere imposats culturalment i socialment.

Però tot i que aconseguir un treball és l'objectiu principal del seu períple, però al 2020¹⁰⁴ **treballava a Catalunya només un 4,3%** dels joves menors d'edat.

Segon Setién i Barceló (2008)¹⁰⁷, la majoria dels joves estrangers acollits tenen molt clar el seu objectiu: començar a treballar com més aviat millor (gairebé sempre, per a guanyar uns diners

¹⁰² Torres, J. O. (2019). De menor migrante a joven extutelado/a: los retos en el proceso de transición hacia la mayoría de edad. El caso de la comunidad autónoma de Andalucía. Tesis doctoral. Universitat de Granada, Universitat de Jaén i Universitat Pablo de Olavide.

¹⁰³ Montserrat et al. (2021). *Benestar i valoració de la pandèmia per part dels infants i adolescents en acolliment familiar i residencial*. UdG.

¹⁰⁴ Pandolfi, L. (2019) Supporting unaccompanied young people for their migration and life project. *Childhoods on the move*, 45.

¹⁰⁵ DTASF Departament de Treball, Afers Socials i Famílies (2019). Estratègia Catalana per l'Acollida i la Inclusió de Joves Migrats Sols: https://treballiaferssocials.gencat.cat/ca/ambits_tematicos/infancia_i_adolescencia/estrategiacatalanaacolllida/

¹⁰⁶ APDHA. (2019). *Infancia Migrante. Derechos Humanos en la frontera Sur 2019*. Asociación Pro Derechos Humanos de Andalucía-APDHA.

¹⁰⁷ Setién, ML., & Barceló, F. (2008). La atención a los menores extranjeros no acompañados en el País Vasco: modelos de intervención y luces y sombras del sistema de acogida. *Emigrinter*, 2, 78-88.

que ajudi a la seva família en l'origen). I saben o descobreixen que per a això necessiten papers, un cert coneixement de l'idioma, una certa formació, etc. L'experiència d'aquest estudi de Setién i Barceló (2008) mostra que:

“quan el procés no es dilata durant anys (aconsegueixen la documentació; aconsegueixen els coneixements necessaris, etc.), el grau d'èxit o d'integració social d'aquests joves és molt alt: tenen una gran motivació per aprendre; tenen ofertes de treball; la valoració del professorat o dels empresaris és molt positiva, etc. Per contra, si els processos es dilaten o no arriben a terme, existeix un risc clar de desesperació o d'haver de recórrer a la delinqüència o a la il·legalitat”.

i) Activitats de temps lliure

Els joves d'origen estranger prefereixen participar en activitats del barri abans que en les aules, molts adolescents no consideren l'escola com el millor terreny per a integrar-se, i se senten més còmodes en activitats extraescolars, lúdiques, que responguin més a les seves necessitats (Vilà et al., 2016)¹⁰⁸.

Consola (2016)¹⁰⁹ diu que la falta d'integració en l'àmbit educatiu o de programes socials, així com no saber l'idioma, dificulta la participació en la dinàmica habitual de la comunitat i pot tenir com a conseqüència que es duguin a terme activitats relacionades amb el consum de tòxics al carrer.

A Catalunya¹¹⁰, la satisfacció amb: **l'ús del temps lliure** (mitjana de 6,9), la quantitat de temps lliure per fer el què es vol (6,5), i la llibertat que es té (6,2), és més baixa que la dels adolescents en general i es confirma la seva queixa en aquest sentit.

j) Xarxa de suport i participació social

En la literatura de l'àmbit internacional aquest tema està tractat transversalment en altres aspectes relacionats amb la vida dels joves. Pel que fa a la xarxa de suport per part dels professionals al Regne Unit, Barrie i Mendes (2011)¹¹¹ exposen que haurien de ser clau sobretot per als joves que han tingut diversos trasllats d'un lloc a un altre. En aquestes circumstàncies, on el treballador social podria ser una font de suport relativament constant, els joves han descrit l'aportació del professional en un continu que va des de la ineficàcia fins a un suport molt positiu.

Augelli et al. (2018)¹¹², avaluant un programa escolar, va identificar el **tipus de necessitats i les dificultats per expressar-les**. Més tard, quan ja estan més establerts, **expressen la necessitat** de recordar i compartir la pròpia cultura, de sentir-se escoltats i recolzats en els seus relats, de diversificar la xarxa i crear llaços d'amistat en entorns informals amb persones que viuen “una situació normal”, i de fer activitats lúdiques i actives per jugar, allunyar-se de la complexitat de les seves problemàtiques i poder ser infants.

En l'àmbit espanyol, Consola (2016)¹¹⁰ esmenta que com a xarxa relacional i de suport, des del treball social existeixen tres fases: l'apropament a l'infant, la creació dels vincles i la mostra dels recursos existents i, finalment, la derivació, si l'infant l'accepta, per a satisfer les seves necessitats. Tot això per fomentar la participació i l'autonomia d'aquests joves migrants en la

¹⁰⁸ Vilà, R., González Mediel, O., & Palou, B. (2016). La integració de joves extranjeros en Catalunya. *Pedagogia Social: Revista Interuniversitaria* (28), 141-155.

¹⁰⁹ Consola, M (2016). L'atenció socioeducativa dels MENA. Una mirada vers les expectatives i les necessitats. *Educació Social. Revista d'intervenció socioeducativa*, 64, 43-58.

¹¹⁰ Montserrat et al. (2021). *Benestar i valoració de la pandèmia per part dels infants i adolescents en acolliment familiar i residencial*. UdG

¹¹¹ Barrie, L. & Mendes P. (2011). The experiences of unaccompanied asylum-seeking children in and leaving the out-of-home care system in the UK and Australia: A critical review of the literature. *International Social Work*, 54(4):485-503.

¹¹² Augelli, A., Lombi, L., & Triani, P. (2018). Unaccompanied Minors: Exploring Needs and Resources to Plan Socio-educational Programs into School Settings. *Italian Journal of Sociology of Education*, 10(1), 43-61.

comunitat. Les investigacions mostren que els centres mixtos faciliten la integració en la comunitat. La relació amb els membres de la societat és imprescindible per trencar barreres i prejudicis. Iniciatives d'èxit com les d'escolarització i participació en grups culturals i esportius, l'organització d'activitats de sensibilització social, etc. Els joves fan una valoració positiva dels centres especialitzats o mixtes quan els permet relacionar-se amb altres joves de la mateixa cultura i amb projectes migratoris semblants.

A Setién i Barceló (2008)¹¹³ es remarca la reflexió sobre la necessitat d'aconseguir una major implicació social i institucional. Cal que aquests nois i noies s'integrin en les xarxes socials i en els recursos existents. El contacte i el coneixement mutu entre totes les persones que componen la nostra societat és fonamental a fi d'evitar prejudicis i oferir oportunitats com les que implica la incorporació a una xarxa social i l'accés a recursos de formació i ocupació.

Ramos Espejo (2019)¹¹⁴ fa una crítica a la dificultat que tenen els joves migrants per a la participació social i comunitària. Per això, es veu necessari que la localització dels centres sigui en barris normalitzats en els quals existeixi un treball en xarxa amb la resta de recursos de la zona:

“amb especial atenció a la coordinació amb els Serveis Socials Municipals amb els quals s'hauria de mantenir una coordinació fluida, no sols des dels centres sinó des del propi Servei de Protecció, per a donar una atenció de major qualitat”.

Ja que el que sovint succeeix és que a causa de l'estigmatització dels centres, aquests s'acaben situant en barris perifèrics on es fa complicada la tasca de socialització. L'autor posa èmfasi en la importància d'incloure i comptar amb l'opinió del propi jove en les decisions que afecten la seva esfera personal, ja que es tracta d'un tràmit que el dignifica i l'humanitza; així com, el dret que té per a realitzar activitats lúdiques pròpies de la seva edat. Però ens trobem que hi ha una insuficiència d'espais d'oci per a l'adolescència i joventut. Des de les administracions s'ha de promoure més espais comunitaris per a la joventut per tal de convertir-los en espais claus de convivència entre joves autòctons i els que es troben sota el sistema de protecció.

Comas (2001)¹¹⁵ valora molt positivament la participació dels joves migrants en els recursos existents, les associacions d'immigrants i les agrupacions ciutadanes, ja que aquestes poden suplir, ara per ara, aquesta manca de contactes inicials i fer de pont entre el noi nouvingut i la societat d'acollida, tot i que, les relacions espontànies i recíproques, són les que realment proporcionen una integració plena i no dependent.

Així mateix, en l'enquesta a Catalunya del 2020¹¹⁶, els joves mostren una satisfacció amb les **amistats mitjana-alta** (7,3) i no sempre es deixen influenciar per aquestes. Més de la meitat considera que els seus amics i amigues els tracten bé i que els ajudarien si tinguessin un problema, ara bé, un percentatge relativament més baix considera que té suficients amistats. A més, **la satisfacció amb com els escolten els adults és baixa**.

Pel que fa a les **xarxes socials**, en totes les entrevistes realitzades per l'APDHA (2019)¹¹⁷ es veu com aquestes influeixen en la visió que es té sobre la migració i sobre els projectes migratoris. També, se suma l'etapa de l'adolescència en la qual la imatge que es projecta davant els altres és fonamental:

¹¹³ Setién, ML., & Barceló, F. (2008). La atención a los menores extranjeros no acompañados en el País Vasco: modelos de intervención y luces y sombras del sistema de acogida. *Emigrinter*, 2, 78-88.

¹¹⁴ Ramos Espejo, J. M. (Coord) (2019). *Desprotección de la Infancia en la frontera sur*. Fundación Andalucía Acoge.

¹¹⁵ Comas, M. (2001). *L'Atenció als menors immigrants no acompanyats a Catalunya: anàlisi de la realitat i propostes d'actuació*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.

¹¹⁶ Montserrat et al. (2021). *Benestar i valoració de la pandèmia per part dels infants i adolescents en acolliment familiar i residencial*. UdG

¹¹⁷ APDHA. (2019). *Infancia Migrante. Derechos Humanos en la frontera Sur 2019*. Asociación Pro Derechos Humanos de Andalucía-APDHA.

“molts nois es fan fotos amb roba bona, posant en cotxes de luxe, etc. És una altra de les cares de la migració que, encara que sigui mentida perquè tots i totes coneixem quina és la realitat que tenen en arribar a Espanya, influeix moltíssim en ells, però insisteixen en la importància de la intervenció des de les bones pràctiques”.

L'ús de les xarxes socials no s'ha de veure com quelcom negatiu, per exemple l'APDHA té un programa a través de les xarxes, per a intercanviar experiències i vivències sobre mites i faules de les migracions. Aquestes xarxes també els serveixen de connexió amb els familiars que deixen als seus països d'origen mantenint el contacte a través de WhatsApp o Facebook.

k) Racisme

Demurtas et al. (2018)¹¹⁸ exposen que el racisme en la societat d'acollida pot influir negativament en la seva autoestima, i comporta efectes en la seva salut mental (depressió, retraïment social, delinqüència juvenil).

En l'àmbit espanyol, Vilà et al. (2016)¹¹⁹ diuen que la meitat dels joves que enquesten en la seva mostra adopten una actitud de tolerància cap a la immigració, en un pla de coexistència, però no d'integració autèntica. Només un petit nombre de nois i noies advoquen per una situació on hi hagi més interrelacions, i un altre nombre adopta una actitud obertament racista, en reconèixer que no els agraden els estrangers en el seu entorn. Gairebé la meitat dels joves nascuts fora d'Espanya té un reconeixement i acceptació de la diversitat, mentre que només un 10% de la joventut catalana adopta aquesta visió. La visió de la societat cap a aquests joves migrants està dividida: una part es focalitza en la seva protecció i l'altra part mira la problemàtica que creen a la societat, inseguretat, etc. (Consola, 2016)¹²⁰.

La població immigrada és suficientment visible en termes generals, però només en funció de les representacions que es produeixen i reproduïxen al si de la societat d'acollida. Mentre que, per una banda, la immigració se sol identificar de forma fàcil a través de certs estereotips (moltes vegades negatius), per l'altra, les condicions de vida fan que aquesta població sigui invisible en moltes esferes de la vida quotidiana en tant que tenen unes més grans limitacions per exercir la ciutadania (Quiroga i Sòria, 2010)¹²¹. Aquestes autores explicaven fa una dècada que molts dels infants d'Europa de l'Est, principalment romanesos, però alguns també de Bulgària, són d'ètnia gitana, i es dediquen als robatoris, a la mendicitat i als furts. Aquests es troben acompanyats de manera inadequada perquè són induïts per familiars, que no són els progenitors, o per altres referents adults a cometre activitats delictives de forma professional. Per tant, es troben en contextos d'una més gran invisibilitat perquè són més vulnerables en relació amb l'organització social existent. Sobre aquest col·lectiu hi ha poca informació estadística, però és força conegut a través dels mitjans de comunicació, que sovint ofereixen una imatge molt concreta que ajuda més a estereotipar que a proporcionar un coneixement més pròxim a la realitat complexa del col·lectiu.

Setién i Barceló (2008)¹²² fan menció sobre la imatge social que, a vegades, es transmet o reforça respecte a aquest grup d'adolescents, com si es tractés d'un col·lectiu homogeni i especialment conflictiu. Això és apreciable en les notícies que solen aparèixer en els mitjans de comunicació i

¹¹⁸ Demurtas, P., Vitiello, M., Accorinti, M., Skoda, A., Perillo, C., & Emigrazione—Roma, F. C. S. (2018). In search of protection: Unaccompanied minors in Italy. *2018 International Migration Policy Report Perspectives on the Content and Implementation of the Global Compact for Safe, Orderly, and Regular Migration*, 27.

¹¹⁹ Vilà, R., González Mediel, O., & Palou, B. (2016). La integració de joves estrangers en Catalunya. *Pedagogia Social: Revista Interuniversitària* (28), 141-155.

¹²⁰ Consola, M (2016). L'atenció socioeducativa dels MENA. Una mirada vers les expectatives i les necessitats. *Educació Social. Revista d'intervenció socioeducativa*, 64, 43-58.

¹²¹ Quiroga, V., & Sòria, M. (2010). Els i les menors migrants no acompanyats/des: entre la indiferència i la invisibilitat. *Educació social. Revista d'intervenció socioeducativa*, 45, 13-35.

¹²² Setién, ML., & Barceló, F. (2008). La atención a los menores extranjeros no acompañados en el País Vasco: modelos de intervención y luces y sombras del sistema de acogida. *Emigrinter*, 2, 78-88.

està tenint conseqüències molt negatives, com el rebuig veïnal a la creació de nous centres d'acolliment en el seu entorn.

Al text de Comas (2001)¹²³ l'autor fa una referència a Manuel Delgado, en la seva obra *Diversitat i integració*, en la qual diu "No tots els immigrants però, apareixen afectats d'un mateix grau d'immigratat". Certament, sembla que hi ha diferents graus, que n'hi ha alguns que són més immigrants (amb totes les connotacions negatives que això comporta) que d'altres. I segons la categorització del mateix Delgado, no hi ha dubte que, en principi, els magribins i en general tot el col·lectiu de gent que agrupem sota la categoria de "moros" són "immigrants totals". Els infants no acompanyats entrarien dins d'aquest grup, els qui a més a més, se'ls accentua l'estigma pel fet d'estar en una situació irregular.

El mateix document de l'APDHA (2019)¹²⁴ conclou que els mitjans de comunicació tracten el fenomen migratori des d'una perspectiva simplista, invisibilitzant els problemes estructurals i les greus mancances en les pràctiques i polítiques migratòries europees. Per tant, el que acaba succeint és que la ciutadania relaciona la immigració amb delinqüència, i estigmatitza aquest col·lectiu culpabilitzant-lo de la deterioració de l'Estat de benestar.

4.2. Què diuen els i les joves?

a) Objectius a curt, mig i llarg termini

En els grups de discussió¹²⁵, els diversos joves han considerat com a **objectius a més curt termini** el desig de comptar amb oportunitats formatives, poder estudiar d'allò que els agrada i obtenir els títols acadèmics respectius.

"Aquí en España... tenemos otra vida, tenemos derecho a estudiar, a encontrar trabajo, a ir al médico sin pagar... bueno, tenemos muchas ventajas dice aquí en España". (Grup d'adolescents noies)

"Me gustaría estudiar, ir a una escuela y tener un buen futuro". (Jove de 15 anys)¹²⁶

Tanmateix, a **mitjà termini**, un cop superada la majoria d'edat, els joves aspiren no tan sols a possibilitats formatives, sinó també laborals i econòmiques, així com a fer realitat els seus somnis, ajudar i visitar a les seves famílies que resten als països d'origen o bé fer el reagrupament familiar al país de destí, aconseguir regularitzar la seva situació aquí, i assolir l'autonomia plena:

"ella dice que a los 18 años normalmente aprender bien el castellano, el catalán también... eh... y conseguir también un título, un diploma de algo de cocinera y conseguir un trabajo, esto dice para ella lo que... Dice que de esta manera puede tener... conseguir dinero... claro con el trabajo que ellas quieren, y... ir a su país a ver a su familia y volver aquí otra vez. (...) Al hacer 18 años es... intentaremos ser autónomas, lo que queremos es no contar con otras personas... queremos aprender el idioma, conseguir un trabajo y... bueno vivir bien, solas". (Grup d'adolescents noies)

"No tengo papeles desde hace 2 años, no puedo hacer cursos, ni PFI, ni ir a Marruecos a ver a mi familia. Quiero que esto mejore". (Jove de 17 anys)¹²⁶

"Estoy preocupado por la gestión de mi documentación, y por la obtención de diplomas. Y aprender catalán y castellano". (Jove de 17 anys)¹²⁷

¹²³ Comas, M. (2001). *L'Atenció als menors immigrants no acompanyats a Catalunya: anàlisi de la realitat i propostes d'actuació*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.

¹²⁴ APDHA. (2019). *Infancia Migrante. Derechos Humanos en la frontera Sur 2019*. Asociación Pro Derechos Humanos de Andalucía-APDHA.

¹²⁵ Cites extretes dels grups de discussió de la DGAIA a finals del 2018.

¹²⁶ Cites extretes dels qüestionaris de l'estudi a Montserrat et al. (2021).

En destí s'aconsegueix feina en situació regular en el cas que hi hagi programes de suport específics, tal com esmenten alguns joves en l'informe de Càritas¹²⁷.

A llarg termini¹²⁸, la gran majoria de joves imaginem el seu futur aquí, doncs malgrat que vulguin tornar als seus països, no volen quedar-s'hi de forma permanent; així mateix, alguns d'ells anhelaven trobar parella, formar una família i casar-se a Catalunya. Tanmateix, en alguns casos l'objectiu és retornar amb formació i diners per iniciar un treball de qualitat¹²⁸:

“cuando tu estudiar fuera de África tienes certificado de Europa o de Estados Unidos, te va mejor. Aquí quiero estudiar, quiero volver a África y trabajar”.

b) Els vincles familiars

En els grups de discussió¹²⁹, majoritàriament els joves tenen una **bona relació amb les seves famílies i mantenen aquest vincle** malgrat la distància, doncs comenten que s'hi comuniquen de forma recurrent i expressen el seu desig per ajudar-los i retrobar-se amb els seus familiars. Així mateix, expliquen que les famílies no tan sols han acceptat la seva voluntat per fer aquest viatge, sinó que també els han ajudat econòmicament per fer-ho realitat.

“A mí me dejaron... autorizaron para irme el sábado, cada sábado puedo hablar bien con mi familia, me gustaría verlos. (...) Cuando tenga mi documento, después del trabajo, me iré de vacaciones para que mi familia me vea, si estoy aquí hoy... gracias a ellos”. (Grup d'adolescents nois)

Tanmateix, alguns d'ells han esmentat certa **responsabilitat per ajudar a les famílies** que van deixar als seus països d'origen:

“dice que si estamos aquí es para buscar un futuro mejor, una vida estable, así que algún día podamos volver a Marruecos con algo y... también nosotros podemos ayudar a nuestras familias o... a nuestros parientes allí a Marruecos sea como sea la ayuda, pero podemos hacer algo para ellos”. (Grup d'adolescents nois)

Altrament, un dels joves del Marroc fa referència a les conseqüències negatives de retornar als països d'origen sense haver assolit els objectius que tenien marcats i ho relaciona amb la important pressió que reben i **la sensació de fracàs**.

“Dice que los que vuelven a Marruecos no vuelven de forma voluntaria, sino que les repatrian, bueno, en caso de tener problemas, complicaciones, y dice que a los que repatrian allí acaban con problemas mentales y... porque es una presión enorme y un fracaso enorme y... y pueden tener hasta problemas de salud y esto por eso”. (Grup d'adolescents nois)

A més, sovint els seus amics esdevenen la seva família i, per aquest motiu, alguns es mouen d'un centre a l'altre buscant-los:

“allí no tengo amigos, yo tengo mis amigos aquí en Barcelona”.

c) Crítiques positives i negatives dels centres

Una part dels joves valoren positivament la qualitat de l'atenció dels centres. Segons els grups de discussió¹²⁹, pel que fa a la **qualitat de l'atenció dels centres** des de la perspectiva d'aquests joves, de forma general es transmet una opinió positiva i favorable, probablement determinada per la precarietat viscuda durant les anteriors experiències migratòries. Així doncs, vinculat al fet de tenir un lloc tranquil on poder dormir, menjar, formar-se, gaudir d'una bona salut i del

¹²⁷ Cites extretes de l'Informe de Càritas.

¹²⁸ Cites extretes dels grups de discussió de la DGAIA a finals del 2018.

suport dels educadors, es mencionen els sentiments de protecció, de cura i atenció, seguretat i confiança.

“Aquí que al menos tenemos un sitio donde dormir, que tenemos comida aquí, (...) no pasamos frío, que antes estábamos en la calle, no teníamos ni hora para dormir ni hora para comer ni nada de esto y bueno... se siente protegido aquí. (...) También aquí nos dan la posibilidad de formarnos, de estudiar, de tener cursos, y dice que esto está... está muy bien, que los educadores aquí se preocupan por nosotros, (...) dicen que cada cosa aquí tiene sentido, no... no tenemos tiempo para perder ni para hacer cosas malas”. (Grup d’adolescents nois)

“Estoy feliz en el piso y estoy muy tranquilo, los educadores y el jefe me ayudan mucho y me dan lo que necesito, así me quedo muy feliz”. (Jove de 17 anys)¹²⁹

També hi ha joves que valoren positivament els suports rebuts per part dels equips educatius. En els grups de discussió¹³⁰, el grup d’iguals, els professionals dels centres i la presència de familiars presents a Catalunya, foren mencionats pels joves com a **fonts de suport durant la seva estada aquí**.

“Los educadores aquí se preocupan por nosotros, si estamos fuera, si estamos bien o si estamos mal, o si estamos un poco aburridos no sacan de aquí, salimos con ellos, hacemos actividades. (...) No se sienten abandonados, es decir, se sienten cuidados, atendidos”. (Grup d’adolescents nois)

Ara bé, la perspectiva intercultural als centres residencials és un aspecte de millora. És cert que, en els grups de discussió¹³¹, els mateixos joves també reconeixen la no satisfacció de la totalitat de les seves necessitats actuals i l’existència de certs punts dèbils en la gestió dels centres. En aquest sentit, cal recalcar una **falta de perspectiva intercultural en relació amb les dietes dels joves**, doncs en més d’una ocasió s’ha esmentat la falta d’adaptació dels centres als seus costums i necessitats alimentàries.

“Otra cosa... yo creo que es importante... ellos son musulmanas, ellas... claro, y les gustaría comer bueno... comida halal, que es comida musulmana digamos, la carne, sobre todo, porque la comida, el resto de la comida no... e... la carne, el pollo, carne roja... bueno, que sea halal”. (Grup d’adolescents noies)

Continuant amb aquest punt, els joves identifiquen aspectes i marges de millora en la qualitat dels centres d’acollida. I així ho subratllen les següents cites¹³⁰:

“mi vida en este centro es muy mala, hay normas muy complicadas y muy duras”. (Jove de 17 anys)

“Estoy mal porque no tengo nada bueno en este centro, por eso y también me gustaría salir a un piso porque soy un chico responsable y puntual, y me gusta ayudar los demás”. (Jove de 16 anys)

Altrament¹³¹, es fa menció de l’atenció i tracte rebuts en els primers centres on van viure i se’n fa una valoració negativa:

“en Andalucía no hay... no hay sanidad, como cárcel... la casa, la casa. Solo comer y dormir, no hay cosas para aprender, no hay cursos... no hay nada. Centro de Andalucía como cárcel... igual, solo comer, dormir”. (Grup d’adolescents nois)

¹²⁹ Cites extretes dels qüestionaris de l’estudi a Montserrat et al. (2021).

¹³⁰ Cites extretes dels grups de discussió de la DGAIA a finals del 2018.

d) La formació i el temps lliure

Fent referència al dret de garantir l'interès superior dels i les joves¹³¹, alguns subratllen que malgrat que la seva prioritat actual sigui formar-se en allò que desitgen, es veuen obligats a estudiar sols la llengua autòctona i no tenen accés a l'educació regular.

“Dice que ella cuando estaba en Marruecos estudiaba... y dice cuando vino aquí le dijeron que no... no tienes derecho a estudiar, 16 años y entonces primero tienes que aprender el idioma y... dice no es justo, no es justo porque yo lo que quiero es seguir mis estudios, y está un poco... dice que está... no está bien por eso”. (Grup d'adolescents noies)

A més, segons l'informe de Càritas¹³¹, els recursos formatius estan dispersats i obliga a una mobilitat poc eficient. Així mateix, paral·lelament, també contribueix a la dispersió i a la manca de concentració la pràctica recurrent amb què es troben aquests nois i noies, i és que si bé de les entrevistes es dedueix que als centres es fa formació, fet que hauria de ser una precondition de l'estada, no és menys cert que, per les circumstàncies que siguin, molts d'aquests joves es desplacen dels centres a altres poblacions, sigui en tren, autobús o en vehicles a disposició del propi centre, per anar a fer cursos d'alfabetització o de formació laboral sense tenir els nivells òptims d'alfabetització. Aquest fet provoca una pèrdua de temps molt valuós fent viatges amunt i avall que no afavoreixen ni el recolliment ni l'estudi, això sense parlar del cost econòmic que suposen tots aquests desplaçaments.

“Él está en un centro en Barcelona, siempre el mismo, no en un albergue como yo, él en un centro, estudiar cursos, pero yo no, siempre cambios”.

Així mateix, **les activitats en el temps lliure** dels joves són bàsicament a proposta dels equips educatius dels centres. En els grups de discussió¹³², pel que fa a l'oci, es podrien destacar les activitats a les quals aquests joves destinen **el seu temps lliure mentre es troben en els centres**. Principalment es parla de diverses activitats proposades pels educadors, les sortides fora del centre o a altres poblacions, i la pràctica d'esport, sobretot futbol; com és el cas d'aquests joves del Marroc:

“J: Por la tarde jugamos a futbol o salir a Manresa... E: ¿Vais a Manresa a veces? J: Sí...un día. E: ¿Un día a la semana? J: Sí, uno de los días”. (Grup d'adolescents nois)

I en l'informe de Càritas¹³², es troba el següent fragment d'una història de vida:

“vamos hasta Girona y Figueras en tren, y para llegar a Empuriabrava en coche del centro, y después de clase voy a un club de kick-boxing en Figueras dos veces por semana. Siempre en coche del centro, coche grande, furgoneta. El club, al mes, 35 euros, el de catalán 20 euros, yo pago de mío 15 euros, del dinero que me dan a la semana en el centro, cinco euros”.

e) Obstacles, emocions i aprenentatges

Generalment els joves evidencien la necessitat d'expressar-se, sentir-se reconeguts i posar veu a allò que han viscut. Per exemple en els grups de discussió¹³³, alguns joves mencionaren la presència de l'esperança i el sentiment de llibertat en les seves vides actuals, un cop establerts a Catalunya i tot fent la mirada enrere a la situació viscuda en els seus països d'origen; així com l'alleugeriment i satisfacció sentides a l'hora de poder expressar les pròpies vivències. Concretament, les noies esmenten que:

“dice que... la libertad, aquí tenemos mucha más libertad, y para ellas es lo más importante, no... no hay prejuicios. Bueno, y dice que aparte de los prejuicios aquí, dice que cada uno vive a su manera, que... no hay, bueno, límites sí, pero... digamos que... lo que me estaba

¹³¹ Cites extretes de l'Informe de Càritas.

¹³² Cites extretes dels grups de discussió de la DGAIA a finals del 2018.

explicando ella, dice... si a Marruecos, o un país árabe de estos, si te pones con un tejano y sales a la calle te pueden decir cualquier cosa... y aquí no, es otro tipo de vida, es otra cosa, no tiene nada que ver con el país de origen". (Grup d'adolescents noies)

A més, tot i haver viscut situacions límit o desagradables els joves són oberts i transparents per **explicar la seva trajectòria**. En l'informe de Càritas¹³³ s'esmenta que per regla general, les primeres observacions dels participants solen ser un exercici de sinceritat. La major part d'ells reconeixen obertament quines són les seves expectatives, així com l'impacte experimentat en topar amb la realitat del país d'acollida. No tenen reserves a l'hora de manifestar desencantaments i frustracions, com tampoc no s'estan de pensar en veu alta anhels i desitjos de futur. D'altres després d'una llarga aventura i de moltes vicissituds, quan recuperen un espai amb una mínima intimitat i confortabilitat, **es permeten recuperar aspectes de la infància**:

"súper bien, un trabajo. Al final podemos empezar la vida después de unos meses que son peor. (...) Aquí he podido descansar. Estoy allí solo, estoy descansando a cualquier sitio de la habitación, estoy cambiando cada día, estoy aprovechando la vida, jugando con mi móvil, con PlayStation, que es de mi amigo. Sí, sí, es muy importante".

Però també s'observa com molts joves es veuen obligats a "**créixer de cop**" superant allò que s'espera de la pròpia edat social o a nivell evolutiu:

"yo en mi tiempo libre hago skate, y también pensar solo, pensar por mi familia..., ya no hay un niño en mí, este niño está en Catalunya, pero piensa como una persona mayor".¹³⁴

"Mi vida es llena de aventuras, me he enfrentado a muchas cosas y problemas que son más mayores que mi edad, dentro del problema siento muy triste, pero cuando puedo solucionarla he aprendido muchas cosas que me gustan mucho". (Jove de 16 anys)¹³⁴

Finalment, és important destacar l'**existència minoritària de processos de delinqüència i consums**. En l'informe de Càritas¹³⁴ un jove evidencia que:

"aún era menor, lo digo, fumaba marihuana, fumaba mucho, hasta que querían llevarme a Cádiz a un centro de drogas. (...) En Marruecos no fumaba, solo disolvente, cuando vine aquí, en La Carolina me encontraron que tenía necesidad de sangre (anèmia), me recuperé. En Marruecos no comía nada".

f) Racisme

En última instància, l'obstacle que suposa l'existència de racisme social i institucional cap als joves també es posa en rellevància. En els grups de discussió¹³⁵, el **racisme patit per aquests joves** també s'ha fet evident en els diversos grups com una forma d'obstaculització en les seves trajectòries de vida **al país de destí**. Per una banda, els nois marroquins i subsaharians evidencien diverses experiències racistes viscudes entre la ciutadania autòctona, el cos policial i altres agents de seguretat, i com aquestes els condicionen les seves estades a Catalunya.

"Dice que su... sufren, se quejan mucho de los controles policiales por la calle, que se suele parar la policía y... y les hacen registros y les cachean en plena calle, delante de todo el mundo, muy humillante dicen. Y... te sacan todo que tienes en el bolsillo, y allí delante de todo el mundo y al final no encuentran nada, te tratan como si... tú fueras un ladrón... (...) Luego cuanto no encuentran nada te dejan ir, pero... te dejan ir y te sientes muy humillado, muy triste, muy tocado... Pues... a veces los vigilantes de seguridad de diferentes centros comerciales, siempre están un poco... en el punto de mira... dicen que muchos de ellos les paran hasta que... y también les... les entran en los cuartos, ¿sabes?,

¹³³ Cites extretes de l'Informe de Càritas.

¹³⁴ Cites extretes dels qüestionaris de l'estudi a Montserrat et al. (2021).

¹³⁵ Cites extretes dels grups de discussió de la DGAIA a finals del 2018.

les aíslan en un lugar escondido y después incluso pegar, dar paliza, darles paliza. Y luego cuando se quejan o se van a la policía o lo que sea, pues... se defienden, los otros se defienden entre... entre ellos, y también intentando culparles de algo que les habían pillado robando o... yo qué sé. Muchos de ellos se quejan de esto, no pueden ir a algunos sitios porque se sienten muy percibidos, controlados, muchos agentes de seguridad no les quieren". (Grup d'adolescents nois)

Per altra banda, es recalca l'existència de racisme social entre joves segons l'origen, doncs els joves subsaharians fan menció del tracte estigmatitzant que han rebut per part d'altres joves procedents del Marroc, sobretot durant les seves estades en els centres d'Andalusia.

No obstant això, el grup de les noies del Marroc ha expressat un sentiment de no segregació entre elles i la resta de la població, sobretot pel que fa als centres on es troben i els professionals d'aquest servei.

5. Als 18 anys: on queden els drets humans?

5.1. Què ens diuen les dades i altres recerques?

a) La transició a l' "edat adulta" en diversos països europeus

En l'àmbit europeu, Allsopp i Chase (2019)¹³⁶ posen en relleu la dissonància que existeix entre les normes politicolegislatives i les experiències viscudes per aquests joves, partint de tres supòsits normatius destacats en les respostes polítiques europees a aquests infants i joves: **l'interès superior de l'infant ja anomenat, la cerca de solucions duradores pels joves i el concepte de pertinença**. A l'arribada, la majoria dels joves sol·liciten asil a Europa, a la majoria se'ls **denega l'estatut de refugiat** i en canvi se'ls concedeix un **suport assistencial temporal i permís de residència "discrecional" mentre siguin infants "vulnerables"** que necessiten la protecció internacional. Això fa que la transició a l' "edat adulta" als 18 anys sigui un moment de gran canvi i incertesa. Estar "comptabilitzat" com a infant no acompanyat sol·licitant d'asil atorga uns certs drets i prestacions, com és el cas de Regne Unit i Itàlia, però al mateix temps genera altres formes de vulnerabilitat i desempoderament: **una vegada que el jove compleix els 18 anys els drets i serveis passen a dependre del fet que:**

- es traslladi a un altre lloc,
- que compleixi amb els procediments d'immigració,
- que hagi de signar el retorn voluntari,
- que s'exposi a ser detingut per motius d'immigració o deportat.

Wade (2017)¹³⁷ exposa que **al Regne Unit** per als joves migrants, **els ritmes de transició a la vida adulta** tendeixen a estar controlats pels imperatius del procés de presa de decisions en matèria d'asil i no pels passos que els joves necessiten donar per a satisfer les seves pròpies aspiracions vitals. Les orientacions del govern suggereixen que la planificació ha de fer-se en paral·lel amb els tres itineraris possibles del procés d'asil: (i) la planificació a llarg termini en el cas d'un dret indefinit a romandre; (ii) la planificació de transició per a quan estan esperant una decisió final; i (iii) la planificació del retorn si no tenen dret legal a romandre. Així mateix, la majoria dels joves fracassen en els seus intents d'establir-se permanentment, doncs una vegada s'han esgotat tots els drets d'apel·lació, se'ls considerarà presents il·legalment al Regne Unit i s'esperarà que es presentin regularment davant les autoritats per a garantir la seva disponibilitat per a la repatriació. **Els drets** legals dels joves a treballar, estudiar, sol·licitar ajudes socials o rebre serveis d'atenció a l'abandonament cessen formalment en aquest moment.

Segons Barrie i Mendes (2011)¹³⁸, un cop els joves fan els 18 anys, al Regne Unit existeix una gran variació en el nivell de servei i suport, però només els acollits en virtut de l'article 20 hi tenen dret (Children Leaving Care Act, 2000). Per tant, la planificació de l'itinerari per preparar la vida a partir dels 16 anys planteja dificultats considerables, en particular per als joves que no tenen permís per a romandre al Regne Unit després de complir els 18 anys, i la base legal i política implica una **complexa interacció entre els serveis socials i els sectors d'asil**. Això fa que continuï havent-hi un buit en el coneixement del tipus i la naturalesa del suport de sortida de la tutela que es proporciona actualment als joves no acompanyats. Recentment s'han produït millores per a garantir el seu dret als serveis a través de la secció 20 de la Llei de la Infància i la Joventut, però les recerques continuen indicant que no a tots els joves se'ls respecten els seus drets.

¹³⁶ Allsopp, J., & Chase, E. (2019). Best interests, durable solutions and belonging: Policy discourses shaping the futures of unaccompanied migrant and refugee minors coming of age in Europe. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 45(2), 293-311.

¹³⁷ Wade, J. (2017). Pathways through care and after: Unaccompanied minors in England. *Social Work & Society*, 15(2).

¹³⁸ Barrie, L. & Mendes P. (2011). The experiences of unaccompanied asylum-seeking children in and leaving the out-of-home care system in the UK and Australia: A critical review of the literature. *International Social Work*, 54(4):485-503.

Als **Països Baixos**, Zijlstra et al. (2017)¹³⁹ exposa que complir 18 anys significa que han d'abandonar els centres d'acolliment. Si encara estan esperant el resultat del procediment d'asil, són traslladats a centres per a adults i reben un mínim de prestacions socials. Si es rebutja la sol·licitud i s'esgoten tots els recursos legals, se'ls considera immigrants irregulars i han d'organitzar el seu retorn "voluntari" al país d'origen o, en cas contrari, poden veure's obligats a abandonar els Països Baixos.

En els **països nòrdics**, Storø et al. (2019)¹⁴⁰ ens analitzen el suport als joves migrants sols quan surten del sistema de protecció als 18 anys dins dels règims de benestar comparables de **Noruega i Suècia**. A Noruega, els responsables polítics estan d'acord que necessiten una atenció especial i un suport específic, mentre que a Suècia no existeix tal acord. No obstant això, el sistema noruec tampoc és prou fort per a proporcionar suport a la transició per a tots, però almenys la legislació ofereix una major protecció que en el cas de Suècia.

- A Noruega el suport està disponible per aquests joves fins als 23 anys. Les mesures més comunes són el suport financer, el suport per a treballar, l'educació, l'allotjament, i la prolongació de l'estada d'acollida.
- A Suècia, l'acolliment finalitza formalment a la majoria d'edat, i a partir d'aquí reben les ajudes de caire universal que hi ha pels joves. El govern ha proposat alguns suggeriments que inclouen una legislació més específica sobre la mena de suport que els serveis socials han de prestar a aquests joves com suport a l'habitatge, la cerca d'ocupació i l'educació contínua.

Els joves extutelats tenen alguns avantatges clars en les dues societats (no han de pagar una quota per a l'educació superior i els préstecs d'estudi són assequibles, això dona a aquests joves la possibilitat d'accedir al mercat laboral). No obstant això, aquest tipus de model de benestar també té alguns aspectes problemàtics: des del primer dia d'independència, no se'ls reconeix plenament com a ciutadans adults de la societat, se'ls considera "joves en transició cap a la ciutadania" i travessen una transició prolongada amb menys suport que els seus companys de la població general. Els joves poden trobar-se en un buit en el qual no tenen dret a rebre ajuda del sistema de benestar infantil ni són secundats per les seves famílies d'origen. En aquest sentit, són abandonats tant pels seus propis pares com per l'Estat com a pare. Discutir com els serveis del model de benestar general poden ajudar a aquests joves és d'especial importància, ja que molts d'ells diuen sentir-se aliens en el seu camí a formar part de la societat com a adults. Aquests necessiten prendre part en un procés de col·laboració en el qual es doni als joves possibilitats reals de participació i autonomia, i el suport social contingui suport pràctic, emocional, d'afirmació i participatiu. Per tant, se sosté que aquests joves necessiten alguna cosa més que les prestacions generals que ofereix l'Estat de benestar per a tots els joves (el cas de Suècia), perquè necessiten mesures de suport més específiques i mesures dissenyades per a ser alhora solidàries i atractives per a ells i elles.

A **Itàlia**, Rania et al. (2018)¹⁴¹ exposen els canvis en la legislació a partir de la llei italiana 47/2017 (coneguda com a Llei Zampa), la qual volia unificar accions, normalitzar el sistema d'acolliment i afavorir la millora de les condicions de permanència en el territori italià, donant així sostenibilitat al projecte migratori i contribuir a la inclusió dels migrants en el context social. Exposar 3 models d'intervenció durant la seva estada, l'últim dels quals correspon a l'ampliació de la xarxa als 18 anys, mitjançant itineraris d'acompanyament per als joves, potenciant els processos d'inclusió social en el territori a través de la promoció dels recursos personals,

¹³⁹ Zijlstra, E., Rip, J., Beltman, D., van Os, C., Knorth, E. J., & Kalverboer, M. (2017). Unaccompanied minors in the Netherlands: Legislation, policy, and care. *Social Work & Society*, 15(2).

¹⁴⁰ Storø, J., Sjöblom, Y., & Höjer, I. (2019). A comparison of state support for young people leaving care in Norway and Sweden: Differences within comparable welfare systems. *Child & Family Social Work*, 24(3), 393-399.

¹⁴¹ Rania, N., Migliorini, L., & Fagnini, L. (2018). Unaccompanied migrant minors: A comparison of new Italian interventions models. *Children and Youth Services Review*, 92, 98-104.

familiars, socials i econòmics. En aquest sentit, Setién i Barceló (2008)¹⁴² pensen que s'exigeix més pressió per a desenvolupar programes d'emancipació, amb acompanyament per als que ja han passat la majoria d'edat, fins a aconseguir una autonomia econòmica i personal.

b) Fer 18 anys a Espanya

A Espanya, poques comunitats autònomes tenen prestacions per a joves extutelats, **cessant la protecció** el dia en què compleixen divuit anys, perquè l'única normativa que es refereix a ells expressament és la d'estrangeria, en concret la relativa a la renovació de la seva situació administrativa regular a Espanya.

Malgrat que l'assistència jurídica i l'assessorament legal gratuït haurien de ser garantits en tot procés institucional i administratiu que afecti un infant migrat, la realitat és totalment diferent, i els procediments no s'ajusten a les realitats dels joves migrants, obstaculitzant les possibilitats de la seva regularització, inclosió i desenvolupament dels seus projectes personals quan arriben a la majoria d'edat (APDHA, 2019)¹⁴³.

“Sin entrar en la burocracia de los trámites administrativos y la dificultad añadida por falta de asesoramiento y apoyo, exigirles contar con medios económicos suficientes para su mantenimiento cuando, incluso aquellos/as que obtienen la autorización de residencia teniendo edad legal para trabajar, no obtienen la autorización para hacerlo, salvo una excepción para actividades a propuesta de la entidad de protección, es condenarlos/as a una situación de irregularidad una vez cumplan los 18 años” (APDHA, 2019).

En relació amb la inserció laboral d'aquests joves, en **la majoria d'edat** s'evidencia una dificultat molt rellevant a causa de la regularització de papers, la poca qualificació professional i acadèmica i manca de recursos econòmics: **La regularització de papers és un dels reptes que s'ha de prioritzar** (Consola, 2016)¹⁴⁴.

Etxebarria et al. (2012)¹⁴⁵ a Euskadi, parla dels centres d'emancipació, per als que ja han complert els 18 anys i que es troben en la situació ambigua entre la majoria d'edat, i la seva repatriació, i la inserció sociolaboral en la societat d'acolliment.

A Catalunya s'ofereixen sota el paraigua de l'ASJTET i la DGAIA¹⁴⁶ i es preveuen ajudes econòmiques, d'inserció laboral, formativa, habitatge i mentoria. Entre la DGAIA i l'ASJTET s'està atenent 5.200 infants i joves migrants sols, el 33% dels quals són majors d'edat, alguns amb pròrroga assistencial, és a dir, que, tot i haver complert els 18 anys, continuen vivint al centre. El sistema però, no està podent donar resposta a la quantitat de joves que fan 18 anys i una part queden malvivint al carrer.

Fins ara, en fer 18 anys, podien renovar el permís de residència i tenir el NIE acreditant cursos de formació i el cobrament d'una prestació econòmica de la DGAIA com a extutelat, però l'aplicació d'una sentència recent del Tribunal Suprem especifica que els ingressos econòmics han de ser propis i no de prestacions socials, el que farà impossible renovar els NIE si es continua per aquest camí. Per tenir permís de treball han de rebre una oferta de feina a temps complert, com a mínim d'un any de durada, i no per sota del salari mínim.

¹⁴² Setién, ML., & Barceló, F. (2008). La atención a los menores extranjeros no acompañados en el País Vasco: modelos de intervención y luces y sombras del sistema de acogida. *Emigrinter*, 2, 78-88.

¹⁴³ APDHA. (2019). *Infancia Migrante. Derechos Humanos en la frontera Sur 2019. Asociación Pro Derechos Humanos de Andalucía-APDHA*.

¹⁴⁴ Consola, M (2016). L'atenció socioeducativa dels MENA. Una mirada vers les expectatives i les necessitats. *Educació Social. Revista d'intervenció socioeducativa*, 64, 43-58.

¹⁴⁵ Etxebarria, F., Murua, H., Garmendia, J., & Arrieta, E. (2012). Menores inmigrantes no acompañados en Euskadi y Aquitania: elaboración y puesta en marcha de un Plan de Formación para Educadores/as y Responsables. *RES Revista de Educación Social*, 15, 1-28.

¹⁴⁶ Departament de Treball, Afers Socials i Famílies (2019). *Estratègia Catalana per l'Acollida i la Inclusió de Joves Migrants Sols*. DTASF.

c) La dissonància entre els seus drets i la cerca d'opcions estables

Allsopp i Chase (2019)¹⁴⁷ esmenten que, fins i tot quan el jove encara és menor d'edat, tot i que l'article 12 de la CDN (1989) diu cal tenir en compte l'opinió dels infants en tots els assumptes que l'afectin, sorgeixen tensions freqüents entre la concepció de l'interès superior i les exigències de l'Estat, i dilemes ètics i morals quan l'interès superior percebut del jove i el marc institucional imposat pels Estats entren en conflicte: per exemple, quan el seu desig es treballar i no se'ls permet fer-ho. Això fa que els infants i joves s'inclinin per les estructures de suport quan les consideren propícies per al seu interès superior, però que també deixin de fer-ho quan els sistemes i les estructures limiten les seves opcions.

Així mateix, és innegable la **capacitat dels joves per prendre decisions mesurades sobre els riscos** als quals s'enfronten en els processos migratoris. Per alguns joves que es troben a Europa, la transició formal a l'edat adulta als 18 anys es correspon amb una "**transició a la il·legalitat**", doncs l'**opció de convertir-se en il·legal és preferible a la d'enfrontar-se a la detenció i/o deportació** a un país on temen la pobresa, la violència o la persecució. Així doncs, mentre que per a l'Estat, la consideració de l'interès superior de l'infant es deté als 18 anys, la majoria dels joves prenen decisions tenint en compte el que perceben com el seu propi interès superior a llarg termini.

Pel que fa a la cerca d'aquestes solucions a llarg termini o duradores, els instruments polítics europeus que regeixen el tractament dels infants no acompanyats uneixen l'interès superior de l'infant amb l'obligació de trobar una "solució duradora"; ja sigui al **país d'acolliment, al país d'origen o en un tercer país (reagrupació familiar)**. No obstant això, en el cas dels infants als quals no se'ls concedeix asil, el marc polític europeu sembla donar prioritat al control de la immigració **propiciant el retorn com la solució duradora** òptima pels que han complert els 18 anys. Ara bé, d'entrada hi ha dos problemes per a considerar-la una solució duradora: la "bretxa de deportació", és a dir, la diferència entre el nombre de persones que poden ser expulsades per l'Estat en qualsevol moment i el nombre de persones que un Estat realment deporta, i per altra banda, els resultats i trajectòries de benestar a llarg termini dels retornats.

Però en el cas dels **retornats**, ni tan sols es coneixen les seves experiències de reintegració, els factors que la faciliten o inhibeixen i l'impacte en el seu benestar a llarg termini. Es tenen dades recents sobre els retornats a l'Afganistan que apunten a alts nivells de precarietat, perill i inseguretat. Aquesta **reemigració** compta amb una falta de seguiment i per tant sembla que igual que l'interès superior, les "solucions duradores" es conceben principalment per a servir a l'Estat i no a l'individu. Una vegada retornat, sigui voluntàriament o per la força, el projecte de vida que el jove ha emprès al país d'acolliment deixa de tenir rellevància i l'Estat que ha estat responsable d'iniciar-lo es desentén dels seus resultats.

Aquest retorn compta amb un altre argument – **el de la pertinença** - que afirma que l'interès superior a llarg termini dels joves migrants que retornen es basa en altres dos supòsits normatius: en primer lloc, que els joves "pertanyen" als seus països d'origen; i en segon lloc, que la pertinença és una característica estàtica que no es veu afectada per l'experiència de la migració. El marc polític europeu sembla assumir que la migració és un procés lineal, episòdic i reversible, que pot abordar-se des del punt d'arribada a l'Estat d'acollida, cosa que ha contribuït més àmpliament a la normalització de les polítiques de retorn en tot Europa. La suposició que els joves, en última instància, pertanyen als seus països d'origen genera que siguin subjectes d'un punt "intermedi", és a dir, de l'expectativa que hi hauria d'haver un grau d'integració en l'estat d'acollida, però "no massa", perquè la seva residència final serà un altre lloc del món; fet que pot alimentar sentiments de multipertinença o de no pertinença a cap lloc.

¹⁴⁷ Allsopp, J., & Chase, E. (2019). Best interests, durable solutions and belonging: Policy discourses shaping the futures of unaccompanied migrant and refugee minors coming of age in Europe. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 45(2), 293-311.

Així mateix, **mancant un mecanisme que permeti als joves adults romandre al país**, aquests es veuen obligats a interrompre els seus estudis o a iniciar una vida clandestina. Aquesta interrupció del permís de residència té conseqüències evidents, ja que pot haver passat molt de temps al país i haver fet esforços per a integrar-se en la societat d'acollida (aprendre l'idioma, trobar un allotjament adequat, assimilar la nova cultura i desenvolupar una xarxa social), els quals corren el risc de veure's minvats. L'agermanament i l'afiliació nacional porta als Estats membres a prescriure **el retorn com a opció política per defecte** per als infants als quals se'ls denega l'asil quan compleixen els 18 anys; mentrestant, les complexes experiències de pertinença dels joves migrants els porten a alternar entre la conformitat i la resistència al "sistema". No obstant això, qualsevol "solució" que no tingui en compte les experiències viscudes pels joves en matèria de pertinença és poc probable que abasti l'objectiu de ser "duradora". En conclusió, Allsopp i Chase (2019) argumenten com els instruments polítics europeus predominants que pretenen dirigir el futur dels joves migrants independents quan **"es converteixen en adults" als 18 anys es basen en construccions molt normatives i defectuoses d'"interès superior", "solucions duradores" i "pertinença"**.

Altrament, Söderqvist et al. (2015)¹⁴⁸ defineixen el procés de sortida del sistema de protecció en funció del que el professional pretén aconseguir amb els joves; en aquest cas, es posa l'accent principalment en la independència i la integració, i en aquest sentit, convertir-se en independent, fer coses pel seu compte i no estar massa prop del personal o dels companys semblaven ser factors clau per a una transició exitosa. Però aquests processos poden entendre's com a exigents, en el sentit que impliquen ser capaç de valer-se per si mateix amb el menor suport possible. Una altra exigència és estar prou familiaritzat amb la societat sueca perquè el jove no sembli un estrany per a la societat ni la societat li sembli estranya a ell. El **concepte d'"estranger"** que considera que, malgrat no és fàcil, encara és possible traspasar l'estranyesa mitjançant un procés exitós d'adaptació social. Un procés d'adaptació social pot tenir lloc en els casos en els quals l'estranger aconsegueix familiaritzar-se amb una cultura desconeguda fins al punt en què, des de la perspectiva de la població majoritària, sembla ser la seva pròpia.

Però l'estudi va deixar al descobert que si bé la **perspectiva transnacional** (i de **transmigració**, en el sentit que venen d'un lloc, han passat per altres i potser aniran a altres) es reflecteix en la mentalitat dels professionals, sembla que es deixa de costat durant la pràctica diària. Des d'aquesta perspectiva cal treballar per l'enfortiment dels llaços transnacionals, o reflexionar sobre els joves no acompanyats com a transmigrants. Independitzar-se en un món transnacional pot requerir una visió entre la dependència i la independència, és a dir, la interdependència. El transnacionalisme permet augmentar el repertori de possibles maneres d'interpretar i comprendre els processos de sortida del sistema d'aquest grup concret de joves, des d'una perspectiva més global i d'interacció entre diferents països.

d) Salut i benestar

Wade (2017)¹⁴⁹ comenta que la incertesa sobre el resultat final de les decisions d'asil, especialment quan els senyals semblen negatius, pot associar-se amb un afebliment de la determinació, una incapacitat per a pensar de manera realista en el futur, un enfocament en les activitats diàries immediates i un deteriorament del benestar mental.

Així mateix, l'estudi de Roberts et al. (2017)¹⁵⁰ explora les prioritats dels joves que van arribar a Anglaterra o Suècia com a menors d'edat no acompanyats quan compleixen 18 anys per fer la transició a la vida adulta. Els resultats de l'estudi apunten que la **salut** en sentit clínic poques

¹⁴⁸ Söderqvist, Å., Bülow, P. H., & Sjöblom, Y. (2015). "In Sweden work is more important than the culture, actually!" The care leaving process for unaccompanied youths from the perspective of social workers. *Transnational Social Review*, 5(3), 241-257.

¹⁴⁹ Wade, J. (2017). Pathways through care and after: Unaccompanied minors in England. *Social Work & Society*, 15(2).

¹⁵⁰ Roberts, H. M., Bradbury, H., Ingold, A., Manzotti, G., Reeves, D., & Liabo, K. (2017). Moving on: Multiple transitions of unaccompanied child migrants leaving care in England and Sweden. *Int'l J. Soc. Sci. Stud.*, 5, 25.

vegades figurava entre les seves prioritats. Els seus relats es van centrar en els factors determinants de la salut i, en particular, en l'habitatge, l'educació, l'alimentació i l'ocupació.

S'esforcen per fer front a les múltiples transicions i per gestionar la salut en el sentit més ampli, ja sigui trobant el lloc adequat per viure o atenent a la seva educació o formació. Igual que la resta de joves que gaudeixen d'una salut relativament bona, no tenen com a prioritat l'atenció sanitària. El preocupant és que el mateix sembla ocórrer amb els que tenen problemes de salut greus, inclosos els problemes de salut mental. En el cas dels que gaudeixen de bona salut general, és poc probable que els efectes nocius s'acumulin fins més endavant. Els infants no acompanyats representen una combinació de resiliència -al trobar formes de viure en una nova cultura sense suport familiar- i vulnerabilitat a la desesperació per aquesta falta de suport. Tot i que els joves poden ser excepcionalment enginyosos i madurs en alguns aspectes, quan han de sortir del sistema de protecció, poden no tenir les habilitats i la confiança per parlar amb els metges i altres professionals.

La participació és un dret important per a ells, atès que s'han d'enfrontar a mudar-se amb estranys, a conèixer als professionals en situacions formals i a bregar amb la discriminació en major mesura que els altres joves. Aquell estudi ofereix dades qualitatives primàries i secundàries que il·lustren **el dolor, els triomfs, les esperances i els temors d'aquests experts (els joves) en primera línia, i un intent gairebé universal d'oferir una narrativa de si mateixos com a guanyadors resistents.**

5.2 Què diuen els i les joves?

a) Vulneració de drets i racisme

S'evidencia la vulneració sistemàtica de drets a través de les situacions viscudes pels joves. Certament¹⁵¹, sortir del centre amb un NIE únicament amb permís de residència, és a dir, sense tenir l'opció de poder treballar o, dit d'una altra manera, obligats a aconseguir una oferta laboral que sol ser, almenys a curt i mitjà termini, un objectiu pràcticament impossible.

“Canviar la llei, perquè la llei d'estrangeria també és una llei de racisme”. (Jove major d'edat)

També expressen la por a ser deportats, tal com s'esmenta en l'informe de Càritas¹⁵¹: L'arribada als 18 anys sol marcar un punt d'inflexió del procés que segueixen, de manera que moltes vegades s'acaba convertint en un moment delicat que els comporta enfrontar-se amb una realitat adversa.

“Ahora llevo dos meses y medio fuera del centro, vivo en un piso con un señor amigo de mi amigo, con otros chicos. No sé cómo está ayuda económica, no sé. Ahora no tengo nada, solo vivo con la gente. Yo quiero buscar trabajo o cursos, estudiar, como antes, cuando menor estudiar mucho, ahora mayor no estudiar nada, no trabajar nada”.

En les entrevistes dutes a terme pel present estudi, també es fa menció a situacions de racisme social i ignorància envers les realitats migratòries:

“però quan entro a Twitter hi ha molts problemes, perquè hi ha molts tuits que parlen dels MENAS i per això no l'actualitzo molt. (...) Em sento malament perquè això no és cert”. (Jove major d'edat)

“Crec que la gent aquí no valora la situació dels joves migrats sols, perquè la majoria de la gent té por de nosaltres, tenen aquesta idea i no saben la nostra realitat. Però

¹⁵¹ Cites extretes de l'Informe de Càritas.

nosaltres hem migrat i hem deixat els nostres països per buscar una vida millor que abans. (...) Perquè la majoria de la gent pensen que nosaltres hem vingut aquí només per treure les ajudes, però nosaltres estem aquí per poder tenir una feina i una vida normal". (Jove major d'edat)

b) La relació dels joves amb l'origen

En el fons¹⁵² es pot parlar d'un ritual de pas que culmina quan els joves tornen al país d'origen triomfants –per bé que temporalment i de manera efímera, i alhora donant una imatge que distorsiona la realitat tot generant expectatives enganyoses–, amb un nou estatus social adquirit, convertint-se en persones admirades, en uns models a seguir i, per tant, retroalimentant les lògiques d'inconformisme i superació implícites en el mateix ritual de pas.

"Yo tenía la idea de bajarme a Marruecos, porque llevaba tres años y medio sin bajar. La mayor parte de los chicos cuando suben aquí, cuando salen del centro bajan a Marruecos directamente, algunos quedan aquí hasta que hagan el carné o coche o trabajan y luego bajan, al menos los de mi barrio de Tánger, allí cuando cumplimos los 18 bajamos, y después cuando vuelven a subir ya quedan tres o cuatro años".

"Mi vuelta a Marruecos era en verano, veo mi familia, voy a playa, tenía el dinero..., era muy mayor ya, era mayor de edad, era un chico ya de España sabes..., en Tánger cuando saben que has subido ya eres diferente, la gente te empieza a seguir, es un ambiente muy diferente, no como antes que eras un perro tirado".

"Els joves que han vingut abans de nosaltres pengem fotos als llocs més bonics i llavors comença aquesta idea de migrar, es transmet que aquest jove està vivint com un rei i que també nosaltres podem migrar i podem viure com ell. Però quan nosaltres vam arribar, vam trobar una realitat molt diferent (...) a vegades, quan parles amb ells i els expliques la realitat, llavors resulta que ells pensen que no els diem la veritat perquè ho volem per nosaltres". (Jove major d'edat)

A més, les xarxes socials els permeten seguir informats sobre què passa al seu país d'origen:

"les xarxes faciliten la comunicació amb la família i també permeten mirar les notícies i saber què està passant allà". (Jove major d'edat)

c) La xarxa de suport al final del trajecte

En general els joves compten amb suports d'altres amics, tot i que en alguns casos les situacions viscudes fan que es relativitzi el concepte d'amistat¹⁵³:

"vivo con gente nueva, que no conozco de nada. Aprendes a estar solo, tranquilo. Amigos de verdad no hay, en el mundo no hay amigos de verdad. Aquí en España no hay amigos de verdad. Amigos, amigos no hay. Tu hermano y tu tío y tu primo y ya está. Amigos, amigos no, tienes que vigilar mucho. Hay un chico por aquí que es de mi familia y yo no lo sabía, y ahora amigos, amigos, porque es familia. Mejor solo".

Fent la mirada enrere, els joves majors d'edat, recorden els suports que els han facilitat l'èxit d'aquest procés migratori:

"ell era un professor de català i allà em va començar a conèixer, va conèixer el meu trajecte migratori i després em va ajudar amb moltes coses. Per exemple, amb ell vam fer un programa de ràdio. (...)". (Jove major d'edat)

¹⁵² Cites extretes de l'Informe de Càritas.

“Amb les activitats de teatre perquè quan vaig entrar amb ells no sabia parlar en català ni castellà i allà em van ajudar molt amb el tema de la llengua. També sentia que estava amb la meva família, i també el tema de la cultura, perquè els actors eren d’orígens diferents i vam compartir les diverses cultures”. (Jove major d’edat)

“I els principals elements facilitadors que t’han ajudat a tirar endavant? El dia que vaig conèixer a la meva xicota al teatre, perquè és un suport important per mi”. (Jove major d’edat)

Referències

- Achotegui, J. (2011). Por i migració. El dol per la integritat física en la síndrome d'Ulisses. *Revista Catalana de Psicoanàlisi*, 28(2), 9-23.
- Allsopp, J., & Chase, E. (2019). Best interests, durable solutions and belonging: Policy discourses shaping the futures of unaccompanied migrant and refugee minors coming of age in Europe. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 45(2), 293-311.
- APDHA. (2019). *Infancia Migrante. Derechos Humanos en la frontera Sur 2019. Asociación Pro Derechos Humanos de Andalucía-APDHA*.
- Ardino, V., & Di Benedetto, G. (2018) *Psychosocial care for unaccompanied minors in Europe: is there an economic case?* SISST and TDHIF
- Augelli, A., Lombi, L., & Triani, P. (2018). Unaccompanied Minors: Exploring Needs and Resources to Plan Socio-educational Programs into School Settings. *Italian Journal of Sociology of Education*, 10(1), 43-61.
- Barrie, L. & Mendes P. (2011). The experiences of unaccompanied asylum-seeking children in and leaving the out-of-home care system in the UK and Australia: A critical review of the literature. *International Social Work*, 54(4), 485-503.
- Bravo, A., & Santos-González, I. (2017). Menores extranjeros no acompañados en España: necesidades y modelos de intervención. *Psychosocial Intervention*, 26(1)
- Càrtias (2020). *Menors migrants: entre la valentia i la vulnerabilitat*. Document no publicat.
- Comas, M. (2001). *L'Atenció als menors immigrants no acompanyats a Catalunya: anàlisi de la realitat i propostes d'actuació*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.
- Consola, M (2016). L'atenció socioeducativa dels MENA. Una mirada vers les expectatives i les necessitats. *Educació Social. Revista d'intervenció socioeducativa*, 64, 43-58
- Dades de DGAIA (2019):
https://treballiaferssocials.gencat.cat/ca/ambits_tematicos/infancia_i_adolescencia/estrategiacatalanaacolida/
- Demurtas, P., Vitiello, M., Accorinti, M., Skoda, A., Perillo, C., & Emigrazione-Roma, F.C.S. (2018). In search of protection: Unaccompanied minors in Italy. *2018 International Migration Policy Report Perspectives on the Content and Implementation of the Global Compact for Safe, Orderly, and Regular Migration*, 27.
- Derluyn, I., Mels, C., & Broekaert, E. (2009). Mental health problems in separated refugee adolescents. *Journal of Adolescent Health*, 44(3), 291-297.
- Directriu general d'actuació 6/2020 per la qual es regula la gestió de l'expedient de desemparament dels infants i els adolescents immigrants no acompanyats.
- DTASF Departament de Treball, Afers Socials i Famílies (2019). Estratègia Catalana per l'Acollida i la Inclusió de Joves Migrats Sols:
https://treballiaferssocials.gencat.cat/ca/ambits_tematicos/infancia_i_adolescencia/estrategiacatalanaacolida/

- Etxeberria, F., Murua, H., Garmendia, J., & Arrieta, E. (2012). Menores inmigrantes no acompañados en Euskadi y Aquitania: elaboración y puesta en marcha de un Plan de Formación para Educadores/as y Responsables. *RES Revista de Educación Social*, 15, 1-28
- European Network of Ombudspersons for Children (ENOC) (2017) Recommendations. Safeguarding and protecting the rights of children on the move: The challenge of social inclusion. Regional Meeting of European Children's Ombudspersons Athens, 13/11/2017. Council of Europe.
- FRA – European Union Agency for Fundamental Rights (2019). *Integration of young refugees in the EU: good practices and challenges*. Publications Office of the EU
- FRA – European Union Agency for Fundamental Rights (2020). *Children in migration in 2019*. Publications Office of the EU.
- Fuentes, R. (2014). Menores extranjeros no acompañados. Azarbe. *Revista Internacional de Trabajo Social y Bienestar*, 3, 105-111.
- General Assembly resolution 44/25 of 20 November 1989, Convention on the Rights of the Child (1989), United Nations.
- Gimeno-Monterde, C., & Gutiérrez-Sánchez, J. D. (2019). Fostering unaccompanied migrating minors. A cross-border comparison. *Children and Youth Services Review*, 99, 36-42.
- Jakobsen, M., DeMott, M. A. M., Wentzel-Larsen, T., & Heir, T. (2017). The impact of the asylum process on mental health: a longitudinal study of unaccompanied refugee minors in Norway. *BMJ open*, 7(6), e015157.
- Kohli, RKS., & Kaukko, M. (2018). The management of time and waiting by unaccompanied asylum-seeking girls in Finland. *Journal of Refugee Studies* 31 (4), 488-506.
- Llei 14/2010, del 27 de maig, dels drets i les oportunitats en la infància i l'adolescència.
- Ley Orgánica 4/2000, de 11 de enero, sobre derechos y libertades de los extranjeros en España y su integración social.
- Ley Orgánica 1/1996, de 15 de enero, de Protección Jurídica del Menor, de modificación parcial del Código Civil y de la Ley de Enjuiciamiento Civil³, modificada per la Ley 26/2015, de 28 de julio, de modificación del sistema de protección a la infancia y a la adolescencia.
- Manzani, L., & Arnosó, M. (2014). Bienestar psicosocial en menores y jóvenes extranjeros sin referente familiar adulto: factores de riesgo y protección. *Norte de salud mental*, 12(49).
- Montserrat et al. (2021). *Benestar i valoració de la pandèmia per part dels infants i adolescents en acolliment familiar i residencial*. UdG.
- Pandolfi, L. (2019) Supporting unaccompanied young people for their migration and life project. *Childhoods on the move*, 45.
- Párraga, M. C. (2016). L'atenció socioeducativa dels menors estrangers no acompanyats. Una mirada vers les expectatives i les necessitats. *Educació social. Revista d'intervenció socioeducativa*, (64), 44-60.

- Peláez, P. (2018). Estado de la cuestión sobre los derechos de los MENAS en España: entre la protección y el abandono. *RES, Revista de Educacion Social*, 27, 48-70.
- Pinto Wiese, E. B., & Burhorst, I. (2007). The mental health of asylum-seeking and refugee children and adolescents attending a clinic in the Netherlands. *Transcultural psychiatry*, 44(4), 596-613.
- Quiroga, V., & Sòria, M. (2010). Els i les menors migrants no acompanyats/des: entre la indiferència i la invisibilitat. *Educació social. Revista d'intervenció socioeducativa*, 45, 13-35.
- Raghallaigh, M., & Gilligan, R. (2010). Active survival in the lives of unaccompanied minors: coping strategies, resilience, and the relevance of religion. *Child and Family Social Work*, 15, 226-237.
- Ramos Espejo, J. M. (Coord) (2019). *Desprotección de la Infancia en la frontera sur*. Fundación Andalucía Acoge.
- Rania, N., Migliorini, L., & Fagnini, L. (2018). Unaccompanied migrant minors: A comparison of new Italian interventions models. *Children and Youth Services Review*, 92, 98-104.
- Roberts, H. M., Bradbury, H., Ingold, A., Manzotti, G., Reeves, D., & Liabo, K. (2017). Moving on: Multiple transitions of unaccompanied child migrants leaving care in England and Sweden. *Int'l J. Soc. Sci. Stud.*, 5, 25.
- Rozzi, E. (2018). Unaccompanied minors in Italy: children or aliens? *In Research handbook on child migration*. Edward Elgar Publishing.
- Save the children (2018). *Guida per i tutori volontari dei minori stranieri non accompagnati*. Save the children.
- Save the children (2018). *Los más solos*. Save the children.
- Setién, ML., & Barceló, F. (2008). La atención a los menores extranjeros no acompañados en el País Vasco: modelos de intervención y luces y sombras del sistema de acogida. *Emigrinter*, 2, 78-88.
- Síndic de Greuges de Catalunya. (2018). *La situació dels infants migrats sense referents familiars a Catalunya*. Síndic de Greuges.
- Sirriyeh, A., & Raghallaigh, M. N. (2018). Foster care, recognition and transitions to adulthood for unaccompanied asylum seeking young people in England and Ireland. *Children and Youth Services Review*, 92, 89-97.
- Söderqvist, Å., Bülow, P. H., & Sjöblom, Y. (2015). "In Sweden work is more important than the culture, actually!" The care leaving process for unaccompanied youths from the perspective of social workers. *Transnational Social Review*, 5(3), 241-257.
- Storø, J., Sjöblom, Y., & Höjer, I. (2019). A comparison of state support for young people leaving care in Norway and Sweden: Differences within comparable welfare systems. *Child & Family Social Work*, 24(3), 393-399.
- Torres, J. O. (2019). De menor migrante a joven extutelado/a: los retos en el proceso de transición hacia la mayoría de edad. El caso de la comunidad autónoma de Andalucía.

Tesis doctoral. Universitat de Granada, Universitat de Jaén i Universitat Pablo de Olavide.

Vilà, R., González Mediel, O., & Palou, B. (2016). La integración de jóvenes extranjeros en Catalunya. *Pedagogía Social: Revista Interuniversitaria* (28), 141-155.

Wade, J. (2017). Pathways through care and after: Unaccompanied minors in England. *Social Work & Society*, 15(2).

Zijlstra, E., Rip, J., Beltman, D., van Os, C., Knorth, E. J., & Kalverboer, M. (2017). Unaccompanied minors in the Netherlands: Legislation, policy, and care. *Social Work & Society*, 15(2).